

saha

YURTTAŞLIK DERNEĞİ • DÖRT AYLIK SÜRELİ YAYIN

ÜNİVERSİTE: İKTİDAR, DAYANIŞMA VE YURTTAŞLIK

Neoliberalizm üniversitede - **Bülent Somay**

Boğaziçi Direnişi: Otoriterizm ve üniversite mücadeleleri - **Seda Altuğ ve Saygun Gökariksel**

Üniversite: Nereden nereye? - **Fatmagül Berktaş, Füsun Üstel ve Murat Belge**

Türkiye üniversite tarihine özet bir giriş ve bir tartışma önerisi - **Cenk Yiğiter**

Kurucu bir deney olarak karşıt-akademi girişimleri - **Nilgün Toker, Serdar Tekin ve Nermin Biter**

Merkezleşen ve merkezini kaybeden taşrada "taşraesk" üniversiteler - **İlknur Meşe**
Akademik özgürlüklerin neresindeyiz? - **Ümit Akıncı**

Kampüsten sokağa, kızıldan karaya: Fransa'da üniversite ve direniş - **Öykü Gürpınar**
Geçmiş ve günümüz öğrenci hareketinde ortak "meseleyi" aramak - **Ömer Süvari, Foti Benlisoy, Özlem Damla Arık ve Hüsnü Beha Yıldız**

Bu dergi Yurttaşlık Derneği (eski adıyla Helsinki Yurttaşlar Derneği) tarafından hazırlanmaktadır.

İmtiyaz Sahibi: Ayşe Esra Koç (Yurttaşlık Derneği adına)

Sorumlu Yazı İşleri Müdürü ve Editör: Fırat Genç

Tasarım: Nur Ayman

Kapak Fotoğrafı: Faruk Bilal

Katkıda Bulunanlar: Bu sayıda kullanılan fotoğraf ve görseller için dergimize verdikleri destekten dolayı Özlem Damla Arık, Faruk Bilal, Foti Benlisoy, Fatoş Erdoğan, Hasret Gültekin Kozan, İsmail Cem Özkan, Ömer Süvari ve Özcan Yaman'a teşekkürü borç biliriz.

Yayın Danışma Kurulu: Nazan Aksoy, Murat Belge, Bülent Bilmez, Salih Erturan, Ahmet İnsel, Esra Koç, Emel Kurma, Bülent Küçük, Barış Alp Özden, Melek Taylan, Serdar Tekin, Fikret Toksöz.

Basıldığı Yer: İstanbul **Tarih:** Haziran 2021 **Matbaa:** Yapım Matbaa Tanıtım Yayıncılık San. ve Tic. Ltd. Şti. Gülbahar Mah. Gülbahar Cad. No: 60/A Şişli/İstanbul.

Yurttaşlık Derneği: Gümüşsuyu Mah. Ağa Çırağı Sokak No: 7 Daire: 3, Beyoğlu/İstanbul

Telefon: +90 212 292 68 42 **Faks:** +90 212 292 48 44

E-posta: iletisim@hyd.org.tr **Web:** www.hyd.org.tr

saha ücretsizdir. **saha**'da yayımlanan makale ve söyleşilerdeki ifadeler Yurttaşlık Derneği'nin görüşlerini yansıtmayabilir. Abone olmak için Yurttaşlık Derneği ile iletişime geçebilirsiniz.

Bu yayının mali giderleri *Civil Rights Defenders* tarafından desteklenmiştir. Dergide yer alan görüşler, destekleyici kurumun görüşlerini yansıtmamaktadır.

İçindekiler

2 EDİTORYAL » Fırat Genç

3 MAKALE » Bülent Somay
İngilizceden çeviren: Umud K. Dalgıç
NEOLİBERALİZM ÜNİVERSİTEDE

12 SÖYLEŞİ » Seda Altuğ ve
Saygun Gökarıksel
Gerçekleştiren: Fırat Genç
Boğaziçi Direnişi: Otoriterizm ve
üniversite mücadeleleri

22 SÖYLEŞİ » Fatmagül Berktaş,
Fusun Üstel ve Murat Belge
Gerçekleştiren: Cafer Solgun
Üniversite: Nereden nereye?

32 MAKALE » Cenk Yiğiter
TÜRKİYE ÜNİVERSİTE TARİHİNE ÖZET
BİR GİRİŞ VE BİR TARTIŞMA ÖNERİSİ:
ÖZERKLİK, ÖZGÜRLÜK, REKTÖRLÜK

42 SÖYLEŞİ » Nilgün Toker, Serdar Tekin ve
Nermin Biter
Gerçekleştiren: Fırat Genç
Kurucu bir deney olarak karşıt-akademi
girişimleri

52 MAKALE » İlnur Meşe
MERKEZLEŞEN VE MERKEZİNİ KAYBEDEN
TAŞRA'DA "TAŞRAESK" ÜNİVERSİTELER

58 MAKALE » Ümit Akıncı
AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLERİN
NERESİNDEYİZ?

67 MAKALE » Öykü Gürpınar
KAMPÜSTEN SOKAĞA, KIZILDAN KARAYA:
FRANSA'DA ÜNİVERSİTE VE DİRENİŞ

76 SÖYLEŞİ » Ömer Süvari, Foti Benlisoy,
Özlem Damla Arık ve Hüsnü Beha Yıldız
Gerçekleştiren: Seçil Türkan
Geçmiş ve günümüz öğrenci hareketinde
ortak "meseleyi" aramak: "Benim
zamanımda" neoliberalizm

BU SAYIDA

Modern Türkiye tarihi boyunca devletin gölgesi üniversitenin üzerinden eksik olmadı. Erken Cumhuriyet döneminden günümüze uzanan, yer yer tasfiyelere varan, şaşırtıcı ölçüde istikrarlı bir tarih bu. Her dönemde tasfiye edilenlerin siyasal kimlikleri ya da tasfiye gerekçeleri değişti kuşkusuz, fakat tasfiyelerin gerisinde yatan yalın beklenti çok da değişmeden kaldı: üniversitenin merkezkaç eğilimlerin odağı haline gelmesine mani olmak. Kimi zaman *ancien régime*'in yeniden ayağa kaldırılacağı korkusu, çoğu zaman da "komünizm/anarşi/terör tehdidi" bu türden iktidar müdahalelerini meşrulaştırmak için kullanıldı. Kısacası Türkiye'de devlet-yurttaş ilişkilerinin biçimlenişinde üniversitenin zapturapt altında tutulmasının her daim özel bir yeri oldu.

2021 yılının ilk günlerinden bugüne Boğaziçi Üniversitesi'nde yaşananlar bu tarihsel mirasın ne denli canlı olduğunu bir kez daha gösteriyor. Geçmişte AKP saflarından milletvekili aday olmuş, pek çoklarının bu türden bir görev için uygun vasıflara sahip olmayan bir akademisyenin dışarıdan Boğaziçi Üniversitesi'ne rektör olarak atanması, ardından bu atamaya gösterilen tepkiler ve gelen tepkilere siyasal iktidarın yanıt verme biçimi bu bağlamda düşünülebilir. Entelektüel bağımsızlığın ve akademik liyakat mekanizmalarının her şeye rağmen canlı olduğu bir üniversite, herhangi bir rasyonel izah çabası dahi olmaksızın, herkesin gözleri önünde açık bir taarruzla karşı karşıya kalmış durumda. Son yıllardaki siyasal gelişmeler düşünüldüğünde pek de şaşırtıcı olmayan bu idari tasarruf, siyasal iktidarların üniversiteleri denetim altında tutma kaygısının hız kesmeksizin devam ettiğini ortaya koyuyor.

Son olarak Boğaziçi Üniversitesi'nde, ama onun öncesinde de tüm ülke sathındaki yükseköğretim kurumlarında yaşanan benzer müdahalelere biraz daha mesafeyle baktığımızda, karşımızda duran manzaranın iki temel dinamiğin kesişiminde biçimlendiğini söylemek mümkün. Birincisi, dünya genelindeki otoriter popülist siyasal rejimlerin bir çoğunda gördüğümüz üzere, AKP kendi inşa ettiği "sahici millet" ve "millete yabancılaşmış seçkinler" ikiliği üzerinden üniversitelerin yıllar içinde ve aslında son derece kırılğan biçimde inşa edebilmiş olduğu sınırlı özgürlük alanlarını kapatmayı, kendi yönetim mantığı içerisinde bir zorunluluk olarak görüyor. Üniversitelerin idari kadrolarının dar bir çevre içinde paylaşılması, akademik özgürlük alanının iyiden iyiye kapatılmasını beraberinde getirdiği gibi, aynı zamanda daha geniş planda hayal edilen kültürel hegemonyanın inşasının zorunlu bir uğraşı olarak düşünülüyor. Bu türden bir müdahalenin ise arzu edilen anlamda kurucu bir etki yaratmadığı, aksine sınırlı da olsa var olagelmış akademik norm ve konvansiyonelleri hoyrat biçimde ortadan kaldırdığı, Boğaziçi Üniversitesi ile birlikte bir kez daha ve belki de hiç olmadığı kadar net biçimde ortaya çıktı. Bununla yer yer iç içe geçen, kimi zaman da zıt yönlerde seyreden ikinci bir dinamik ise, yine küresel ölçekte izlerini gördüğümüz, yükseköğretimin neoliberalleşmesi süreci. Eğitim-öğretim faaliyetlerinin piyasalaşmasından akademik kurumların yönetim mantığının giderek şirket mantığına evrilmesine bir dizi iç içe geçen temayı içeren bu süreç, kuşkusuz bugüne ve buraya özgü değil. Dahası, otoriterleşme dinamiği ile neoliberalleşme dinamiğinin ne ölçüde ve biçimlerde iç içe çalıştığı da her zaman yanıtı o denli açık olmayan bir soru.

saha'nın bu sayısında işte tam da bu sorudan yola çıkıyor ve Türkiye üniversitelerinin yaşadığı serüvenin son kesitine odaklanmaya gayret ediyoruz. Muradımız, Boğaziçi Üniversitesi'ne yönelik müdahalelerden hareketle, daha önemlisi bu müdahalelere dönük direnişin ortaya çıkardığı dayanışma ve yaratıcılıktan ilham alarak, üniversitenin nereden gelip nereye gittiğini anlamak. Nihayetinde devlet-yurttaş ilişkisinin geçirdiği dönüşümü, bir kurum, idea ve ilişkiler ekosistemi olarak üniversite üzerinden okumanın bize yeni düşünme ve eyleme biçimleri açacağını umut ediyoruz.

NEOLİBERALİZM ÜNİVERSİTEDE

Türkiye üniversite sisteminin içine girdiği kriz halinin ulusal sınırları aşan, çok daha yapısal ve uzun erimli boyutları söz konusu. Bir anlamda bugün yüksek öğretim alanının ikili bir kıskaç içinde olduğuna tanıklık ediyoruz. Bülent Somay yazısında bu küresel krizin nedenlerini sorguluyor, neoliberal dönemde üniversitelerin giderek piyasa mekanizmalarının tahakkümü altına girişi ile küresel otoriter sağ siyasetlerin üniversitelere dönük baskıcı tavrı arasındaki bağları ortaya koyuyor.

'Hakikatin bayağılaşması' Hakikat-Sonrası diye anılan dönemden çok önce (1) 'Neoliberalizmin Yüksek Öğretimi Fethi'yle ve (2) internet ve sosyal medya sayesinde *bilgi içermeyen enformasyon*'a (potansiyel olarak) genel erişimle başladı. Bu iki olay üniversiteleri (kapitalist düzen için) pratik ve 'işe yarar' olan enformasyonun tedarikçisi haline getirirken, diğer yandan sanat, beşeri ve sosyal bilimler gibi (kapitalizm açısından) 'işe yaramaz' bilgi üretimini ortadan kaldırmak suretiyle *enformasyonun bilgiden mutlak kopuşu*'na neden oldu.¹ Bu gelişme 'Hakikat'ın kaynağı olarak (yükselen sağcı popülist dalga sonucu kendileri de 'seçkin' yaftasıyla gözden düşen) toplumun entelektüel tabakasının kontrol ve takdiri olmaksızın gelişen sosyal medyaya doğru aceleci ve pervasız bir yönelime neden oldu ve eski hiyerarşiyi, yerine geçerli bir alternatif koymaksızın, alt üst etti. Üniversitelerin neoliberalleşmesi öğretim/öğrenim, araştırma ve akademik yayıncılığı bir kurtlar sofrasına dönüştürdü. Bu yeni rejimde akademisyenler fonlar için vahşice rekabet etmekte ve sonunda akademik pozisyonlarını ilerletmek (hatta sadece *muhafaza edebilmek*) için (söyleyecek önemli bir şeyleri olmasa bile) sonu gelmez bir yayın yapma baskısına boyun eğmekteler.² Sonuç, Üniversite Söyleminin hızla yükselen bir duvarla kuşatılması ve –popülistlerin 'elitizm' suçlamalarını daha da haklı çıkaran– derin bir izolasyona sürüklenmesi oldu. Neticede fonlar üniversite üzerinde güçlü bir şirket hakimiyeti tesis ederken, (gittikçe kârlılığı

artan) sözde 'akademik yayıncılık' sektörü bu hakimiyeti güçlendirdi.

Hakikati (halen mümkün olduğu ölçüde) söylemek gerekirse, Üniversite Söylemi hiçbir zaman bunlardan muaf değildi: Ortaçağdan kalma bir hiyerarşiye körü körüne sadakat, kayırmacılık, intihal, kibir ve elitizm, (devlet ya da özel) dış finansal kaynaklara bağımlılık hep üniversite yapısının bir parçasıydı. Bu nedenle, eğer bilginin özgürce üretilip paylaşıldığı bir mekân olarak üniversiteye içkin (ezelden beri mevcut) itaatkar/ütopyacı niteliği ciddiye alan birkaç tekil sesi dışarıda bırakırsak, yukarıdakilerin daha sistemli ve örgütlü bir biçiminden başka bir şey olmayan neoliberal fetih üniversite içinden ciddi bir direnişle karşılaşmadan gerçekleşmiştir diyebiliriz.

Neoliberal fetih başarısız olduğunda, örneğin kimi 'Doğu' ve (en güncel örneğini Brezilya'nın teşkil ettiği) Güney Amerika ülkeleri gibi yakın zamanda 'modernleşmiş' ya da 'modernleşme' süreci içerisinde olan kültürlerde ise, düzen kaba kuvvete başvurdu ve Üniversite Söylemini baştan aşağı imha etme eğilimine girdi. Bunu başta gizlice, sonrasında ise açıktan, hiçbir gerekçelendirmeye ihtiyaç duymadan, cahilliği ve itaatkarlığı destekleyerek yaptı.³ Bu günümüzde aşırı sağ popülizm ve doğrudan etkilerinin yeşerebileceği verimli bir zemin yarattı. Hâkim olduğu her yerde aşırı sağ popülizm, Üniversite Söylemini 'seçkinlerin' gelişigüzel gevezeliği olarak itibarsızlaştırmakta ve aşağılamaktadır.

Eğer bilginin özgürce üretilip paylaşıldığı bir mekân olarak üniversiteye içkin (ezelden beri mevcut) itaatkar/ütopyacı niteliği ciddiye alan birkaç tekil sesi dışarıda bırakırsak, neoliberal fetih üniversite içinden ciddi bir direnişle karşılaşmadan gerçekleşmiştir diyebiliriz.

Üniversitelerin giderek daha fazla kuşatılması, üniversiteler içinde ve çevresinde, 'halk'ın ulaşmasının neredeyse imkânsız olduğu akademik yayınlarda gerçekleşen entelektüel üretimin giderek daha az erişilebilir olması, insanları 'Hakikat'ı denetim ve dengenin olmadığı, yalan ve safsatmanın 'Hakikat' ile aynı semantik değere sahip olduğu, başta sosyal medya ve genelde tüm internet gibi başka mecralarda aramaya yöneltti. Dolayısıyla Batı'da netice neredeyse Doğu'daki gibi oldu: 'Hakikat'ın gündelik hayattan neredeyse kesin bir *kopuşu*.⁴

Diğer yandan, Batı 'demokrasilerinde,' özellikle ABD ve İngiltere'de, Üniversite Söylemine ve bu söylemin (ana akım ve alternatif) medyadan yayılımına az çok bağlı olan mevcut 'Hakikat Rejimi' hızla itibar kaybetmekte ve bir 'Humpty Dumpty Rejimiyle' yer değiştirmekte.

Geriye kalan ise Marx'ın ümit ettiği "eğitmcilerin [kendilerinin de] eğitildiği" daha eşitlikçi bir rejimden çok bir 'Humpty Dumpty Rejimi' olmaktadır.

"Eğer ben bir kelime kullanırsam" dedi Humpty Dumpty azarlar bir tonda, "ben nasıl istersem o anlama gelir – ne eksik, ne fazla." "Sorun şu ki" dedi Alice, "bir sürü değişik anlama gelen kelimeler uydurmak mümkün mü?" "Mesele şu ki" dedi Humpty Dumpty, "iş hâkim olmakta – hepsi bu."⁵

De Saussure'den 40 yıl, Lacan'dan ise neredeyse 70 yıl önce Humpty Dumpty'nin bize anlattığı, sonradan 'hâkim gösteren' (*master signifier*) diyeceğimiz şeye, yani etrafında bütün bir dilin örgütlendiği, diğer gösterenler için bir çapa ya da kapitone noktası işlevi gören gösterene benzer. Söзде 'Hakikat-Sonrası' dünyada kelimeler iktidarda hangi Humpty Dumpty varsa onun söylediği anlama gelir oldu. Bu ülkelerde araştırmancının fonlanması büyük şirketlere bırakılmış olmasına, akademisyenlerin kariyer çizgisi de kaç tane araştırma fonu bulduklarıyla ve de neredeyse tamamen büyük yayınevleri tarafından çıkarılan hakemli akademik dergilerde ne kadar yer bulabildikleriyle belirlenmesine rağmen, üniversitelerin hem araştırmada hem de öğretimde özgür olduğu varsayıyordu. Her ne kadar bu sistem şimdiye kadar 'Hakikat'ın en azından bir suretini barındırmış olsa da, özellikle hızla yaklaşan iklim kriziyle beraber takke düşmekte ve bu sistem içinde hayatta kalmayı başarmış akademisyenler 'ya sev ya terk et' baskısı altında ya aktivist akademisyenlere dönüşmekte ya da böyle bir kriz hiç yokmuş gibi davranmakta.

Akademik ya da 'hakemli' yayıncılık son kırk yıl boyunca cennet kapısında bekleyen Aziz Petrus veya daha da kötüsü *Deli Dumrul*⁶ gibi davranıyor. Şu anki durumuyla Akademik Yayın 'endüstrisi' her türden 'ayrıkçı' ya da 'aykırı' fikri henüz doğmadan engellemekle

Hızla yaklaşan iklim kriziyle beraber takke düşmekte ve bu sistem içinde hayatta kalmayı başarmış akademisyenler 'ya sev ya terk et' baskısı altında ya aktivist akademisyenlere dönüşmekte ya da böyle bir kriz hiç yokmuş gibi davranmakta.

Aşağı yukarı son on yılda akademik yayıncılık, açık erişimli yayıncılık talep eden bazı üniversiteler ve STK'lar ile altın yumurtlayan tavuğu kilit altında tutmakta kararlı yayın tekelleri arasında bir muharebe alanı haline geldi.

kalmıyor (birçok akademisyen sürekli otosansür uyguluyor çünkü 'yayın yapmak' yazmaktan daha önemli hale geldi), yayımlanan herhangi bir şeyin kamuya ulaşmasını, akademik yazını (1) akademisyen olmayanların anlayamayacağı paradigmatik ve sentagmatik 'akademik' standartlara tabi tutarak ve (2) üniversitelerle ilişkisi olmayan insanlar için erişimi korkunç pahalı hale getirerek engelliyor.

Aşağı yukarı son on yılda akademik yayıncılık, açık erişimli yayıncılık talep eden bazı üniversiteler ve STK'lar ile altın yumurtlayan tavuğu kilit altında tutmakta kararlı yayın tekelleri arasında bir muharebe alanı haline geldi. 2012'den itibaren bazı üniversiteler akademik yayıncılık tekellerine karşı açık erişimi desteklemeye başladı. Bu gelişmeler bütününde pozitif olsa da, açık erişim sağladığı varsayılan ama çalışmalarını yayınlamak için çaresiz akademisyenlerden korkunç miktarlarda para isteyen 'yağmacı' dergiler gibi bazı tiksiniç yan ürünler yaratmakta gecikmedi. Son zamanlarda, açık erişim isteyen üniversitelerin baskısı sonucu akademik yayıncılık sektöründeki 'büyük oyuncular' da ('hibrid' adı altında) yağmacı pratiği kısmen benimsedi; böylece akademik dergilerde yayın yapmak 'yayınla ya da telef ol'dan 'öde ya da telef ol'a, bazen de ikisinin bir karışımına evrildi.⁷

Akademik ilerleme ve hayatta kalmanın hayati koşulu olarak yayın yapmanın mutlak gerekliliği bir kez sağlamca tesis edildiğinde, akademik dergiler, bunların editörleri ve 'hakemler' (meslektaşlar), 'yazarlar' üzerinde emsalsiz bir güç elde ederler. "2014'ün sonunda faaliyet gösteren 28.100 İngilizce hakemli akademik dergide (artı 6450 İngilizce olmayan dergide) toplam 2,5 milyon makale basılmaktaydı."⁸ O tarihte yayıncılık endüstrisinde yaklaşık 110.000 çalışan bulunmaktaydı, yani –bunların hepsinin editör olduğunu (imkânsız olmasına rağmen) varsayarsak bile– bir editör yılda 23 akademik makaleyi okumak ve yorum vermek durumundaydı. Bu yükü paylaşmak adına editörler, çoğu

bu işi angarya olarak gören, çoğunun tam da uzmanlık alanlarına denk düşmeyen ve önemli bir kesimi sırf meslektaşları üzerinde bu tartışmasız ve keyfi 'iktidar' sürme amacı güden hakemlerin kapısını çalarlar; nihayetinde tüm bunlar son derece kırılabilir ve işlemeyen bir sistem ortaya çıkarmış oldu.⁹ Richard Smith 2006'da şu hayati soruyu sormuştu: "Kim bu meslektaş?" Verdiği cevap daha o zamandan sisteme bağımlılığı başlamış olan akademisyenler için çok iç açıcı değildi:

Fakat kimdir meslektaş? Tamamen aynı türde bir araştırma yapan (dolayısıyla yazarın rakibi olan) kişi mi? Aynı disiplin içerisinden biri mi?

Metodoloji üzerine uzman olan biri mi? Peki ya inceleme nedir? Birinin size 'Bence bu makale olmuş' demesi; zira maalesef hakem incelemesi kimi zaman bundan ibarettir. Yoksa ham data isteyen, analizi tekrarlayan, bütün kaynakçayı kontrol eden ve detaylı iyileştirme önerileri yapan, yani makaleyi delik deşik eden biri mi? Bu tür bir incelemenin soyu hızla tükenmekte.¹⁰

Gelgelelim bütün standartlara uyulduğunu ve finansal engellerin aşıldığını varsayarsak bile akademik cemaat içerisinde kayda değer bir enformasyon (bilgiyi geçtik) alışverişi olduğu anlamına gelmiyor bu. 2015'te Biswas ve

Kirchherr'in, birçok akademisyenin konu hakkında samimiyetle endişelenmekte olduğunu gösterir biçimde sosyal medyada sıkça paylaşılmış olan makalelerinde (elbette gayri-akademik bir dergide yayımlanmıştı) belirttiği üzere:

Akademisyenler arasındaki tartışmalar bile doğru düzgün yürümüyor. Senede 1,5 milyon kadar hakemden geçmiş makale yayımlanıyor. Fakat bunların birçoğu akademik cemaatler içinde bile önemsenmiyor; beşeri bilimler alanında yayımlanan makalelerin yüzde 82'si bir kere bile alıntılanmıyor. Sosyal bilimlerde yayımlanan hakemden geçmiş makalelerin yüzde

Fotoğraf: Faruk Bilal

32'sine, doğa bilimlerinde ise yüzde 27'sine kimse atıfta bulunmuyor.

Bir makale alıntılanırsa bu okunduğu anlamına gelmiyor. Bir tahmine göre, alıntılanan makalelerden sadece yüzde 20'si gerçekten okunuyor. Bizim tahminimize göre, hakemli dergide yayımlanan ortalama bir makale baştan sona 10'dan fazla kişi tarafından okunmuyor. Dolayısıyla, birçok hakemli yayının bilim çevreleri içinde dahi etkisi çok küçük.¹¹

Gerçek şu ki, akademik araştırmaların verdiği ürün miktarı artsa da bu enformasyon ve bilgi paylaşımında bir artış olduğu anlamına gelmiyor. Tam aksine daha fazla akademik makale yazıldıkça ve yayımlandıkça okuyan sayısı azalıyor. Ayrıca Biswas ve Kirchherr'in haklı olarak belirttiği gibi, diğer akademik yayınlarda atıf yapılmış veya alıntılanmış olmanın yayınlarımızın gerçekten okunduğu anlamına geleceğine dair elimizde bir veri bulunmuyor. Birçok akademisyenin bildiği ama açıkça ifade etmekte çekindiği şu bariz gerçeği de ifşa etmek gerekirse, dergilere makalelerini gönderen birçok insan, söz konusu derginin editörlerinin, popüler yazarlarının veya potansiyel hakemlerinin makalelerini muhtemelen tamamen

okumadan alıntılanmaya veya bunlara atıfta bulunmaya kurnazca bir özen gösteriyor. Dolayısıyla, yayımlanmış veya yayımlanmamış akademik yazıların ücretsiz paylaşım platformu olan açık kaynak web sitesi www.academia.edu'nun birkaç yıl önce *premium* versiyonunu başlattığında karşılığında ücret talep ettiği tek özelliğin makale yüklemek ya da *indirmek* değil de size yapılan atıflar ve/veya alıntılanmış yerleri *görebilmek* olması tesadüf değil. Bir cemaat olarak akademisyenler bazen hafif (bazen de çok ağır) bir narsisizm yaşayabiliyor, fakat böyle bir şey için ödeme yapmaya istekli olmaları (aksi halde 'premium' uygulaması uzun zaman önce biterdi) sadece narsisizme yorulamaz: Belki de çaresizce Midas misali kurumuş bir kuyuya bağırıp durmadıklarını ispat edecek kanıtları arıyorlardır.

Hakem incelemeli yayın sistemine ve sözde 'akademik yayıncılığa' için genel kırılma daha da belirgin kılmak için iki meşhur—etik olmayan ama kendi içinde başarılı—'hileyi' incelemek iyi bir fikir olabilir.¹² Kamuoyunda çokça tartışılan, Kültürel Çalışmalar, Toplumsal Cinsiyet ve Kuir Çalışmaları veya Postkolonyal ve Dekolonyal Çalışmalar gibi disiplinler arası ve üstü çalışma alanlarının anlamsızlığını

'Hakikat' kimi zaten direkt olarak despotik ve yozlaşmış hükümetler tarafından kontrol edilen, kimi de yükselen sağ popülizm dalgası tarafından kolayca manipüle edilen değişik medya biçimleri arasındaki sonsuz pazarlığın bir çıktısı haline geldi.

ve kibirliliğini 'kanıtlamak' iddiasında olan bu iki 'olay'ın (kendi anlamsızlıklarının ve kibirlerinin ötesinde) kanıtladıkları yegane şey, hakem incelemesi sisteminin (ve mevcut akademik yayın rejiminin) büsbütün kırılma ve işlevsiz hale geldiği idi.

Sonuç olarak, gittikçe daha fazla insanı öğrenci olarak (ABD ve İngiltere örneklerinde daima borç içinde kalacak müşteriler olarak) içeri kabul edip içeride vahşi bir yarışma ve rekabet atmosferi yaratarak gittikçe daha az bilgiyi dışarıya

Fotoğraf: Faruk Bilal

Fotoğraf: Faruk Bilal

gönderen ve kendi etrafına akademik yayınlardan müteşekkil bir 'Trump Duvarı' ören üniversitelerin kendilerini kamudan izole etme süreci Üniversite Söyleminin neredeyse çöküşüne neden oluyor. Bunun yerine, 'Hakikat' kimi zaten direkt olarak despotik ve yozlaşmış hükümetler tarafından kontrol edilen, kimi de yükselen sağ popülizm dalgası tarafından kolayca manipüle edilen değişik medya biçimleri arasındaki sonsuz pazarlığın bir çıktısı haline geldi. Bugün ihtiyacımız olan şey, hem akademiye karşı acımasız bir işkencenin tam gaz devam ettiği despotik/otoriter rejimlerden gelen, hem de akademisyenlerin neoliberal üniversite yapısı ve Akademik Yayıncılık sektörü tarafından yaratılan kurtlar sofrası rejimine sürekli yem olduğu, sözüm ona daha 'demokratik' ülkelerdeki akademisyenler olarak hep birlikte güçlerimizi birleştirip neoliberal üniversite ve akademik yayıncılığın krizlerine nasıl karşı koyacağımız ve hem öğretim-öğrenim hem de akademik yayıncılık için nasıl yeni yollar yaratabileceğimiz üzerine bazı somut ve kesin öneriler getirmektir.

Ava Kofman, Bruno Latour üzerinden hakikat ve bilim ilişkisini ele aldığı bir makalesinde geri dönüp aksi yöne gitmenin tehlikelerine karşı bizi uyararak Donna Haraway'ı de alıntılar: "Bilimsel

bilginin nasıl derlendiği ve ayakta durduğu hakkında basmakalıp ve kötü epistemolojilere geri dönmek için de önemli bir andayız" diye ikazda bulunuyor Haraway. 'Bilimin, büyük harfle Bilim değil de konumlanmış pratikler bütünü olduğu gerçeğinin üstünü örtmeden bu iklim tartışmasının iflas ettiğini gösterebilmemiz gerekiyor.'¹³

Bu varsayılan 'kesinlik' ve 'otorite'nin bir zamanlar görüldüğü kadar sağlam olmadığı ortaya çıktığı, 'iklim değişikliği retçileri,' 'düz dünyacılar,' 'akıllı tasarımcılar' ve 'aşı karşıtları'nın (en azından popüler medyada) saygın bilim insanları ve eski akademisyenlerle neredeyse aynı itibara sahip olduğu ve müteahhitten bozma siyasetçinin 'alternatif gerçekleri' ters yüz edip ülkenin yarısını buna inandırdığı bir ortamda, eski 'hakikat rejimi'ni eleştirenler *salt eleştirinin* (aslında ezelden beri) yeterli olmadığına farkına vardı. (Hâlâ) ihtiyacımız olursa, var olan her şeyin eleştirisine eşlik edecek bir ütopyacı ufuk, 'Henüz-Oluşmayan' (*Noch-Nicht-Gewordene*) ile etkileşime geçip şekillenmesine yardımcı olmasını umut ettiğimiz bir 'Henüz-Bilinçli-Olmayan' (*Noch-Nicht-Bewußten*) bilginin elde edilmesi, üretilmesi ve yayılmasını hayal etmenin yeni bir yolu:

Yani insandaki Henüz-Bilinçli-Olmayan bütünüyle Henüz-Oluşmayan'a, Henüz-Açığa-Çıkarılmayan'a, dünyada Tezahür-Etmemiş olana aittir. Henüz-Bilinçli-Olmayan, Henüz-Oluşmayan ile etkileşir ve karşılıklı hareket eder, özellikle de tarihte ve dünyada yaklaşmakta olanla. Beklentisiz bilincin sorgulanması temelde, arzu edileni, beklenen daha iyi hayatı psikolojik ve maddi anlamda takip etmekte olan güncel düşüncelerin kavranabilir kılınmasına hizmet etmelidir. Dolayısıyla bilgi Henüz-Değil'in ontolojisine dayanarak beklentiselden elde edilir.¹⁴

Üniversite söyleminin otorite ve kesinliği içinde kök salmış olduklarını düşünen bilim insanları, akademisyenler ve genel olarak entelektüeller, bu söylemin ne kadar dayanıksız olduğunu, kendinden menkul zorbalara, cehaletleri sadece özgüvenleriyle yarışabilecek halkla ilişkiler 'uzmanları', twitter trolleri ve kurnazca manipüle edilen 'sahte haberler' cephesinden gelen saldırılar karşısında nasıl da kolayca çöktüğünü gördükçe şaşırıyorlar. Hatta yukarıda değindiğimiz *hınç* yüklü 'hileler'de olduğu gibi bazıları farkında olmadan bu saldırılarla suç ortaklığı yapar hale geldi, Bruno Latour ve Donna Haraway gibi bazılarıysa sırf 'bilim'

Fotoğraf: Faruk Bilal

ve akademisyenliğin görünürde sarsılmaz otorite ve kesinliğini sorgulamaya cüret ettikleri için işbirlikçilikle suçlandılar. Sonuçta her iki taraf da suçlu; zira ya hiç sorgulamaksızın bu söylemdeki ‘Hakikat’in konforuna bırakmışlardı kendilerini ya da ‘Henüz-Değil’in ontolojisine veyahut Foucault’nun ‘Hakikat-Sonrası’ kavramı moda olmadan yıllar önce ve Üniversite Söyleminin Üniversite Düzeniyle beraber girdiği kriz çoktan ufukta belirlediği zamanlarda adını koyduğu şekliyle bir ‘yeni hakikat siyaseti’ne atf yapmadan bu söylemi eleştirmişlerdi:

Entelektüel için esas siyasi mesele bilimin bağlı olduğu ideolojik içeriği eleştirmek ya da kendi bilimsel pratiklerine doğru bir ideolojinin eşlik etmesini sağlamak değildir. Asıl mesele yeni bir hakikat siyaseti tesis etmenin mümkün olduğunu bilmektir. Mesele, insanların ‘bilincini’ veya kafalarının içindekini değil, hakikat üretiminin siyasi, ekonomik ve kurumsal rejimini değiştirmektir.¹⁵

Ancak 1977’den bugüne ‘hakikat üretiminin siyasi, ekonomik ve kurumsal rejimi’ büyük ölçüde ‘yüksek öğretimin neoliberalizm tarafından fethine’ (Busch) bağlı olarak kayda değer biçimde değişti; daha iyiye doğru değil hiç kuşkusuz. Bu ‘fetih’ sadece ‘rejimi’ değil, ‘hakikat üretiminin’ ana yapılarının dışında kalan dünya ile rejim arasında bağ kurma yollarını da değiştirdi. Çok da yapılaşmış bir anlatı olmayan

veya bir ‘hakikat rejimi’, daha önce de belirttiğim gibi sürdürülemez ve eski ‘rejimi’ eleştirenlerin bile doğal saydığı ‘müşterek dünyayı’ (Latour) sistematik olarak imha eden bir Humpty Dumpty rejimi yarattı. Bu ‘müşterek dünyanın’ imhası en çok da dünyayı saran siyasi ama aynı zamanda ekonomik ve kültürel hizipleşmelerde açığa çıkıyor: Modern dünya sisteminin önceki ve şu anki ‘merkezleri’ olan İngiltere (2019) ve ABD (2020) seçimleri bize servet, bilgi ve güç dağılımındaki adaletsizliğin hiç olmadığı kadar belirginleştiği, aşırı bölünmüş iki ülke gösteriyor. ‘Doğu’da ve Güney Amerika’da pörtleyen otoriter/otokratik diktatörlükler bu bölgelerdeki ülkeleri ikiye bölüyor; etnik, toplumsal cinsiyet ve sınıfa dayalı yabancılaşma artk din ve ulus-devlet anlatılarının ardına saklanıp frenlenemiyor. Mevcut dünya sistemine itibar ve süreklilik sağlaması beklenen Üniversite Söylemi tam da kendisini sağlamaştırmayı hedefleyen neoliberal saldırı tarafından parçalanıyor:

Neoliberaler, piyasa dünyasının özgürlüklerini hayata geçirme çabaları esnasında, Yeni Kamu Yönetimi, eğitimde İnsan Sermayesi teorisi ve benzeri değişiklikler marifetiyle hepimize farklı hiyerarşik kontrol biçimlerine dayanan yeni disiplin biçimleri dayattılar. Bunun aksine [...] ihtiyacımız olan, içinde sivil, çevre merkezli, sağlam, ilham veren, kanaati önemseyen, yerel ve başka türlü değer sıralamalarının piyasa düzenine tabi olmadığı, değer sıralamalarının

çoğulluğunu sürekli teşvik eden, (yeniden) inşa eden ve (yeniden) hayal eden söylemleri barındıran bir dünya.¹⁶

Üniversite Söylemindeki güncel kriz (aslında çöküş) ve buna denk düşen bilgi üretim ve dağıtım yapıları bir kez daha gösterdi ki, (1) Kapitalist üretim kapitalizmin işine yarayan bilginin dışında bir bilgi üretimiyle uyumlu değil;¹⁷ (2) Kapitalist mülkiyet biçimleri sözde ‘Entelektüel Mülkiyet’ ile uyumlu değil.¹⁸ Dahası tüm bunlar, bilgi üretiminin güncel örgütlenme ve dağıtım biçimlerinin, kadim lonca sistemi üzerine oturan hiyerarşik toplumsal örgütlenmeyle zaten (yani neoliberal saldırıdan bile önce) uyumsuz olduğunu da ortaya koymuş oldu. İngiltere’deki Öğretmen > Okutman > Profesör sistemi, ABD’deki Yardımcı Doçent > Doçent > Profesör sistemi veya dünyadaki benzer üç aşamalı sistemler, aslında Ortaçağ Avrupası’ndaki Çırak > Kalfa > Usta sistemine dayanırlar ve neredeyse bu lonca yapısı kadar kemikleşmiş ve katıdır. Lawrence Busch yüksek öğretimde ‘hiyerarşi’nin yerine geçebilecek alternatif bir kavram öneriyor ve bunu ütopyacı hayal gücüne bağlıyor:¹⁹

Birden çok değer sıralamasının konuşulduğu ve tartışıldığı, örgütsel hedeflerin hızla değişen örgütsel çevreye cevaben değişken kabul edildiği yerler olarak [...] heterarşi(ler) peşinde olmamız iyi olurdu [...] Çünkü yeni fikirler, bu fikirleri

hayata geçirmenin yeni yolları ve bir demokraside yaşamaya ehil vatandaşlar söylem ve müzakere içinden çıkar [...] Muhayyel geleceğin tasarımı, tartışılması ve uygulanmasından çıkar.

Ancak bilginin üretim (‘Araştırma’), aktarım (‘Öğretim’) ve dağıtım (‘Yayıncılık’) mekanizmaları ‘heterarşik,’ yani yatay ve birçok ‘iktidar’ odağına sahip biçimde yeniden organize edildiğinde, bilginin edinilmesi ve aktarımı kariyer gelişimi ve kârlılık için hayati olan tahakküm mekanizmalarından ayrıştırıldığında, böylesi bir bilginin kapitalist dünya sisteminin en güncel sürümü olan, dediğim dedik, kâr güdümlü neoliberalizmin bizi baş başa bıraktığı pisliği temizlemekte göreceği işlevler hakkında düşünmeye başlayabiliriz. Ancak

o zaman yüzyıllardır garanti sandığımız ve ancak yitirince değerini anladığımız ‘müşterek dünya’nın hem temeli hem de ürünü olacak bir ‘Hakikat’i (yeniden) inşa edebiliriz. Fakat Foucault’nun bize sürekli hatırlattığı gibi, bu ‘Hakikat’ ‘iktidar sistemleri’nden bağımsız olmayacak, çünkü ‘hakikat zaten bizzat iktidardır’:

Burada konu hakikati tüm iktidar sistemlerinden kurtarmak değil –hakikat zaten bizzat iktidar olduğundan bu bir hezeyan olurdu– hakikatin iktidarını şu anda içinde işlediği (sosyal, ekonomik ve kültürel) hegemonya biçimlerinden ayırmaktır...²⁰

Foucault’ya göre, hakikati iktidar içeren ve iktidara yaslanan tüm bağlantılardan izole etmek imkânsız olsa da, hakikati,

hem neoliberalizmin bilginin üretimi, aktarımı ve dağıtım üzerinde yakın geçmişte kurduğu saltanat tarafından dayatılan çeşitli tahakküm ve hiyerarşi biçimlerinden hem de onu önceleyen ortaçağa özgü hiyerarşi ve tahakküm yapılarından kurtarmak mümkündür. Bu özgürleştirici gayret sadece üniversite (ya da ondan geriye ne kaldıysa) içinden değil, alternatif bilgi, öğretim-öğrenim ve araştırma mecraları biçiminde üniversite dışından da gelmelidir. Mevcut üniversitelerin kökten yeniden inşası ve alternatif bilgi mecralarının yaratılması, sadece, üniversitelerin neoliberalleştirilmesi ve de küresel entelektüel karşıt popülist/otoriter saldırılar nedeniyle canı yanan, mağdur edilen ve dışlanan entelektüellerin ve akademisyenlerin omuz omuza çabasıyla gerçekleştirilebilir.

¹ Flexner, Abraham (1939) ‘The Usefulness of Useless Knowledge’, *Harpers* 179, Haziran/Kasım; Ordine, Nuccio (2017). *The Usefulness of the Useless*, Çev. Alastair McEwen. Philadelphia: Paul Dry Books.

² Busch, Lawrence (2017) *Knowledge for Sale: The Neoliberal Takeover of Higher Education*. Boston: The MIT Press.

³ 2016 yılında, İstanbul Sabahattin Zaim Üniversitesi Rektör Yardımcısı Dr. Bülent Arı canlı yayında “eğitimli tabakadan çok cahil ve eğitimsiz halkın ferasetine güvendiğini” ve “okur yazarlığın artmasından bıkkınlık duyduğunu” ifade etti. Sonunda kamuoyu tepkisiyle pozisyonundan istifa etmeye zorlansa da vakit kaybetmeden YÖK Denetleme Kurulu üyeliğine atandı. Bkz. <https://www.birgun.net/haber/cahil-kesime-guveniyorum-diyen-profesor-yok-denetleme-kurulu-uyeligine-atandi-139491>.

⁴ Busch, a.g.e.

⁵ Carroll, Lewis (1871) *Alice Harikalar Diyarında*.

⁶ Dede Korkut hikayeleri karakterlerinden Deli Dumrul M.S. 15. yüzyıla tarihlense de sözlü kültürde geçmişi 10. yüzyıla kadar gidiyor olabilir. Hikayeye göre Dumrul “kurumuş bir nehir yatağı üstüne bir köprü inşa eder ve haraç toplamaya başlar: Geçenden 33 akçe, geçmeyenden de döve döve 40 akçe”. Bkz. Ayşe Çavdar (2020) “Devlet Kompleksi: Dumrul’un Öksüz ve Yetimleri (III)”, *Birikim* 373.

⁷ Hyland, Ken (2015) *Academic Publishing: Issues and Challenges in the Construction of Knowledge*. Oxford: Oxford University Press; Michael, Hagner (2018) “Open Access, Data Capitalism and Academic Publishing”, *Swiss Med Wkly* 148.

⁸ The STM Report, Mart 2015; https://www.stm-assoc.org/2015_02_20_STM_Report_2015.pdf.

⁹ Bal, Mieke (2018) “Let’s Abolish the Peer-Review System”, *Media Theory* 23.

¹⁰ Smith, Richard (2006) “Peer review: A flawed process at the heart of science and Journals”, *Journal of the Royal Society of Medicine* 99: s. 178.

¹¹ Biswas, A. K. ve Kirchherr, J “Prof, no one is reading you” *The Strait Times*, 11 Nisan 2015.

¹² ‘Şikayet Çalışmaları Hilesi’ olarak anılan hadise için bkz. <https://areomagazine.com/2018/10/02/academic-grievance-studies-and-the-corruption-of-scholarship/>; <https://www.chronicle.com/article/What-the-Grievance/244753>; <https://slate.com/technology/2018/10/grievance-studies-hoax-not-academic-scandal.html>. Çok daha eski (1995) olan Alan Sokal hilesi üzerine ise Sokal’ın, *Social Text* editörlerini kurnazca kandırmaktan edindiği devasa ama sahte özgüven duygusuyla bütün bir çağdaş Fransız filozof ordusunu ‘perişan etmek’ için Jean Bricmont’la beraber yazdığı kitabı *Fashionable Nonsense* (1998) dışında hayli hacimli bir literatür oluşmuş durumda.

¹³ Kofman, A. “Bruno Latour, the post-truth philosopher, mounts a defence of science”, *New York Times*, 25 Ekim 2018.

¹⁴ Ernst Bloch (1996) *The Principle of Hope*, c. 1, Cambridge: The MIT Press, s. 13.

¹⁵ Foucault, Michel (1977) “The Political Function of the Intellectual” *Radical Philosophy* 17: s. 14.

¹⁶ Busch, a.g.e., s. 116.

¹⁷ Raunig, Gerald (2013) *Factories of Knowledge, Industries of Creativity*. Boston: The MIT Press.

¹⁸ Žižek, Slavoj (2003) “L’homo sacer comme objet du discours de l’Université”, *Cités* 16(4): 25-41.

¹⁹ Busch, a.g.e., s. 117-118, vurgular bana ait. Şunu da vurgulamalıyım ki, burada söz konusu olan kesin, kapalı ve usulünce anlatılmış bir ütopyadan, ütopyacı bir mecradan ziyade bir ütopyacı ufuk. Ütopyacı ufuk ve ütopyacı mecrada arasındaki fark üzerine bir tartışma için bkz. Bülent Somay (2010) *The View from the Masthead: Journey through Dystopia towards an Open-Ended Utopia*, İstanbul: İstanbul BİGİ Üniversitesi.

²⁰ Foucault, a.g.e., s. 14.

Boğaziçi Direnişi: Otoriterizm ve üniversite mücadeleleri

Boğaziçi Üniversitesi'ne cumhurbaşkanlığı tarafından yapılan rektör ataması beklenmedik ölçüde yaygın bir protesto dalgasının ortaya çıkmasına neden oldu. Hatta bir ân geldi ki Boğaziçi Üniversitesi, Türkiye'nin yakın zamanda yaşadığı kurumsal çöküş haline ilişkin her türden itirazın biraraya geldiği bir platform oldu. Diğer yandan yaşananlar, akademik özgürlük ve özerklik gibi nosyonların verili olmadığını, bunların ancak belirli kritik dönemelerde verilen tepki ve mücadelelerle aşağıdan yukarıya doğru inşa edilebileceğini gösterdi. Bu değerli deneyimin ayrıntılarını Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyeleri Seda Altuğ ve Saygun Gökarkıksel ile konuştuk.

Boğaziçi Üniversitesi'nde başlayan protestolar 100 günü geçti. Bizim için bu sürecin köşe taşlarını özetleyebilir misiniz? Neden böyle bir protesto dalgası ortaya çıktı ve de geldiğimiz aşamada neredeyiz?

Saygun Gökarkıksel: Bizim için 1 Ocak gecesi büyük bir olaydı. Boğaziçi'ne yukarıdan inen, üniversitenin bileşenlerine danışmadan belirlenen Melih Bulu'nun rektör olarak atanması ilk köşe taşı oldu. Takip eden günlerde akademisyenlerin ve özellikle öğrencilerin protestolarının başlı ve zor kullanılarak engellenmeye çalışılması, kampüsün ağır bir polis ablukası altına alınması ve gene bir başka cumhurbaşkanı kararnamesiyle yeni fakülteler kurulacağını bildirilmesi diğer köşe taşları oldu. Şu an kurum içinde mücadele devam ediyor. Hem üniversitenin içinde hem de çevresindeki

semtte kolluğun baskısı Boğaziçi'ndeki krizin devam ettiğini gösteriyor.

Bir noktada Boğaziçi'ni koruma olarak algılanabilecek müdafaa ya da mücadelede aslında çoğulcu, eşitlikçi, özgürlükçü bir demokratik üniversite mücadelesine evrildi. Amaç sadece eskiyi korumak değil, başka türlü bir yeninin de inşasına alan açmak. Sadece Boğaziçi için değil. Bu mücadelede üniversiteyi toplumsal bir kurum ve hayat olarak yeniden düşünmeye çalışıyoruz, adeta deneyimliyoruz. Bu bağlamda, kurumsal özerklik, üniversitede demokrasi, akademik özgürlük bu mücadelenin temel bileşenleri arasında yerini alıyor.

Seda Altuğ: Saygun olaylardan örnekler verdi. Biraz da bu yaşananlara *longue durée* üzerinden bakmaya çalışalım. Melih Bulu'nun 1 Ocakta atanması bir

milat olarak düşünülüyor Boğaziçi'nde. Devletin ya da AKP'nin son kale olan Boğaziçi'ne müdahalesi olarak görülüyor. Bence de hakikaten önemli bir milat bu. Gerek devletin müdahalesinin ölçeği, boyutu, kararlılığı açısından gerekse de üniversitenin idari ve akademik personelinin mücadelesi açısından önemli bir milat. Ama bunun da ötesinde önemli bir yapı taşı, çünkü bunun öncesi de var. Boğaziçi en azından 50 yıldır bir kamu üniversitesi. Bu tarih içinde baktığımızda bu çok önemli bir dönüm noktası ama bir milat değil. Keza bundan önce yine cumhurbaşkanı tarafından yapılmış bir rektör ataması ve okulun bu atamayı kabullenmesi durumu var. Onun öncesinde 12 Eylül döneminde YÖK tarafından atanmış olan ve 1992 senesine kadar üniversiteyi yöneten bir başka rektör var. Yani aslında üniversitede bir atamalar silsilesi var. Mehmet Özkan

Fotoğraf: Fatoş Erdoğan

ve ondan önce cunta yönetiminin atadıklarının okulun iç işleyişine ya da demokrasisine müdahalesi bu derece kapsamlı bir saldırı değil. Bu da önemli bir fark bence. Kuşkusuz tüm bu atamalar kurumsal özerkliği ciddi olarak zedeleyen hamleler. Sonuçta kurumsal özerklik akademik özgürlüğün olabilmesi için bir zemin. O zemine çok ciddi bir müdahale söz konusu bundan önce de. Ama bu sonuncu atama kadar derin, okulun idari yapısını ele geçirmeye çalışan, bunun için zor kullanımına ses çıkarmayan atamalar değil önkemiler.

S.G.: Bir önceki rektör Mehmet Özkan içeriden sayılabilecek bir figürdü, sonuçta Gülay Barbarosoğlu yönetiminin bir parçasıydı. O zaman da çeşitli karşı duruşlar vardı. Ama bu defa yukarıdan paraşütle iner gibi bir atama var; bunun ne anlama geldiğini, arkasından ne geleceğini de tahmin edebiliyoruz. Okula tomalar, akrepler ve bir kolluk ordusu yığıldılar. Gelen sadece çantasını alıp gelen bir rektör değildi. Ardında bir ordusu vardı.

Siyasal iktidar açısından baktığımızda bu yola girilmesinin, yani Mehmet

Gelen sadece çantasını alıp gelen bir rektör değildi. Ardında bir ordusu vardı.

Özkan'dan Melih Bulu'ya bu şekilde geçilmesinin gerekçesi ne olabilir?

S.A.: Boğaziçi'nin kurumsal özerkliği bir önceki atamayla ne kadar tırpanlanmış olsa da, Türkiye toplumunun geri kalanıyla ve Türkiye'deki diğer üniversitelerle karşılaştırıldığında, son dört senedeki tahribatı bile katsak, Boğaziçi'nin nispeten kurumsal özerkliğini muhafaza edebildiğini söyleyebiliriz. Bu durumdan rahatsızlık duyduklarına şüphe yok. Okuldan hâlâ aykırı seslerin çıkmaya devam etmesi bence asıl neden. Tabii buranın misyoner geçmiş, bunun etrafında kurulmuş fetih söylemi vs. gibi sembolik etmenler de var, ama bence reel olarak asıl belirleyici olan buranın her şeye rağmen nispeten kamusal özerkliğini koruyabilmiş olması.

S.G.: Çok yazıldı çizildi ama tekrarlamakta fayda var; iktidarın bunca yıldır kültürel hegemonya inşa edememesi ve Boğaziçi'nin sahip olduğu, Bülent Küçük'ün tabiriyle, "itibar sermayesi"

buraya müdahalenin önünü açmış olabilir. Boğaziçi gibi itibar sermayesine sahip bir kurumu baştan inşa etme emeğini göstermeden, hazır konmak istiyorlar. Örneğin TV ekranlarına çıkan ve kağıt üstünde kurulmuş Hukuk Fakültesi dekanının isminin altına Boğaziçi Üniversitesi denmesi bunun örneklerinden. Üniversitenin adını kullanarak kendi politikaları için bir itibar üretmek istiyorlar. Bu hem sembolik hem de çok pragmatik. Boğaziçi ayrıca bir *think tank* olarak kullanılmak isteniyor belki de. Bu da neoliberal, militarist ve muhafazakar rejimin bilgi üreticisi bir kuruma duyduğu ihtiyacı ortaya çıkarıyor. Açılan fakülteler biraz buraya işaret ediyor. Misal, hukuk ama belli türden bir hukuk. Deniz hukuku, ticaret hukuku, savaş hukuku gibi alanlara odaklanacak bir hukuk fakültesi. Eleştirel bilgi üretiminden ziyade rejimin problemlerine, krizlerine çözüm üretmeyi amaçlayan bir girişim gibi görünüyor.

Boğaziçi Üniversitesi'nde yaşananlarda asıl şaşırtıcı olan yapılan hamleden ziyade direnişin kuvveti, karşı çıkışın bu kadar dirayetli olması ve ses getirebilmesi. Ortaya çıkan bu tepkide

Melih Bulu beraber çalışmak için üniversite içinden 3 kişi bulabildi sadece. Kendisi ile beraber 4 kişiyi de 43 mevkiinin başına getirdi. Öğretim üyelerinin bütün farklılıklarına rağmen bir arada durma iradesi hâlâ devam ediyor.

bir dizi farklı rahatsızlık ve talep üst üste gelmiş gibi duruyor. Bunları biraz ayrıştırırsanız dilerseniz. Akademisyenler, öğrenciler ve idari personel özelinde ne türden ortaklaşmalardan ve farklılıklardan bahsedilebilir?

S.A.: Önce sınırlamı şunu söylemek gerekiyor: Bu ele geçirme hamlesinin, üniversite iradesini gasp etme ve boyun eğdirme çabasının yeni bir tarafı var. Daha önce birçok kurumda benzer şeyler oldu, ama buradaki gibi bir karşı çıkış örgütlenemedi. Boğaziçi'nin yekpare bir şekilde –390 akademisyenin katıldığı toplantılar yapıyor– durmasının sebebi kurumsal özerkliğini koruyabilmiş olması bence. Melih Bulu beraber çalışmak için üniversite içinden 3 kişi bulabildi sadece. Kendisi ile beraber 4 kişiyi de 43 mevkiinin başına getirdi. Öğretim üyelerinin bütün farklılıklarına rağmen bir arada durma iradesi hâlâ devam ediyor. Bunun önemli bir şey olduğunu düşünüyorum. Bu zaman dek gösterilen direniş performansı gayet tutarlı ve sürekli. Bülent Küçük ve Zeynep Gambetti'nin de bir TV programında aktardığı gibi sabırlı, minimum taleplerde anlaşılan bir "ketum direniş" ile karşı karşıyayız.

S.G.: Seda'nın dediğine ek olarak Boğaziçi'nin kampüs hayatının birikimlerinden ve nispeten özgürlükçü ve çoğulcu tartışma ortamından bahsedebiliriz. Gerek öğrenci toplulukları gerekse hocalar arasındaki iletişim, örgütlülük ve dayanışma ilişkileri bunda etkili. Öğrenciler bu mücadelede başından beri son derece etkili oldular. İnisiyatif alıp, kendi dillerini ve eylemlerini kurmaya çalıştılar. Boğaziçi'ne karşı yapılan bu saldırı bildiğiniz gibi yeni bir şey değil. Eğitim kurumları da dahil başka birçok kamusal kurum bu tarz müdahalelere ve çok daha şiddetlisine maruz kaldı. Ancak aynı zamanda bu tarih bir sosyal mücadeleler tarihi de yaratmış durumda. Mesela, hocalar

özelinde Barış Akademisyenleri mücadelesinin deneyimi Boğaziçi'nde bazı muhalif deneyimlerin iyice pekişmesini sağladı ve süregiden mücadele için bir dayanak noktası oldu. Bunun yanı sıra daha birçok yeni karşılaşmalar var. Yeni arkadaşlıklar doğuyor, dostluklar pekiyor. Boğaziçi'nde 2016'da çalışmaya başlamış biri olarak söyleyebilirim ki bu süreçte hem birçok yeni arkadaş tanıma fırsatım oldu hem de üniversite yönetimi ve komisyonlarıyla ilgili hiç ummadığım kadar bilgi sahibi olmuştum. Ayrıca üniversite dışından, tanımadığımız insanlardan birçok destek mesajı alıyoruz. Bunlar Boğaziçi direnişinin vazgeçilmez kaynaklarını oluşturuyor.

Tabii, tüm bu olumlu deneyimlerden bahsederken, aynı zamanda eşitsiz dağılmış kırılma noktaları, özellikle idari personelin çok daha kırılabilir ve güvencesiz bir durumda olduğunun altını çizmek gerekiyor. Hükümetin aldığı salgın tedbirleri ile beraber bu durum üniversitenin birçok çalışanı için daha da zorlaştı. Çeşitli kırılmalar yaşanabilir, idari mevkide sert çatışmalar yaşandığı haberleri kulağımıza geliyor. Aynı zamanda hocalar arasında da tabii ki eşitsizlikler var. Benim gibi doçentliğini almamış bazı arkadaşlar kendilerini çok daha kırılabilir hissedebiliyor. Diğer sınıfsal ve yaşamsal koşullar, üzerimizdeki bakım sorumlulukları, bunların hepsi tabii ki önemli. Ancak genel olarak yapıcı ve dayanışmacı bir mücadele içindeyiz diyebilirim.

Her direniş zemininde olduğu gibi Boğaziçi Üniversitesinde de izlenecek stratejiye ya da direniş biçimlerine dönük perspektif farklılıkları olması olası. Bu açıdan akademisyenler arasında ya da öğrenciler ile akademisyenler arasında ne türden farklılaşmalardan bahsedilebilir?

S.A.: Örgütlenmede sürecinde her konuyu tartışıyoruz. Gündemi kolektif bir şekilde oluşturulan büyük toplantı yapıyoruz her hafta. Orada alınan kararlar ile bu mücadele ilerliyor. Ciddi bir işbölümü yaptık, farklı komisyonlar farklı alanlarda çalışıyor sürekli. Medya komisyonundan strateji komisyonuna kadar on farklı komisyon var. Farklı bölümlerden ve birbiri ile politik olarak çok da anlaşamayan hocaların yer aldığı komisyonlar bunlar üstelik. Açıkçası hocalar arasındaki tartışmalar çok mutedil tartışmalar. Biz Saygun'la haftalık

bültenleri kaleme alan komisyonda çalışıyoruz. Her cuma günü o hafta neler yaşandığını özetleyen yaklaşık iki sayfalık bir bülten hazırlıyoruz. Sert ama çok dikkatli bir dili var bültenin. Mücadele açısından bu ciddi bir örgütlenme deneyimi. Bu kadar farklı yaş gruplarından, politika ile ilgilenen ya da ilgilenmeyen hocaların, kültürel ve sınıfsal açıdan farklı yerlerden gelen öğrencilerin bir arada hareket etmelerini, kararlar almalarını izliyoruz.

Boğaziçi hiçbir zaman mutlak anlamda eşitlikçi ve demokratik bir yer olmadı elbette ki. Gerek öğrenciler gerek hocalar arasında, hatta bölümlerin birbirleri ile olan ilişkileri anlamında oldukça hiyerarşik ilişkilerin olduğu bir yerdi Boğaziçi. Bu mücadele bilhassa akademisyenler arasındaki hiyerarşik ilişkilerin ve bölümler arasındaki o konuşulmayan güç ilişkilerinin sorgulanmasına vesile oldu, yani bu mücadelenin üniversiteyi daha da demokratikleştirme potansiyeli var.

Bu mücadele üniversite içindeki çeşitli hiyerarşik ilişkilerin sorgulanmasına vesile oldu, yani bu mücadelenin üniversiteyi daha da demokratikleştirme potansiyeli var.

S.G.: "Neredeyiz, ne yapıyoruz, bu üniversite nasıl işliyor, üniversitenin kurumsal özerkliği nedir?" gibi bir dizi soruyu ortaya çıkarıyor mücadelenin kendisi. Çıkarmakla da kalmayıp cevaplarını aramamıza yardımcı oluyor. Mücadelede kullanılacak dilin ve direniş mekânının inşası, kırmızı çizgilerin oluşturulması ve hatırlatılması gündelik pratiklerimiz arasında yerini aldı.

İzlediğim şu tartışmayı sık sık düşünüyorum. Üniversite dışından, solda duran arkadaşlarımızın yazdığı bir yazıyı okurken fark etmiştim, ama bizim öğrencilerde de karşılığını bulan önemli bir tahlildi bu. Boğaziçi direnişini Türkiye toplumundaki her türlü mücadelenin öznesi haline getirme arzusu vardı bu yazıda. Yani Boğaziçi direnişinin tüm toplumsal mücadeleleri temsil etmesi, onların taşıyıcısı olması gerektiği savunuluyordu. Bu tahlille göre Boğaziçi direnişinin siyasal vizyonu genişlemeliydi.

Fotoğraf: Fatoş Erdoğan

Bu tabii bir miktar gerilime ve tartışmaya yol açtı. "Hayır ilk önce Boğaziçi'ndeki mücadeleyi düşünmeliyiz. Boğaziçi'ni korumalıyız diyen" arkadaşlarımız oldu. Bu akademik özgürlük bahsini siyasal-sosyal içerikten arındırmaya çalışıp, biraz daha dar anlamda bir kurumsallık üzerinden düşünen bir anlayış. Ancak tartışmalardan sonra genel olarak şöyle bir pozisyonun benimsendiğini söylemek herhalde yanlış olmaz: Üniversite ve, bilhassa akademik özgürlükler aslında ancak düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü gibi diğer demokratik özgürlüklerle beraber var olabiliyor. Tarihsel olarak

Üniversite ve, bilhassa akademik özgürlükler aslında ancak düşünce özgürlüğü, ifade özgürlüğü gibi diğer demokratik özgürlüklerle beraber var olabiliyor.

üniversite mücadeleleri (mesela öğrenci hareketleri) birçok sosyal ve siyasal mücadelenin parçası olmuş. Dolayısıyla, üniversite mücadelesinde, özellikle her türlü mücadelenin öznesi ve sözcüsü olmaya çalışmadan da aslında hayli geniş

bir alanda mücadele etmiş oluyoruz. Yani, Boğaziçi'ndeki çoğulcu, eşitlikçi, özgürlükçü demokratik üniversite mücadelesi, kampüs içindeki toplumsal ilişkilerden (emek, cinsiyet, çevre vb.) tutun, eğitimi ve bilgi üretimini de içine alan güç ilişkilerine kadar uzanan birçok mücadeleyi beraberinde getiriyor.

S.A.: Bir diğer tartışma konusu daha var, ki bu devam eden bir tartışma. Geldiğimiz noktada bir çıkmaz var: mücadele rutinleşmiş bir takım eylemliliklerle devam ediyor. Her gün rektörlüğe karşı sırt dönme, tanımıyoruz, kabul etmiyoruz

deme. Kendimizin seçtiği yöneticilerin atanması konusunda ısrar. Bizim taleplerimiz belli, fakat taleplerimizin belli olmasının yanı sıra bir kapanış olmadığı için, yani "taleplerimizi kabul etmezseniz..." diyen bir dille karşılığında olmadığımız için eylemler rutin bir hal alıyor. Karşımızdaki atanmışlar da planladıkları şekilde –belki onların hızını yavaşlatıyoruz– yollarına devam ediyorlar. Dört kişi ile üniversiteyi tarihte eşine az rastlanır şekilde yönetmeye devam ediyorlar. Biz eylemlerimizde nasıl bir dönüşüme gitmeliyiz? Ne yapmalıyız ki bir yaptırım gücümüz olsun? Başka

bir takım araçlarımız da olmalı ki bu taleplerimizi somuta dönüştürebilelim. Yoksa biz ilelebet talep edeceğiz, onlar dinlemeyecek. Böylece paralel iki ayrı evrende gidiyor gibiyiz.

S.G.: Seda'nın söylediğine şunu ekleyebilirim: Biz istifaya çağırıyoruz ama bu istifanın gelmeyeceğini tahmin ediyorduk. Aslında burada daha da büyük yapısal bir kriz var. Bu Boğaziçi ile başlamış ya da bitecek bir mevzu değil. Şu an üniversite ciddi bir hasar gördü. Yapmaya çalıştığımız şey, bu hasarı mümkün olduğunca azaltmak, diğer yandan da

bunun hafızasını oluşturmak. Yıkıcı bir şey var karşımızda: arsasından, rantından, lojmanlarından, binalarından personeline birçok yerden işleyen sert, dönüştürücü ama pek de vizyonu olmayan bir saldırı var. O çizgiyi mümkün olduğunca geriletmek için mücadele etmek çok önemli.

Bir de şu var; bu, burada başlayan bir mücadele değil aslında. Burada da bitmeyecek. Boğaziçi nasıl diğer mücadelelerin tecrübelerinden esinleniyorsa, bu da umarız gelecek mücadeleler için değerli bir tecrübeye dönüşecek.

S.A.: Kim bilir belki de bu bir kayyum mücadelesine dönüşecek. HDP kayyumlarından tut da bütün iradesi gasp edilenlerin bir mücadelesine, bir sivil harekete dönüşecek belki. Bilmiyoruz bunu. Diğer üniversitelerin sadece bize destek vermesi değil, kendi sorunlarını dillendirmesi gerekiyor bunun için. Hani batılı solcuların batı dışı ile, Filistin'le, Irak'la şunla bunla yaptıkları dayanışmada aslanan kendi devletlerinin nasıl dahlinin olduğunu odağa almasıdır ya. Kendi oldukları yerden mücadele vermeleri, kendi oldukları yeri eleştirmeleri nasıl asıl dayanışma ise, Türkiye'deki diğer üniversitelerin kendi sorunları,

kendi işleyişlerine dair muhalif bir söz söylemeleri bizi tabii ki çok güçlendirir. O zaman zaten bir dönüşüm olacaksa olur. O zaman istifalar gelecektir gelir.

Tüm açmazlarına rağmen Boğaziçi Üniversitesi'ndeki direnişin gücü biraz da dirayetinden geliyor. Kazanımlarından öte, en azından bu ilk aylar itibarıyla, ısrarla bu tepkinin sürdürülüyor oluşunun hem içeridekiler ama hem de dışarıdakiler için güçlendirici bir tarafı var. Dahası, kurumsal müdahaleye dönük bu direniş farklı türden itiraz ve taleplerin de ses bulmasına imkân açtı.
S.G.: Çok doğru. Direnişin üzerimizde

öğretici ve dönüştürücü bir etkisi oluyor. Mesela, derslerimde öğrenciler, her şeye rağmen, daha çok söz alıyorlar ve düşüncelerini daha keskin ve net bir şekilde ifade ediyorlar. Tartışmalar gayet katılımcı bir şekilde ilerliyor.

S.A.: Gerçekten çok dönüştürücü. Bireysel düzeyde benim okulla daha fazla kaynaşmamı, okulu daha fazla sahiplenmemi, daha fazla kendim gibi olmayı mümkün kılan bir direniş oldu. Keza hocalar arasındaki ilişkilerde de yansıdı. Boğaziçi'ne ben daha fazla sahip çıkabiliyorum şu anda, benimmiş gibi görebiliyorum. Diğer hocalarla

ilişkimi dönüştüren bir etkisi oldu. Keza öğrencilerin okulla ilişkisinde de böyle bir dönüşüm olduğunu düşünüyorum ben.

S.G.: Serdar Tekin'in "Üniversite direnişle vardır" cümlesi bu açıdan çok anlamlı. Boğaziçi direnişi sürecinde üniversitenin ve akademik özgürlüğün ne demek olduğunu daha iyi anlayabildik. Üniversitenin maddi yapısıyla ve kurumlarıyla toplumsal mekân olarak nasıl yaşadığını görme fırsatımız oldu.

S.A.: Kesinlikle katılıyorum. İngiliz Marksistleri sınıf tanımları yaparlarken tecrübenin ne kadar önemli olduğunu

vurgulayıp sınıf aidiyetinin tecrübe üzerinden kazanıldığını ifade ederler. Hakikaten akademik özgürlük de aslında ancak tecrübe edince gerçekliğe kavuşan bir kavram.

S.G.: Uygulayabildiğin ölçüde özgür oluyorsun.

S.A.: Yoksa akademik özgürlük seyahat özgürlüğü gibi bir şey değil.

Buradan üniversiteye yönelik maddi ve ideolojik taarruzların küresel boyutuna gelelim. Ayça Çubukçu ile yaptığınız söyleşide Hindistan'dan

Macaristan'a üniversitelerin benzer sorunlar yaşadığını hatırlatıyorsunuz. Bu noktayı açmakta fayda var, çünkü her ne kadar Boğaziçi Üniversitesi'nde yaşananların Türkiye'nin siyasal ortamına ilişkin pek çok vechesi olsa da, küresel ölçekte üniversitelerin bir yandan neoliberalleşme ve piyasalaşma, diğer yandan otoriterizmin kısıncasına olduğunu görüyoruz. Bu çerçeveden baktığımızda nasıl bir manzara var karşımızda?

S.A.: Batı Avrupa'ya gerek Polonya, Macaristan gibi Doğu Avrupa ülkelerine gerekse de Orta Doğu'ya baktığımızda akademinin benzer bir tazyik altında olduğunu görüyoruz. İngiltere özelinde herhalde neoliberalizmin rolünün daha fazla olduğunu söyleyebiliriz. Bilhassa dış kaynak bulma zorlaması, beşeri bilimler bölümlerinin piyasa değerinin olmadığı düşünülerek kapatılması, bunların yerine sermaye ile iç içe girmiş olan, girecek olan bölümlerin teşvik edilmesi söz konusu orada. Fransa'da ise devlet zorunun daha belirleyici olduğunu görüyoruz. En son "islamo-goşizm" tabirinde tecessüm eden, hakim düşünce ile uyumsuz, muhalif bilgi üreten merkezlerde çalışan akademisyenlerin hedef alındığı bir tartışmaya tanıklık ettik. O bölümlere giden kaynakların azaltıldığını, dolayısıyla gittikçe sönmümlendiklerini ve mülksüzleştiklerini görüyoruz. Fakat yine de hem devlet zoru hem de neoliberalizm farklı düzeylerde her ülke özelinde farklı şekillerde rol oynuyor. Ortadoğu'ya baktığımızda biraz daha çetrefil bir manzara var. Arap Ayaklanmaları çok umut veren olaylardı, ama on yıl sonra görüyoruz ki buralarda ivme tam tersi bir yöne döndü ve otoriter rejimler, bazı yerlerde İslami yönetimler tekrar başa geldi. Bölgedeki daha "normal" yönetimlere, örneğin başka bir diktatör altında yönetilen Mısır'a ya da şu anda müthiş bir mali kriz içinde olan, salgının hemen öncesinde ciddi bir toplumsal ayaklanmaya sahne olan Lübnan'a baktığımızda, gerek neoliberalizmin gerekse devlet zorunun üniversite çalışanları, bilgi üretimi ve kurumlar üzerinde oldukça etkili olduğunu, ciddi anlamda şekil ve ayar vermeye çalıştığını söyleyebiliriz.

S.G.: Şu anki konjonktür genel olarak liberal demokrasi ve neoliberal kapitalizmin krizi ve milliyetçi-muhafazakar popülizmin yükselişi olarak açıklanıyor. Mesela, Karl Polanyi'nin "ikili

hareket” (*double movement*) saptaması baya rağbet görüyor. Bir yanda, toplumsal aşındırmalara yol açan ve eşitsizlikleri kamçılayan bir neoliberal sermaye birikimi ve piyasa ekonomisi, diğer yanda ise buna karşı korumacı, muhafazakar sosyal politikaları savunan sağ ve aşırı sağ hareketler. Bu gerilim liberal-seküler blok ile milliyetçi-muhafazakâr blok arasında yürütülen “kültür savaşlarıyla” ifade buluyor ve yönetiliyor. Üniversiteler bu kamplaşmanın önemli bir cephesi olarak görülüyor. Tabii bunun bir kısmı üniversite dediğimiz şeyin sosyal, kültürel ve ideolojik yeniden üretimini çok merkezi bir parçası olması. Toplumsal anlamda nereye düştüğüne baktığımız zaman üniversite hem sermaye açısından hem işgücü açısından hem emek açısından çok önemli bir yer.

Mesela Doğu Avrupa özelinde çok benzer dinamikler söz konusu. Biraz tarihselleştirip baktığımız zaman

devlet sosyalizmi döneminde öğrenci hareketlerinin, üniversitelerin çok önemli bir yeri olduğunu görürüz. Kitlesel hareketlerin önemli bir parçası oldular. Polonya 1956, 1968 ve sonrasında ortaya çıkan “Dayanışma” (*Solidarność*) hareketinde üniversitelerin etkileri çok büyüktü. Kamu üniversitelerinin yanında yeraltı veya direk tabirle “uçan üniversiteler” (*uniwersytet latający*) kuruldu. Bunlar hem kuşaklararası deneyim aktarımı ve muhalif bilgi paylaşımları açısından hem de eyleme dönük hazırlıkların örgütlenmesi açısından oldukça önemliydi. Ancak 89 sonrasında uygulanan neoliberal şok terapi politikaları, bazı Doğu Avrupalı düşünürlerin Karl Polanyı’ye gönderme yaparak adlandırdıkları “Büyük Dönüşüm” ile birlikte, birçok sosyal ve ekonomi politik alanında olduğu gibi, üniversitelerin üzerine de derin bir sessizlik ve atalet çöktü. Bunun bir kısmı liberal ve neoliberal konsensüs’ün, en

azından yönetici sınıflar tarafından büyük ölçüde benimsenmesi ve sol muhalefetin “tarihin sonu” naraları eşliğinde gittikçe kırılmasından kaynaklanıyordu.

Özellikle, Polonya’nın 2004’te Avrupa Birliği’ne girişiyse beraber eğitim alanında ciddi anlamda neoliberalleşme söz konusu olmaya başladı. Kamu üniversitelerinden örülü yüksek eğitim ve öğrenim alanı özelleştirme politikalarına tabi tutulmaya başlandı. Nitekim, uzun bir aradan sonra 2010’ların ortalarına doğru, üniversiteler Bologna sürecini protesto etmek adına yeniden hareketlenmeye başladı. Ancak 2015 yılında milliyetçi-muhafazakar popülist “Hukuk ve Adalet” (*Prawo i Sprawiedliwość*) partisinin iktidara gelmesiyle beraber üniversiteler daha da kaynamaya başladı. Yargı ve medya alanlarında olduğu gibi, bu hükümet eğitim alanında kendi parti çizgisine göre önemli değişiklikler yapmayı hedefledi. Okullarda sol-liberal

bir hegemonyanın hakim olduğunu ileri sürerek karşı-hegemonyasını “milli değerlere” yabancı olarak kurguladığı kadın ve LGBTİ hareketine saldırarak kurmaya çalıştı ve halen çalışmakta. İktidar partisine göre, üniversiteler sözüm ona komünist döneminin “artıkları” olan neo-Marksist, feminist ve “LGBT ideolojisi” tarafından yönetiliyor. Anti-komünist, cinsiyetçi, homofobik ve ırkçı söylemler partinin milliyetçi-muhafazakar ideolojisinin temelini oluşturuyor. Gerek üniversitelerin fakültelerini yeniden tasarlayarak, mali kaynaklarına ve yükseltmelere müdahale etmeye çalışarak, gerekse kendisine muhalif olan hocaları ve öğrencileri düşmanlaştırarak üniversiteleri kontrol altına almaya çalışıyorlar. Mesela, son zamanlarda çok ses getiren kürtaç karşıtı kadın eylemlerine (genel greve) katılan hocalar ve öğrenciler hakkında çeşitli disiplin soruşturmaları açmayı düşünüyorlar. Bu grupların üniversiteleri

kendi siyasi emelleri doğrultusunda araçsallaştırdıklarını iddia ediyorlar. Benim de yüksek lisansımı tamamladığım Jagiellonian Üniversitesi de bu tarz arındırma ve cezalandırma politikalarının hedefi haline geldi.

Macaristan’da da benzer bir durum söz konusu. Çok kısaca: Viktor Orban’ın hükümeti özellikle finansal yöntemlerle ve kamu üniversitelerini özelleştirerek kendisine muhalif olan kurumları etkisiz hale getirmeyi amaçlıyor. Direk siyasi arındırmalar ve cezalandırmalardan ziyade üniversitelerin mali kaynaklarını kısıyor, mali müfettişler yoluyla onları baskı altına alıyor, kimi yerlerde kamu üniversitelerinin arazilerini satıyor ve kentsel dönüşüme açıyor. Yani eğitim kurumlarını resmen işlemez hale getirerek ve içlerini boşaltarak kendisine muhalif olabilecek öğretim görevlilerini ve öğrencilerini susturmaya ve yurt dışına gitmeye zorluyor. Bu anlamda Orta Avrupa Üniversitesi’nin uğradığı baskı ve püskürtme birçok örnekten sadece biri.

Doğu Avrupa’daki deneyimlerde milliyetçi-muhafazakar popülist rejimlerin üniversiteler üzerinden yurttaşlığın sınırlarını nasıl çizmeye çalıştıklarını görüyoruz. Toplumsal kutuplaştırmayı, kurguladıkları yerli ve milli değerler üzerinden alevlendirmeye çalışıyorlar. Tanımladıkları heteronormatif, ataerkil milli değerlere uymayanları elitist, sapkın ve sapık gibi yakıştırmalarla kodluyorlar. Bu ahlakçı ve yerlici söylem şüphesiz Türkiye’de de çok tanıdık.

Toparlamak gerekirse, Doğu Avrupa’daki deneyimlerde milliyetçi-muhafazakar popülist rejimlerin üniversiteler üzerinden yurttaşlığın sınırlarını nasıl çizmeye çalıştıklarını görüyoruz. Toplumsal kutuplaştırmayı, kurguladıkları yerli ve milli değerler üzerinden alevlendirmeye çalışıyorlar. Tanımladıkları heteronormatif, ataerkil milli değerlere uymayanları elitist, sapkın ve sapık gibi yakıştırmalarla

Yönetenler arasında ya da iktidarlar arasında böyle bir ortaklık varsa, birbirlerinden ödünç alıyorsa ve birbirlerini besliyorlarsa, mücadeleler arasında da –tam manasıyla organik bir ilişki olmasa da– yine de birbirinden ilham alma, birbirini izleme, birbirinin tecrübesinden öğrenme söz konusu.

kodluyorlar. Bu ahlakçı ve yerlici söylem şüphesiz Türkiye’de de çok tanıdık.

Bu yerlici ideolojik çerçeve adeta bir kalıp halinde tekrar ediyor. Benzer içerikler, mesela LGBTİ karşıtlığında olduğu gibi, bazen birbirinden öğrenen sağ hareketler tarafından yeniden üretiliyor.

S.G.: Bu uluslararası bir ağ aynı zamanda. Sağcı örgütler, ultra muhafazakârlar ya da faşistler arasında da bir iletişim var. Polonya’dan ABD’ye ve Brezilya’ya kadar bu tür gruplar biraraya gelip birbirleriyle strateji ve taktiklerini paylaşıyorlar.

S.A.: Yönetenler arasında ya da iktidarlar arasında böyle bir ortaklık varsa, birbirlerinden ödünç alıyorsa ve birbirlerini besliyorlarsa, mücadeleler arasında da –tam manasıyla organik bir ilişki olmasa da– yine de birbirinden ilham alma, birbirini izleme, birbirinin tecrübesinden öğrenme söz konusu. Lübnan’daki Beyrut Amerikan Üniversitesi örneğin. Boğaziçi gibi bir geçmişe sahip aslında. Türkiye’de Boğaziçi devletleştiriliyor, ama Lübnan’da özel ve özerk bir üniversite olarak kalıyor. Orada hocalar ilk defa bir sene önce bir sendika kurdular. Aralarında yaptıkları tartışmalar, eylem biçimleri vs. buradakine çok benziyor. Dolayısıyla ulus aşırı olma hali iktidarlar nezdinde olduğu kadar mücadeleler nezdinde de var. Boğaziçi’nin ve genel olarak Türkiye sol muhalefetinin yüzü daha çok batıya dönüktür, bu süreçte Yunanistan’dakilerle ortak toplantılar yapıldı mesela. Ben de çeşitli toplantılara katıldım. Polonya ve Macaristan’dan katılımcılar vardı. Ama doğumuzdaki tecrübeleri de hem iktidar dinamikleri açısından hem de feyz alabileceğimiz mücadele pratikleri açısından göz ardı etmemek gerekir. ☺

Fotoğraf: Fatoş Erdoğan

Üniversite: Nereden nereye?

Türkiye üniversitelerinin hâlihazırda yaşadığı sorunlar büyük ölçüde tarihsel bir nitelik taşıyor. Akademik özgürlüklerin ve özerkliğin altının oyulması cumhuriyetin ilanından bu yana süregelen bir mevzu. Diğer yandan üniversite, siyasal iktidarlardan gelen tüm baskılara rağmen kimi zaman özgürlük adacıkları da açmayı başardı. Gerek akademisyenlerin gerekse öğrencilerin arayışları üniversiteyi yine de kamu fikrinin işlendiği bir zemin haline getirdi. Yurttaşlık Derneği üyesi Fatmagül Berktaş, Füsün Üstel ve Murat Belge ile gerçekleştirdiğimiz bu yuvarlak masa buluşmasında Türkiye üniversitelerinin nereden gelip nereye gittiğini tartıştık.

Ülkenin eğitim başta olmak üzere genel durumu ve gidişatıyla ilgili en önemli meselelerden biri üniversiteler olsa gerek. Üniversitelerdeki YÖK düzeni hakkında düşünce ve değerlendirmeleri sorulacak üç değerli hocamız ile beraberiz. Öncelikle Darülfünun'un lağvedilip İstanbul Üniversitesi'nin kurulmasıyla başlayan cumhuriyet döneminde üniversitelerin nasıl bir miras devraldığından başlayalım dilerseniz.

Murat Belge: Ayrıntıları çok, uzun bir hikaye. Biliyorsunuz Abdülmecid zamanında, Mustafa Reşit Paşa'nın gayretleriyle Darülfünun kuruluyor. Yazılanlara bakarsanız bazen insanı gülümseten şeyler de görüyorsunuz. Mesela üniversite için astronomi hocası bulamamışlar. Bunun üzerine Sarayın Müneccimbaşı'nı kürsü başkanı yapmışlar. Herhalde müneccimlik ile astronomi birbiriyle en fazla çelişen iki dal. Buna benzer bir takım eksiklerle açılmış, ama önemli bir kurum tabii. Cumhuriyet dönemine gelindiğinde, 1930'larda Mustafa Kemal Darülfünun'un üniversite olması gerektiğini düşünüyor. Darülfünun kapatılır ve pek çoğu yeni birtakım mertebelere gelmiş genç akademisyenlerle üniversite olarak yeniden açılır. Şimdi burada neye göre birileri çıktı veya neye göre birileri girdi diye baktığımızda, aslında bugünlerde de bir şekilde konuştuğumuz manzarayı görüyoruz. Bu liyakat mıdır, değil midir? Durum tartışmalı. Oradan benim çıkardığım sonuç şu; liyakatten ziyade en çok sadakat işlenmiş gibi.

O dönemde kimsenin önceden hesaplamadığı, bir anlamda mucize denilebilecek bir olay cereyan ediyor. Hitler 1933'de hükümet olunca Yahudi tasfiyesi başlıyor. Üniversitelerde henüz tasfiye olmayan Yahudiler de başlarına gelecek işleri az çok tahmin ederek dünyanın çeşitli yerlerine dağılıyorlar. Bu insanların bir kısmı da doğuya doğru geliyor. Ve burada Mustafa Kemal'in çok isabetli bir kararı var; "Aman bu adamları Mustafa Kemal olmasaydı ve bu kararı vermeseydi bu Almanları yeni kurulan üniversite kendi kararıyla alır mıydı? Bana sanki almazdı gibi geliyor. Bunu herhangi bir kanıtla dayanarak söylemiyorum. Ama insan bilgisi, Türkiye tecrübesi gibi şeyleri bir araya getirerek bunu söyleyebiliyorum. Kendilerine böyle rakipler edinmeyi tercih etmezlerdi herhalde. Çok sayıda akademisyen geliyor. Felsefe, iktisat, hukuk, tarım, özellikle tıpçılar, jeologlar ve bu gelenler eserleri ile birlikte ciddi bir üniversite kuruyorlar.

Üniversitenin, üniversite olarak kurulduğundan beri kendi içinde taşıdığı bir çelişki vardır. Bu zorunlu, kaçınılmaz bir çelişkidir bir bakıma. Üniversite bilim/bilgi üretmek üzerine kurulmuştur. Yüzlere yıl, en eski bilim insanlarından başlayarak, üniversitede bilinmeyenlere dair bilgiler üretilmiş. Ama bilgi üretmenin yanı sıra ürettikleri bilgiyi başkalarına aktarmaları da gerekiyor. Bu aşamaya gelince bilgiyi üretmekle bilgiyi aktarmak birbiriyle çelişen iki faaliyet biçimi haline gelebilir ki bu yakın

Üniversitenin, üniversite olarak kurulduğundan beri kendi içinde taşıdığı bir çelişki vardır. Bu zorunlu, kaçınılmaz bir çelişkidir bir bakıma. Üniversite bilim/bilgi üretmek üzerine kurulmuştur. Ama bilgi üretmenin yanı sıra ürettikleri bilgiyi başkalarına aktarmaları da gerekiyor. Bu aşamaya gelince bilgiyi üretmekle bilgiyi aktarmak birbiriyle çelişen iki faaliyet biçimi haline gelebilir ki bu yakın

zamanlarda üniversiteleri bütün dünyada meşgul eden bir durumdur.

Biz şimdi oldukça geç başlamış üniversite deneyimimizle bilgi üreten olduk mu? Yani hangi dönemde üniversiteler Türkiye'de bilgi ürettiler? Ürettiler mi, derlediler mi? Kimseye haksızlık da etmeyeyim. Mutlaka vardır bilgi üreten insanlar. Ama ağırlıklı Türkiye'de benim gördüğüm üniversite bilgiyi derleyen ve öğrenciye aktaran kurumdur. Mesela teknik üniversite gibi kurumları düşünürsek, diyelim Ahmet Bey 1937'de Almanya'ya gitmiştir baraj çalışmıştır. 1945'de Mehmet Bey Fransa'ya gitmiş baraj çalışmıştır. 1960'da da Hüseyin Bey

Fotoğraf: Fatoş Erdoğan

başka bir yere gidip baraj çalışmıştır. Bu üçü de kendi dönemlerinde öğrendikleri barajı anlatırlar. Baraj nasıl yapılır diye. Ancak Türkiye'nin baraj nasıl yapılır diye üretilmiş bir bilgisi yoktur. Herkes öğrendiğini, derlediğini, yani kendi bildiğini anlatır.

Füsün Üstel: Türkiye'de üniversitelerin geçmişinde çok fazla şaibe var. Dolayısıyla demokratik bir üniversite idealini karşıladığı söylenemez. Ama ara dönemler de olduğunu söylemek gerekiyor herhalde.

Devlet ideolojisine bağlı, devlet ideolojisini üretmekle mükellef kılınmış bir üniversite bilimsel anlamda bilgi/bilim üreten bir kurum olabilir mi?
F.Ü.: Olamaz elbette. Ancak iktidardan bağımsız hiçbir üniversite yok herhalde dünyada. Bütün üniversiteler, en demokratik ülkelerdeki üniversiteler dahi iktidar ya da iktidar odaklarıyla belirli bağlar içerisinde hareket ediyorlar. Bu devlet olabilir ya da sermaye olabilir. Bizimkinin de çok özel olduğunu söylemek mümkün değil. Ama Murat Belge'nin anlattığı bu uzun geçmişe baktığımızda

Üniversite bağımlı bir kurum. Ama her şeye rağmen belirli bölümlerin kendine özgü bir yapıları, insan dokuları oluyor. O insan dokusu aslında öğretim üyesine belirli noktalarda da olsa, belirli kurullarla da olsa bir özgürlük ve nefes alma imkanı tanıyor. Çok yakın zamanlara kadar böyleydi.

tabii ki çok daha sancılı dönemler var. Fakat unutmamalı ki, belki buna Fatmagül de katılır, bazı durumlarda sınıfta özgürlük ortamı kurulabiliyordu. Üniversite kurumunun iktidarla kurduğu ilişkilere ya da iktidara bağımlılığına rağmen. Çok uzun yıllar boyunca böyleydi. Bunun tabii çeşitli bedelleri vardı. Herhangi bir öğrencinin ihbarda bulunması mümkündür ya da zaten üniversitelerde sivil polis kol geziyordu. Ama buna rağmen üniversitelerde öğretim üyelerinden kaynaklı iyi bölümler vardı. Ben üniversite ortamından çok bölüm ortamlarının da çok etkili olduğunu düşünüyorum. Yani üniversite bir kurum,

Fotoğraf: Fatoş Erdoğan

bağımlı bir kurum. Ama her şeye rağmen belirli bölümlerin kendine özgü bir yapıları, insan dokuları oluyor. O insan dokusu aslında öğretim üyesine belirli noktalarda da olsa, belirli kurullarla da olsa bir özgürlük ve nefes alma imkanı tanıyor. Çok yakın zamanlara kadar böyleydi.

Şunu da unutmamak lazım –devlet üniversitelerinden söz ediyorum– üniversiteye girerken 657 sayılı Devlet

Memurları Kanununa tabiyiz. Bu kanun belirli bir ideolojiye sadakat anlamında bir mecburiyet tanımlıyor öğretim üyesi için. Burada Türk Milliyetçiliğine sadakatten söz ediliyor, Türk milletinin milli ahlaki, manevi, kültürel değerlerini benimsemekten söz ediliyor. Ve bunu sadece benimsemek değil geliştirmek üzere hareket etmekten söz ediliyor. Dolayısıyla burada büyük bir problem var. Daha üniversiteye adım atarken bir öğretim elemanı bu angajmanla

başlıyor. Bu angajman zaten özgürlük ve özerklik fikrinin tamamen çöpe atıldığı bir angajman. Ama yine de belirli oranda öğrencilerimizle yaptığımız araştırmalarda kişilere de bağlı olarak bir özgürlük ortamı bulduğumuz anlar da oldu. Bu anlar da az değil.

Aynı şey YÖK Kanununda da var. Burada da Atatürk ilke ve inkılaplarına bağlılık, Atatürk milliyetçiliğine bağlı nesiller yetiştirmek diye sizi bağlayan/kuşatan

bir ideolojik çerçeve var. Şimdi siz bu ideolojik çerçeveye, ettiğiniz yemine bağlı kalarak üniversitede nasıl bilim üreteceksiniz? Bu sorun üniversitenin kuruluşundan günümüze kadar var. Yani üniversitelerin denetim altında tutulması konusunda devletin hassasiyeti değişmedi. Tam tersine kas katı bir hal aldı günümüze gelinceye kadar. Öyle midir?

Fatmagül Berktaş: Tabii ki doğru. Bunu devlet hem buyurarak yapıyor hem de

insanlar içselleştirdikleri için yapıyorlar. Özellikle erken cumhuriyet sonrasında. Bütün bunların yanında YÖK'ün tamamen böyle bir sınırlama koymak için var olduğu ortada. Dolayısıyla Türkiye'de üniversite özerkliği/özgürlüğü var mıydı sorusu çok muhataralı bir soru. Bu çok açık. Ama kişilerin ve bölümlerin fark yaratabildiği konusu da var. Hoca ile öğrenci arasında adı konulmayan bir "sözleşme", dolayısıyla özgür tartışma ortamının olduğu yerler çoktu. Buna bir tür özgürlük

adacıkları diyebilirim. Benim mesela İstanbul üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesinde yaşadığım şey tam böyleydi. Ama bugün o özgürlük adacıkları yok ediliyor. Şimdi bunun önemli bir fark olduğunu düşünüyorum. Dolayısıyla "bu her zaman böyleydi"den farklı bir durumla karşı karşıyayız.

Genel ortamdan bağımsız olarak ele almak mümkün değil ama ben yine de ideal olarak üniversite nedir, eğitim nedir

diye sorulduğunda bunun cevabı, ilk önce genci hayata hazırlamaktır. Önemli bir nokta bu. Bir kez başladıktan sonra kendi yolunda yürüyebilen, kendi aklı ile düşünebilen, eleştiren, sorgulayan ama en fazla da kendi kendisini/kendi tarafını eleştirebilen bireyler yetiştirmek. Bugün bu kavramların hiçbirini aklı gelmiyor üniversiteyi düşünürken. Faydacı düşünce bağlamında meslek edindirici, bir an önce ekonomiye katılacak, eğer ekonomiye katılmasa bile öğrendiği her şey bir şeye yarayacak mutlaka. Dolayısıyla bilgi için bilgi edinmek, bilgi sever olmak ya da eski deyimle talib-ül ilm olmak bunlar düşünülmemek bir yana küçümsenecek şeyler olarak görülüyor. Böyle bir iklimde akademiye neyi öğreteceksin, neyi öğretmeyeceksin konusunu buyurmak çok daha mubah oluyor. Eskiden de vardı. Ama şimdi müdanasız bir şekilde oluyor. Yani hiç mahcubiyet duyulmadan. “Tabii ki böyle olacak” denilerek müdahale ediliyor. Bu müdahaleye her türlü araç dahil; müfredatı değiştirmekten, bölümleri kapatmaktan, dersleri kapatmaktan, öğrenci ve hocaları terörize etmeye kadar.

Üniversiteyi hakikatin söyleneceği yer diye bildirdik ve ama hiçbir hakikatin de sorgulanamaz olmadığını bildiğimiz yer. Şimdi böyle bir şey olmadığı gibi hakikati söylemek mümkün değil ve bu sonuç olarak bütünüyle kültürel, toplumsal, siyasal ortamla ilişkili. Bütün toplumda bir suskunluk kültürü yaratılmaya çalışılıyor. Çünkü ihraç kaygısı, iş kaybetme kaygısı o kadar çok ki akademisyenler kendi kendilerini sansür etmeye başlayabiliyorlar. Bu şekilde ne ilk 500’e girersiniz ne de başka bir şey

Vinyet: İsmail Cem Özkan

Akademide özerklik olmayışını sadece hak ihlallerine getirmemek lazım. Elbette akademisyenler ihraç ediliyor. Elbette öğrenciler terörize ediliyor. Polis kovuşturmasına ve her türlü kötü muameleye tabii tutuluyor. Ama sadece üniversitelerde değil bütün toplumda bir suskunluk kültürü yaratılmaya çalışılıyor.

Yapabilirsiniz. Bir şeyi parantez içinde söylemek isterim. Üniversite sıralaması kriterleri arasına çok yakında üniversite özerkliği de girecek. Şimdi neredeyiz? O zaman nerelerde olacağız? Düşünmek lazım. 2011’de 29 Avrupa ülkesi içinde Türkiye 28. sırada yer almıştı üniversite özerkliği konusunda. Şimdi bunun da ötesini düşünmek lazım.

Ahlak ve üniversite ilişkisine buraya kadar söylediklerimle bağlantılı olduğunu düşündüğüm için değinmek istiyorum. Çünkü ahlaki standartlar içinde bilgi üretmekten söz ediyoruz hesapta. Ahlakı sadece cinselliğin denetlenmesi, özel olarak da kadınların ve LGBT bireylerin cinselliğinin denetlenmesi olarak aldığımız vakit böyle bir anlayış, akademik ahlak kurallarını zaten bilmiyor. Bilsen bile çiğnemekte herhangi bir beis görmüyor. Boğaziçi Üniversitesi rektörlüğü olayında beni çok etkileyen şey, Melih Bulu hakkında mezun olurken yazılan şeyler oldu. Ne deniyordu yıllıktay: “Zararın neresinden dönülse kardır. İyi not almak için kopya farzdır” vs. Tabii gençler çoğu zaman istemedikleri şeyleri de söylerler. Bunun gençlik dönemine özgü bir durum olduğunu düşünürsek o kadar da dert değil. Önemli olan daha sonra hayatta ne yaptığı. Melih Bulu’ya baktığımız zaman bunun onda bir hayat felsefesi haline geldiğini görüyoruz. Yani sadece akademik kariyerinde değil bütün bir hayat kariyerinde bunu uyguladığını görüyoruz. Dolayısıyla böyle bir ahlak anlayışı ya da ahlak yoksunluğu anlayışı bence feci sonuçlar doğuruyor. Örneğin üniversitede ihbarcılığı doğuruyor. Füsün Üstel’in dikkat çektiği sınıfta/derslikte öğrenci ile hoca arasındaki mutabakatı bozuyor. Biz, 2016’dan sonra bizzat öğrencilerin hocaların sözlerini, konuşmalarını kaydettiklerini ve ihbar ettiklerini biliyoruz. Yani öğrenci hocayı, hoca öğrencisini, meslektaş meslektaşını ihbar etmeye teşvik ediliyor. Bu da totaliter yönetimlerin en çok istediği şey. Kimsenin kimseye güvenmediği bir toplum yaratma ideali. Bu noktada hakikaten böyle bir toplumda böyle bir üniversitede yaratıcı düşüncenin olmayacağı çok açık.

Ama şunu da söylemek istiyorum. Türkiye’de yine de akademide öğrenciler direniyor. Görüyoruz. Barış Akademisyenleri olayında gördük. KHK’lılar meselesinde gördük. Bugün Boğaziçi Üniversitesinde hocalar, öğrenciler dayanışmasını ve öğrencilerin kendi içindeki dayanışmasını görüyoruz. Üniversite çeşitlilik içinde birliktir. Boğaziçi Üniversitesi şu anda bunu gösteriyor. Bunun da altını çizmek gerek. Bu da bir özgürlük adacığı. Aynı zamanda bir umut adacığı, yani geleceğe ilişkin bir umut. Hakikaten geçmişten farklı çok önemli yanları var bugünün.

Darbe dönemlerinde üniversitelerin durumuna ilişkin neler söylersiniz? Örneğin 27 Mayıs darbesinin ardından kabul edilen 61 Anayasası için ülkede “nispi demokratik ortam sağladı, bugüne kadarki anayasalar içinde en demokratik olanıydı” denir. Bunun üniversitelere yansımaları nasıl oldu?

M.B.: Yansımaları Millî Birlik Komitesi isimli ülke idaresine el koymuş cuntanın üniversitelerde 147 öğretim üyesini tasfiye etmesi oldu. 147’ler oldukça heterojen bir topluluktur diyebiliriz. İçlerinde komünist olduğu için atılan vardır, İslamcı olduğu için atılan vardır, eşcinsel olduğu tahmin edildiği için atılan vardır. Garip bir durumdur. Ama 147’ler ile bundan böyle açılan darbeler devrinde iktidara gelenler ile “bilgi yuvası” dediğimiz üniversiteler arasındaki ilişki yeni bir kısıya bürünmüştür.

147’lerin atılmasını izleyen dönemde gene üniversiteden çeşitli insanların girişimleriyle bunları geri alalım dediler. Alındılar da. 147’ler olarak bilinen ve tasfiye edilenlerin hepsine yakını üniversiteye döndü. Onu da söylemiş olayım. Bu defa geldik 12 Mart’a. 27 Mayıs darbesinden yaklaşık 10 yıl sonra, 12 Mart’ta üniversitelerde daha ağır bir tasfiye gerçekleşti.

Genel olarak iktidarın üniversiteye bakışı derlenen bilginin aktarıldığı yer olmaktan yavaş yavaş bilginin tehlikeli olduğu yere dönüşmeye başladı.

Ve 12 Eylül’e geldiğimizde bilginin “zararlı” olduğu kesinleşmiş oldu. Bu konuda iktidar cephesinde bir fikir birliği var. Dolayısıyla o zararlı bilgileri verenleri tasfiye etmek gerektiği gibi verilecek bilgileri de güvenilir adamlara teslim etmek gerekiyor. Bununla beraber bizim üç darbeleri döneminiz üniversiteyi bir noktadan diğerine getirdi. Sonuç olarak bir gerilemeden bahsediyorum. Üniversitenin üniversite adını hakketmeyen bir hale geldiği bir dönemdir.

Murat Hocam, AKP 2002 yılında iktidara geldiğinde vaatlerinden biri YÖK’ü kaldırmaktı. YÖK’ün özerkleşmesinin kısa vadeli eylem planı içinde olduğunu deklare etmişlerdi. Ama artık öyle bir gündemleri yok. AKP üniversitelerde ne yapmaya çalışıyor? Bir vizyonu, stratejik planı var mı? Bir hedef dahilinde mi üniversitelere müdahale ediyorlar?

M.B.: Bir planları var galiba ama son derece basit, ilkel denebilecek bir plan. Ne demokrasi kavramıyla ne de ne kadar tartışmalı olursa olsun zihnimizdeki üniversite kavramıyla alakası olan, kendine sadakat dışında uzun boylu bir şey öngörmeyen bir planları olduğunu düşünüyorum. YÖK’ü kaldıracamız dediler ama YÖK’ü bu haliyle kullanmaya devam ediyorlar. Bu, Türkiye siyasetinde alışık olduğumuz hallerden biri. Bir başka örnek, yüzde 10 seçim barajıdır mesela. Bu baraj konduğunda da herkes “olur mu böyle” diye söylendi ne var ki o zamandan bu zamana iktidara gelip gitmeyen kalmadı gibi, ama bir tanesi de bu barajı değiştirelim demedi. İktidar olanın baskıcı bir iktidar olmasını kolaylaştıracak her şeyi aldım kabul ettim demesi bu. Dolayısıyla YÖK Kanununda zaten her şeyi alabildiğince merkezileştirmek isteyen bir anlayış var ve bu da iktidarın son derece işine geliyor.

Benim son derece mesele ettiğim, dert ettiğim şey, darbeler dönemidir. Bu darbeler Kemalizm adına yapıldı. Atatürk’ün yolundan saptığımız gibi sebeplerle yapıldı. “En hakiki mürşit ilimdir, fendir” gibi sloganlar vardı. Bugün geldiğimiz noktada böyle bir şey de yok artık. En hakiki mürşit ilimdir diyebilirler yine ama hangi ilimdir diye sorduğunda “ilm-i fıkıh” filan derler. İlimi böyle anıyor ve insanlara da bunu vermeye çalışıyorlar. Bunu büyük ölçüde kurumlaştırmaya çalışıyor AKP ama daha önceki dönemlerde de 12

Eylül’ün YÖK uygulamalarından sonra bu yayılmaya başlamıştı. Bazı yerlerde beni hayrete düşüren çeşitli öğretim üyeleri ile tanıştım. Çok hoyrat bir şekilde hoşlanmadıkları öğretim üyelerini tasfiye ettiler. Habire de yeni üniversite kuruluyor. Herhangi bir belediye yatırımı yapar gibi kente bir tane de üniversite kuruyorlar. Çünkü üniversiteden anladıkları şey, bir bina! Odalar ve yeterince masa, sıra olunca işte sana üniversite. Anlayışları bu. Dolayısıyla dini değerlerden yola çıkarak eğitim verme anlayışı AKP iktidar olmadan önce başlamıştı. Ve böyle insanlara rastlıyorduk.

“Kültürel bakımdan egemen olamadık daha” diyor Cumhurbaşkanı. “Dindar nesil yetiştireceğiz” diyor. Bunu nasıl yapacaklar? Bunu gerçekleştirme sürecinin önemli alanlarından / bölgelerinden biri de üniversiteler olacak. Tabii aileden başlayacaklar, erken eğitim aşamalarından başlayacaklar ama noktayı koyacakları yer üniversite. Kafalarında nasıl bir üniversite tasarlayabildiklerini zaten bu sözler ortaya koyuyor. Davranışlarına baktığımızda da maşallah tutarlılar. Söylediklerini yapıyorlar. Dolayısıyla üniversiteye ağır bir hasar vermiş durumdadalar.

Aslında üniversite bütün dünyada tartışmalı bir hale geldi. Ne olmalı, nasıl olmalı, ne yapmalı diye. Aslında bizim imrendiğimiz memleketlerin üniversitelerine baktığımızda, işletmeciler mantığın bir ahtapot gibi yayıldığını ve üst üste bir takım şeyleri ele geçirdiğini görüyoruz. Bir ticarethane gibi. Uzun uzun anlatılması gereken şeyler bunlar. Dünyada da bu var ve bu da AKP zihniyetiyle uzun boylu çelişecek bir şey değil. Yani Reis’in sözünden çıkmayacak dini bütün mezunlar vermek. Arada da işletmeciler, ekonomist vb. yetiştirmeli tabii; çünkü durumun bir de ekonomik tarafı var. İktidarın kendine özgü, şimdiye kadar çok benzerini bilmediğimiz işleri de çevirecek, becerecek kadrolar da gerekli. Mesela gerçekten Cumhurbaşkanı mutlu edecek bir Merkez Bankası Genel Müdürü de yetiştirmeli üniversite. Bunları yapıyorlar.

Türkiye’nin demokratikleşme ile ilgili meseleleri var. Avrupa Birliği ile uyum problemleri var. “Düşünmezseniz yoktur” denilmekle beraber Kürt Sorunu var, Alevilerin sorunları,

Çizim: İsmail Cem Özkan

talepleri var. Gereği yapılmayan AİHM kararları var. Üniversiteler memleket meseleleri konusunda bilimsel anlamda bir duruşun, bir tavır sahibi olmak durumunda değil mi?

F.Ü.: Biraz önce Murat Belge’nin söylediği çok doğru. “İşletmecilik Devrimi” denilen bir şey var tüm dünyada ve üniversiteler de bu “devrime” sunulan kurumlar haline geldi. Ama şunu da eklemek lazım, biliyoruz ki 1981 tarihinde çıkan YÖK Kanununda akademik özgürlükten bahsedilmez. Yani lafızda yok kanunun. Yasaların ruhunu falan öyle bir perspektiften düşündüğümüzde bu hiçbir zaman da olmadı. Yani bu laf zaten geçirilmedi üniversitelerin içinden ve yavaş yavaş konuşulmaya başlandı. 2011 yılında kanunda birtakım değişiklikler yapıldı ama akademik özgürlük kavramı yer almadı. Hatırlarsınız 2011 yılında 30 yıldan sonra yüksek öğretimi yeniden yapılandırma çalışmaları diye bir şey başlamıştı. Her düzeyden akademisyenlerin değişik üniversitelerden katıldığı bir takım uzun çalıştaylar yapıldı. O arada görüşler de alındı nasıl bir üniversite olmalı diye. Burada zurnanın zırt dediği iki nokta oldu bence. Bir tanesi o öneriydi. Öneride 5 ilke vardı: çeşitlilik, kurumsal özerklik ve hesap verebilirlik, performans değerlendirmesi, rekabet ve son olarak mali esneklik, çok kaynaklı gelir yapısı ve kalite güvencesi. Bu 5 maddeden birinde yarım yamalak olarak akademik özgürlük lafı geçiyor. Ben bakmıştım o zaman tasarıya. Bütün bu kadar değişiklik 30 yıl sonra yapılacak ve akademik özgürlük sadece üç yerde geçiyor. Ne kastedildiği de belli değil. Diyelim ki akademik özgürlük hakim oldu Türkiye’de, peki ihlali konusunda hangi mekanizmalar harekete geçirecek? Bunu kim tespit

edecek? Nasıl tespit edecek? Ve bu mekanizmalar nelerdir? Hiçbir açıklık yok.

Geçenlerde sosyal medyada bir arkadaşım “Fransa çok kötü durumda, akademisyenler çeşitli kamplara bölünmüşler ve birbirlerini ihbar ediyorlar, islamo-göşizm diye bir tartışma var Fransa’da şu an. Aslında her yerde biraz var ama Fransa’da çok yoğun olarak patlak verdi” diyordu. Arkadaşım sormuş; “Biz bu noktaya nasıl geldik?” Şimdi bu çok önemli bir soru. Çünkü biz bu noktaya nasıl geldik dediğiniz andan itibaren hem geçmişte nasıl göremedik, ne tür hatalar yaptık anlamına geliyor. Hem de bundan sonra ne yapmamız gerek anlamına geliyor. Şu anda Fransa’nın durumu çok kötü. Tanıdığımız meslektaşlarımız bir grubun içinde olduğunu düşünüyoruz, demokrat kesimde kendi aralarında bölündüler ve hatta Cumhuriyet ilkelerine bağlılık yemini edilmeli üniversiteye girerken tartışması başlatıldı. Yani her tarafta bu işletmeciler devrim, giderek muhafazakarlaşan bir üniversite anlayışı, yavaş yavaş oturmaya başladı.

Fatmagül Berktaş’ın söylediği şey çok önemli. Bazı dersler ve bölümler kaldırılıyor. Ne demek bu? Bu dersler ve

bölümler, genellikle de kırılma kesimlerin bilgisini veren dersler. Yani kadın, etnisite, milliyetçilik. Bu ne demek? O kırılma kesimlerin bilgisini ve o bilginin öznelini yok ediyorsun sen üniversite eğitiminden. Müfredattan yok ediyorsun. Öğrencilerin, önümüzdeki kuşakların o bilgiyle karşılaşmalarını sağlıyorsun.

2005 yılında hatırlarsınız bir Ermeni Konferansı yapılacaktı. Kıyametler koptu ve sonunda Bilgi Üniversitesinde yapıldı. Orası bence çok kritik bir noktaydı. Dönemin İçişleri Bakanı Cemil Çiçek “arkamızdan hançerledirler” dedi. Bunu şunun için söylüyorum; üniversitenin sadece bir bağımlılık ilişkisinden çıkıp üniversitenin bir “tehdit” haline gelmeye başladığının göstergesiydi. Kopuş noktaları o oldu. Ve siyaset sınıfı üniversiteyi bir kurum olarak suçlamaya başladı. Hatta hatırlarsınız İdris Naim Şahin de şunu demişti: “Terörün çeşitli yerleri vardır, farklı mekanlarda faaliyet gösterebilir, arka bahçesi de dernektir, eğitimidir, üniversitede bir kürsüdür.” 2005 Ermeni Konferansı ile başlayan ve sonrasında bizimkilerin “mankurt” olmakla suçlandığı ve bir “tehdit” unsuru olarak toplumun önüne sürüldüğümüz bir dönem olarak yaşandı bu süreç.

Üniversite o dönemde yani bütün bu kırılma noktalarında eğer düzgün bir sicille çıksaydı, biz bu noktaya gelmezdik. Üniversite sadece direnişin tarihi değil tabii. Üniversitelerin dünyadaki tarihine baktığımızda sadece bizde de değil genel olarak biat etmenin de tarihi olduğunu görürüz. Birileri direnirken birileri de biat ediyor. Ama 2005 yılından sonra yavaş yavaş üniversitelerin biat etme durumuna geldiğine, rektörlerin biat edebilecek kişiler arasından çıkmasına şahit oluyoruz.

Programlar çok önemli. Sadece dersler de kaldırılmadı. Konferans iptalleri çok arttı. Konferanslar iptal edildi. Konferansın iptal edilmesi ne demek? Dışarıdan ya da üniversitenin içinden gelen kişiler ile öğrencilerin teması kesildi. Hem kişisel anlamda teması kesildi hem de konularla öğrencilerin, alanlarla öğrencilerin teması kesildi. Bir konferans hazırlanırken ne olur? Her taraf afişlerle dolar. O afişlerle öğrencilerin görsel hafızalarında bile belirli alanların yok edilmesi sağlandı aslında. O afişlerle birlikte aslında kişileri, konuşacak kişileri, moderatörü, konuyla ilgili görsel malzemeyi duvarlardan söküldü. Sürekli belirli kişilerin üniversiteye gelmesi engellendi. Bilgi kanalları kapatıldı. Ve şöyle bir şey

var. Bu dünyada da var, yeni sağ ya da radikal sağ, popülist sağ adına ne dersek diyelim; karşısındakinin kavramını, mekanizmalarını sahiplenerek saldırma. Mesela Gramsci’nin “kültürel hegemonya” kavramını Avrupa’da Le Pen ve benzer radikal sağ kesimler de kullanıyor.

Gökhan Çetinkaya zamanında bir akademik özgürlük metni yayınladı. 9 maddelik. Ama o da masanın üstünde kaldı. Zaten kendisi de gidiciydi o zaman. Onu da çıkarıp biraz kendini temizleyerek terk etti üniversiteyi. Yani bugün hepimizin mutabık olduğu şey şu; Bugün gerçekten farklı bir şey yaşanıyor. Belki hep farklı şeyler yaşanıyor da o baskıya direnen bir üniversite ya da üniversite bölümleri vardı. Bir şeyler vardı. Şimdi o alan terk edildi. Yani tamamen bir geriye çekilme ve otosansür. Geçenlerde başka bir konferans nedeniyle bir araştırmayı görmüştüm. Çok ilginç bir araştırma. Taştan ve Ördük’in 2020 yılında yaptığı bir araştırma bu. OHAL Üniversitelerinde Akademik Özgürlük meselesi üzerine bir grup akademisyen ile görüşmüşler. Şöyle bir sonuç ortaya çıkıyor. Akademisyenlerin yüzde 49’u KHK ile ihraç edilme korkusu yaşıyor. Üçte biri Kürt Sorunu, Ermeni Soykırımı, LGBTİQ gibi hassas konularda derste ya da yayınlarında otosansür uyguluyorlar. Akademisyenlerin yüzde 84’ü hükümeti eleştiren sosyal medya paylaşımları yüzünden cezalandırılma korkusu yaşıyor. Şimdi burada özgür yaklaşım, vicdan ya da eleştiri kültürü mümkün değil. Korkutuldu bu toplum. Akademisyenler daha da korkutuldu ve bir sürü alanla da öğrencinin ilişkisi/teması kesildi. Artık kadın meselesi tehlikeli bir konu haline geldi. Türk modernleşmesinin timsali olan kadın özgürlüğü şöyle ya da böyle rafa kaldırılıyor. Bilgi ve düşünme pratiği ortadan kaldırılıyor.

Aslında üniversitelerin durumu ülkenin, toplumun genel durumunun, görünümünün ve gidişatının da doğrudan aynasıdır diyebiliriz. Suskunluk, yılgınlık, erozyon, geri çekilme, akademisyenlerin işinden olma korkusu yaşadığı, öğrencilerin üniversiteden atılma korkusu yaşadığı bir dönemden geçiyoruz. Ülkenin genel gidişatından bağımsız bir cevabı var mıdır bilmiyorum ama üniversite nasıl kurtulur? Ne yapmak gerekir?
F.B.: Ben özgürlük adacıklarının hâlâ var olduğunu düşünüyorum. Yani bütün

söylenenler doğru, hepsi gerçek, ben de birçok şey ekleyebilirim. Ama öte yandan Türkiye toplumu aynı zamanda çok da çeşitlendi. Yani toplum artık bu elbiseye sığmıyor diye düşünüyorum ben. Mesela öğrenciler uzun senelerdir böyle bir baskı altındalar. En azından bir beş yıldır konferanslara izin verilmiyor, toplantılarına, kulüplerine... Ama yine de kendi aralarında toplantılarını yapıyorlar, gösterilerini yapıyorlar. Bir de bütün toplumun sorunlarını kendi sorunları gibi üstleniyorlar. Boğaziçi Üniversitesinde ben bunu gördüm. Kendi içlerindeki çeşitliliği savunuyorlar, ki bu çok değerli. Hem LGBTİ’leri savunmak hem de dini inanç sahipleri olmayanın birlikteliği söz konusu orada. Bu, çok önemli bir örnek oluyor. Biat etmiyor toplum. Kadınlar inanılmaz şeyler yapıyorlar. Kadın özgürlüğünün simge olduğu dönemlerde büyük şehirlere özgü olan ya da işte daha yüksek eğitimli sınıflara özgü olan tutumlar, bugün yerelde ve en olmadık yerlerde karşımıza çıkıyor. Ve çevre meselesiyle de birleşerek karşımıza çıkıyor. İktidarın yapmak istediği çok açık. Ama o kadar kolay değil. Burada bence önemli olan yerlilik ve millilik meselesinin sürekli ısıtılıp gündeme gelmesi. Bu nedir? Bu evrensel değerlerin geçerli olmadığı meselesidir. Ya da Çin’de, İran’da, relativizmin hakim olduğu yerlerde “insan hakları bizde geçerli değildir” derler. İdamı savunurlar ve yaparlar. Şimdi bunu yerleştirmek gibi bir dertleri var. O yüzden AIHM kararları, Avrupa Birliği kuralları falan batıcılığın etkisinde olmak gibi gözüküyor, gösteriliyor. Her türlü felaketin sebebi “batılılaşma” olarak sunuluyor. Üniversitede bunun karşılığı Erasmus Programını “ajan yetiştirme projesi” olarak görmeleri oluyor. Kemalist hocalar da AKP yandaşı olanlar da. Boğaziçi Üniversitesi direnişi ile birlikte “yabancı dilde eğitim yapılmasın, biz onlara muhtaç mıyız, niye yabancı dil öğreniyoruz?” deme noktasına kadar gelen bir “yerlilik” anlayışı ortaya çıktı.

Bu anlayış bazı yerlerde karşılık bulur ama ben Türkiye toplumunun bütününde karşılık bulacağına inanmıyorum. Bunlar kırılma noktaları ve aslında iktidarın çok zayıf olduğu noktalar. O yanını da mutlaka görmek gerekir. Füsün Üstel’e katılıyorum. Türkiye’de üniversiteler yeteri kadar kendilerine düşeni yapmadılar. Ama ben Türkiye toplumunun 50’li, 60’lı ya da 80’li yıllarda olduğu gibi bir toplum

olmadığını düşünüyorum. Karanlık dönemler olduğunu Hannah Arendt’den faydalanarak hep söylüyorum. Ama özgürlük adacıkları da hâlâ var. Özellikle de gençler ve kadınlar bu adacıkları kuruyorlar, yaygınlaştırıyorlar.

Üniversiteler, üniversite gençliği özellikle 60’lı, 70’li, 80’li yıllarda toplumda devletin dayatmalarına, egemen politikalarına, haksızlıklara karşı muhalefetin odak noktalarından biriydi. 12 Eylül döneminin yıldırıcı etkilerinin sürdüğü dönemlerde de, mesela 1987 yılında üniversitelerde çok etkili, kitlesel “YÖK’e hayır!” kampanyaları olmuştur. Üniversitelerin özerklik talebi akademisyenlerle beraber öğrenci kitlelerinin sahiplendiği ve hep gündemde olan bir konuydu. Boğaziçi Üniversitesindeki direnişi ben de çok önemsiyorum ama 81 ilde üniversite var. ODTÜ ve birkaç üniversitede kısmen diyebileceğimiz bir destek oldu. Öğrenci gençlik memleket meseleleri ile ilgili ne ölçüde duyarlı ve bunu gösterebiliyor, gündem oluşturabiliyor? Üniversiteler nasıl kurtulur diye sorarken biraz geçmişle olan kıyaslamalarınızı da merak ediyorum.

F.B.: Dedikleriniz doğru. Hepimiz oralardan geçtik. Öyle bir kültürle yetiştik. Öğrencilerimize onu aktarmaya çalıştık. Ama 90’lı yıllarda benim öğrencilerde gördüğüm şey, daha farklı bir direnme ve muhalefet anlayışı. Aslında YÖK Yasasının ne olduğunu bizler dahi bilmiyorduk. Birtakım rektörler geldi ve aynen bu iktidarın yaptığı gibi o yasa da neler olduğunu keşfettiler. Alemdaroğlu mesela İstanbul Üniversitesi’nde daha önce hiç bilinmeyen yahut bilinse bile teamül haline gelmemiş olan şeyleri cümle cümle okudu, altını çizdi ve uygulamaya başladı. Birden o zaman ayıldık biz. Genel olarak bildiğimiz yasanın ayrıntıları ile karşılaştık. Fakat ben bugün meselenin YÖK ve özerklik meselesinin ötesinde farklı bir şey olduğunu düşünüyorum. Üniversiteler çok bastırıldı, korkutuldu vs. ama bütün bunlar bir suskunluk ve ihbarcılık kültürünü yaymak için yapıyor. Ama buna toplumun çoğunluğunda bir direnme olduğunu düşünüyorum. Yani artık bugün üniversiteden bir direnme çıkacaksa YÖK Yasası kalksın talebinden çıkmayacaktır. Bugün sorumuz o değil. Bugün çok daha farklı bir şeyle karşı karşıyayız ve bunu yer yer gençler de çeşitli kesimler de görüyor. Bahsettiğim o özgürlük adacıkları bir yerlerde devam

Fotoğraf: Fatoş Erdoğan

ediyor. Biraz önce bahsettim, 20 sene uğraştık ve 2 ay içinde emek vererek oluşturduğumuz bölümü tarumar ettiler. Ama Anadolu'da çeşitli yerlerde güzel araştırmalar da oluyor. Emekli olduktan sonra onları daha çok okuma fırsatı yakaladım. Topluma belli ölçülerde nüfuz etmiş bir şey var. Tamamen iktidarın belirlediği bir durum bir dönem için oldu, ama bunun giderek gevşediğini ve toplumun tamamına nüfuz edemediğini düşünüyorum. Ellerindeki bütün imkanlara rağmen.

F.Ü.: İhraçlarla üniversitelerdeki demokrat kesimden büyük ölçüde kurtuldu iktidar. Ama bilim sadece üniversite içinde yapılmaz. Bilim dışarıda da yapılıyor. Nitekim biz KHK'lılar olayı ile de gördük. Dayanışma Akademileri şu anda çok önemli. Çünkü kurtulmak istedikleri disiplinleri, alanları hâlâ yaşatmaya devam ediyorlar. Evet akademi, üniversitenin dışına bir oranda çıktı. Ama hâlâ içeride de çok değerli insanlar var. Sınıfın kapısını kapattığı andan itibaren herkesin hoşuna gitmeyecek tutumlarını koruyan çok sayıda akademisyen var. Diyelim ki kurum çöküyor, kurum çok kötü ama akademi diye bir şey hâlâ var Türkiye'de. Etik kurallara uyan, eleştirel düşünme becerilerine sahip, donanımlı, meraklı, dünya meselelerine açık akademisyenler var; ister içeride ister dışarıda, bence çok önemli değil.

Ben şunu da yavaş yavaş görmeye başladım. Üniversite bilgi paylaşımında giderek aşağıya doğru giderken

ihraçlarla üniversitelerdeki demokrat kesimden büyük ölçüde kurtuldu iktidar. Ama bilim sadece üniversite içinde yapılmaz. Bilim dışarıda da yapılıyor. Nitekim biz KHK'lılar olayı ile de gördük. Dayanışma Akademileri şu anda çok önemli. Çünkü kurtulmak istedikleri disiplinleri, alanları hâlâ yaşatmaya devam ediyorlar.

bu akademi dediğimiz Dayanışma Akademileri ya da çeşitli enstitüler, başka kurumlar bu bilgi paylaşımını şu andaki üniversiteden daha iyi beceriyorlar. Konferans salonlarını dolduruyorlar. Bir de şunu da unutmayalım. 80'ler sonrasında bile bir direniş vardı YÖK'e karşı. Ama şimdi çeşitlendi dediğim direniş biçimi daha iyi. O zamanlar LGBTİ ağza bile alınamazdı. Yani başka türlü bir muhafazakarlık da vardı. Evet politik bir mücadele vardı ama o politik mücadele bazı kavramları, bazı kişileri, kurumları dışarı atan ve belli siyasetler içinde sadece kendi siyasetinin sesine kulak kabartan bir şeydi. Şimdiki gençlerin tarzı çok daha farklı; tutum, davranış, düşünce çeşitliliğiyle var olmaya devam ediyorlar. Az sayıdalar, evet. Ama zaten Türkiye toplumu da her zaman çok demokrattı ya da üniversiteler çok demokrattı diyemeyiz.

F.B.: Fusun da aktardı ama tekrar etmek istiyorum. Geçmişteki öğrenci muhalefeti çok muhafazakardı ve ezberci idi. Kusuruma bakmasınlar. O zaman yüzlerine de söyledim. 90'larda İstanbul Üniversitesi'nde gösteri yaparlar, desteklemek isteriz, yanlarına da gideriz. Fakat "Beyazıt faşizme mezar olacak" sloganından başka slogan yaratmayı bilmezlerdi. Bir tane de yeni bir şey yapın dediğimi çok iyi biliyorum. İşte şimdi yeni bir şey yapıyorlar. Üstelik durmadan yeni bir şey yapıyorlar. Daha dün Boğaziçi Üniversitesi öğrencileri youtube'a bir video yüklemişler. İnanılır gibi değil. Helal olsun. Dolayısıyla farklı bir şey var. Ezberler bozuluyor. Ezberlerin bozulması iyi.

M.B.: Fatmagül Berktaş'ın ve Fusun Üstel'in son konuşmaları benim de çok katıldığım konular. Şimdi bir koca toplumun demokratik bir toplum haline gelmesi yine demokrasi ile uzun boylu ilişkisi olmayan bir başlangıçtan yola çıkarak buraya gelmesi çok zaman alan, zor olan bir şeydir. Kitleler kendiliğinden demokratik olmak ne demektir bilmiyorlar. Ara kademeler lazım. Ara kademelerde demokrasi diye bağırınlar ne kadar demokratik? Bu ayrı ve ciddi bir sorun. 70'lerde 80'lerde hareket vardı. Ama kendi içinde son derece dardı. Dar kafalı ve başka herkese de "sakın ha kafanı genişletmeye kalkışma, saparsın" şeklinde bir yaklaşım sergilenirdi, revizyonizmdir şudur budur diyerek de herkesi hizaya sokan. Kızların "bacı" olduğu, nasıl devrim yapılacağını

konuşan erkek devrimciler çay taşımakla yükümlü oldukları bir dönem. LGBTİ kavramının asla lafı edilemezdi. Dolayısıyla "üniversitede olan hareket demokrasi getirecek hareketti ama bunu engellediler" diyecek bir durum yok. Ayrıca kısa zamanda sağ-sol çatışmasına döndürüldüğü için, kendisine sağ ya da sol diyenler hemen gruplarına döndüler; kısır sloganlar ve onun dışında bir şey düşünmemek, konuşmamak vs.

Bugün üniversite bilgi üretme özelliğini büyük ölçüde kaybetti. İnsanlığın bugünkü yüksek teknoloji döneminde, ideolojilere batmış haliyle üniversite çok arkaik ve tarihi, turistik bir yer haline geldi. Araştırma laboratuvarları, enstitüler yetersiz. Merih'e nasıl gidileceğini üniversite araştırmıyor. 50 yıl sonra gidilirse belki üniversitede 80 yıl sonra nasıl gidildiğini anlatan tarihçiler çıkabilir. Ama Mars'a gidecek olanları özel laboratuvarlar hazırlayacaklar. O bakımdan üniversitenin bilgi üretme bakımından kullanışlı olma özelliği azaldı.

Bu benim aklıma şunu getiriyor. 50'li yılların sonuna doğru İngiltere'de bir gazetede bir yazı yayınlandı, yazıda "İngiliz yüksek öğrenim sistemi felaket, bilim hakkında hiçbir şey öğretmiyor, bilim ve teknoloji hakkında hiçbir şey bilinmiyor. Bu böyle yürümez" deniliyordu. Bunun üzerine Cambridge Üniversitesinden bir edebiyat hocası uzun bir makale yayınladı ve "üniversitede asıl olması gereken edebiyattır" dedi. Edebiyat hayatı eleştirmek demektir. Edebiyat öğrendiğin zaman saçma sapan bir şey öğrendin demek değildir. Dünyaya eleştirel bakmak, ahlak meselesine eleştirel bakmak, edebiyat bütün bunları veren şeydir. Her iki yazarın da dediklerine katılıyorum. Elbette ki örneğin Mendel Kanunu nedir, bunların da öğrenilmesi lazım. Bunların yapılacağı yer sonuç olarak yine üniversitedir. Ama üniversite artık Mars'a gitmenin yolunu keşfeden kurum değil; bu tür konuları derleyen toparlayan bir kurum, öyle görüyorum.

60'lı yıllara geldiğimizde, dünyada 1950'li yılların katı anti-komünizm ve soğuk savaş ideolojisi gevşediğinde toplum bilimleri üniversitede daha çok okunmasıyla dünya değişmedi ama dünyaya eleştirel bakmak, toplumun gidişatına eleştirel bakmak, ne olabilir diye düşünmek gibi sonuçlara yol açtı bu. Ama İngiltere'de Thatcher,

Biz kendimizden yakınıyoruz ama Amerikan üniversitesinde de İngiliz üniversitesinde de toplumbilimleri lüzumsuz hobiler, üniversiteye yakışmaz şeyler haline getirildi. Onun için aslında evrensel bir sorunla karşı karşıyayız. Üniversitenin yeniden ben neyim diye kendine sorması ve bu defa buna cevap verecek yönetici arayacağına kendi cevabını bulması önemli. Türkiye'de ise herhalde üniversitenin düzelmesi en başta bu iktidarın olmaması ile başlayabilecek bir şeydir. Bu iktidar varken böyle bir şey düşünmemize gerek de yok.

Amerika'da Reagan, Almanya'da Kohl gibi iktidarların geldiği yıllara baktığımız zaman, bunu tamamen tasfiye ettiler. Biz kendimizden yakınıyoruz ama Amerikan üniversitesinde de İngiliz üniversitesinde de toplumbilimleri lüzumsuz hobiler, üniversiteye yakışmaz şeyler haline getirildi. Onun için aslında evrensel bir sorunla karşı karşıyayız. Üniversitenin yeniden ben neyim diye kendine sorması ve bu defa buna cevap verecek yönetici arayacağına kendi cevabını bulması önemli. Türkiye'de ise herhalde üniversitenin düzelmesi en başta bu iktidarın olmaması ile başlayabilecek bir şeydir. Bu iktidar varken böyle bir şey düşünmemize gerek de yok.

Bir anekdot eklemek istiyorum. Yıllar önce ilk defa bir Habermas kitabı geçti elim. Habermas hakkında bir şeyler duymuştum ama ilk defa okuyorum. Bir makaleler derlemesiydi. Birinci yazı İsrail'de bir üniversiteyi anlatıyordu. İsrail'de bir üniversite kurulmuş ve bu okul ağırlıklı olarak tarım alanında uzmanlaşıyor. Ve okul bir çölün kıyısında kurulmuş. Dolayısıyla uygulamalı denebilecek bir programları var ve çölü ıslah ediyorlar bir yandan. Habermas Marksizm'den gelen bir yazar. Ben de kendi kendime "eğitim dediğin böyle olur"u anlatacak diye düşünüyorum okurken. Ama Habermas üniversitenin ne yaptığı faslı bitirdikten sonra "benim aklıma böyle bir üniversiteye yatmadı" anlamına gelecek bir cümleye geçti. Üniversite dediğin şey bilgi üretir ama bu durum pratik bilgiye bağlanamaz. Çölün nasıl ıslah edileceğini, işi bu olan başkası düşünsün. Çünkü üniversite pür bilgiye yöneliktir. O sıralarda Vahit Turhan bizim bölüm başkanımızdı, çok sevdiğim bir profesördü. O da şunu demişti: "Eğitim tenzil-i zat-ı sıfattır." Bu, süslemek demek. Senin zatın sıfatlarını süslemek. Bu da aslında çöl nasıl ıslah olurunu değil, benim içimdeki çorak yerleri nasıl çorak

olmaktan çıkarırım demek. Vahit Bey çok bilge bir adamdı. Bu lafına da bayılmıştım. Benim üniversiteden anladığım bu. Bugünün dünyasında bunu bağırarak söyleyecek olursam, arkamdan 150 kadar akademisyen ellerinde sopalarla kovalarlar beni.

F.Ü.: Aslında belki şöyle düşünmek lazım. Üniversitelerin kitleselleşmesi aslında demokratikleşme anlamına geliyor. Daha fazla ve çok farklı kesimlerin çocuklarının girebildiği bir kurum haline geliyor üniversite. Ama kitleselleşme ile üniversitenin ilk kökeninde olan fikir arasında bir problem var. Üniversite elit bir kurum sonuçta. Ve kitleselleşme ile elitist bilgi üretimi arasında bir karakter uyumsuzluğu da var. Tabii ki üniversite çok değişti. Farklı kuşaklar da değiştirdi. Olumlu değişimler de oldu. Felaket tellallığı yaparsak o kurumu da elden kaçıracağız. Ki o kurum içinden değiştirilebilir, dönüştürülebilir, daha demokratik olması yönünde mücadele verilir. Aksi takdirde felaket, evet bir felaket yaşanıyor. Ama bu bizim bu felaket karşısında hiçbir direniş gücümüz yok demek iyi bir hikaye değil.

Hoca ile öğrenci arasındaki ilişkiyi oldum olası çok önemserim ben. Onu yine de bir kazanım olarak görmem lazım. Yani kaybetme retoriği üzerinden değil kazanımlar ve daha ne kadar fazla kazanılır üzerinden görmek gerekiyor. Evet bilgi dışarda da üretiliyor, üretilir, bilim her yerde yapılabilir, farklı yerlerde de yapılabilir. Ama üniversite içindeki bilgi üretimi ve bilgi paylaşımı da çok değerlidir. Bunun için mücadele edeceğiz. Biz artık eski kuşağımız halimiz kaldı mı kalmadı mı onu da bilemiyorum. Ama en azından çok ahlaklı ve vicdanlı genç akademisyenler var. Onlara da güvenmemiz gerektiğini düşünüyorum.

16 Mart 1978'de İstanbul Üniversitesi'nden çıkan öğrencilerin üzerine bomba atıldı; 5 öğrenci ölü, 34 öğrenci yaralı.

12 EYLÜL'ÜN KAYIP KUŞAĞI

TÜRKİYE ÜNİVERSİTE TARİHİNE ÖZET BİR GİRİŞ VE BİR TARTIŞMA ÖNERİSİ: ÖZERKLİK, ÖZGÜRLÜK, REKTÖRLÜK

Akademik özerklik ve özgürlük ilkeleri arasındaki ilişki nasıl anlaşılmalı? Türkiye üniversite tarihinde akademik özerklik ne türden ihtiyaçlar çerçevesinde ve ne ölçüde hayat buldu? Cenk Yiğiter, doktora tezinden hareketle kaleme aldığı bu makalesinde bu sorulara yanıt arıyor. Yakın zamanda iyiden iyiye ayyuka çıkan antidemokratik pratiklerin gerisindeki dinamikleri özerklik ilkesinin çelişkili tarihsel gelişimi üzerinden tartışıyor.

Osmanlı-Türkiye modernleşmesi sürecinde yükseköğretim ve üniversite “macerası” 18. yüzyılın ikinci yarısında başladı. Kapitalizmin merkezinin sınırlarında kalmış olan Osmanlı Devleti’nin, kapitalizmin ve devamında emperyalist çağın dinamikleri karşısında giderek çaptan düşen bir imparatorluğun, başta ordu olmak üzere devlet teşkilatını hızla modernleştirme hamlelerinin bir ürünü olarak doğdu. En başta mesele, aynı zamanda derin siyasal travmalara dönüşecek olan askeri yenilgilerin telaşıyla, ordunun modern silahlarla donatılması, devamında modern savaş tekniklerine hızla sahip olma çabasıydı.

Osmanlı’da kurumsal mühendislik eğitiminin başlangıcı, 1770 yılında Osmanlı donanmasının Rus donanması tarafından Çeşme Koyu’nda yakılmasından hemen sonrasına denk gelir. 1773 yılında askeri tersane içinde Hendese Odası-Tersane Hendeshanesi kuruldu. Üç yıl sonra Mühendishane-i Bahri Hümayun adını alacak bu kurum,

sadece Deniz Harp Okulu’nun değil, İstanbul Teknik Üniversitesi’nin de öncülü kabul edilir. Nitekim İstanbul Teknik Üniversitesi de Deniz Harp Okulu da kuruluş tarihini 1773 olarak saptamaktadır. Ayrıca İstanbul Üniversitesi İstanbul Tıp Fakültesi de kuruluşunu 1827 olarak saptar. 1827 yılı ordu bünyesinde kurulan Tıphane-i Amire’nin kuruluş yıldırıdır.

19. yüzyıla geldiğimizde mesele sadece modern savaş silahlarının ve bu silahları kullanma ve üretme tekniklerinin orduya hızla eklenmesi çabası olmaktan çıkacaktı. Ordunun bütün olarak modern bir biçimde teşkilatlandırılması, bu teşkilatın modern batılı eğitim sürecinden geçmiş askeri personelle yeniden oluşturulması hedefini ortaya çıkardı. Ordunun topyekun modernizasyonu hedefine yönelen bu süreç, bir aşamada devletin topyekun modernleştirilmesi hedefine yükselmek zorundaydı. Nitekim modern bir ordunun finansmanını sağlamak mali reformları, mali reformlar devletin batılı anlamda yeniden teşkilatlanmasını, uluslararası finansman ve ittifak arayışları Tazminat ve Islahat süreçleri ile gündeme gelecek bir dizi hukuki reformasyonu ve yapısal dönüşümü beraberinde getirecekti. Nihayetinde tüm bunlar bürokrasiyi reformun odağına oturtacak; bu ihtiyaç 1859’da Maarif Nezareti’nin (Eğitim Bakanlığı) bir odasında kurulan ve Ankara Üniversitesi Siyasal Bilgiler Fakültesi’nin öncülü olan Mekteb-i Mülkiye’yi, 1867’de de Galatasaray Lisesi ve Galatasaray Üniversitesi’nin öncülü olan Mekteb-i Sultani’yi doğuracaktı. Modern askeri okullara ve kurulan bu yeni okullara öğrenci bulmakta zorlanıldığı yerde ilköğretimleşme ve merkezi bir kamu eğitimi teşkilatlanmasının oluşturulması sorunu gündeme geldi. Bu sorun da yetişmiş öğretmen ve eğitim bürokrati ihtiyacını doğurdu; bu insan gücünün hızla yetiştirilmesi sorunu da bu alanda devlet eliyle hızlı bir yükseköğretimleşme sürecini tetikledi.

İlköğretimleşme sürecine öğretmen, bu öğretmenleri yetiştirecek öğretmenler ve eğitim bürokratları kazandırma hedefi, “Fenler Evi”, “Bilimler Evi” kelime anlamına sahip I. Darülfünun’u sahneye çıkaracaktı. 1845 ve 1869’daki iki başarısız denemeden sonra “Darülfünun-ı Şahane” 1900’de kuruldu. Darülfünun, devlete personel yetiştirme amacının yanı sıra,

Osmanlı Devleti’nin yıkılması ve genç Cumhuriyet’in doğumuyla birlikte, yükseköğretim ve doğmakta olan üniversite, devlet teşkilatının modernleştirilmesi görevine ek olarak yeni Cumhuriyet’in ideolojik inşası ile görevlendirildi.

gelişmekte olan sanayi toplumunun ihtiyaçları doğrultusunda mühendis, yönetici gibi insan gücünü yetiştirmeyi de hedefi olarak saptayacaktı.¹

I. Dünya Savaşı’nın sonunda Osmanlı Devleti’nin yıkılması ve genç Cumhuriyet’in doğumuyla birlikte, yükseköğretim ve doğmakta olan üniversite, devlet teşkilatının modernleştirilmesi görevine ek olarak yeni Cumhuriyet’in ideolojik inşası ile görevlendirildi. Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi’nin öncülü olan Ankara Hukuk Mektebi 5 Kasım 1925’te Adliye Vekaleti (Adalet Bakanlığı) bünyesinde açıldı. Ankara Hukuk Mektebi’nin henüz kuruluş sürecinde, “taassuptan kurtulmuş, inkılapçı hukukçular” yetiştirmek birincil hedefi olarak saptanıyordu.² Mektebin kuruluş töreninde M. Kemal Atatürk bu yeni okulu “Cumhuriyetin müeyyidesi olacak müessesese” olarak tarif ediyordu. Ankara Hukuk Mektebi’nin kurucuları ve ilk hocaları İstanbul Darülfünunu’ndan yetişmişse de, okul yeni bir başlangıcı ifade ediyordu. M. Kemal Atatürk, Osmanlı Devleti’nin, *ancient regime*’in mirası Darülfünun’un hukuk ekolüne, genç Cumhuriyet’in yeni başkentinde kurulacak yeni, inkılapçı bir hukuk mektebi-hukuk okulu ile meydan okuyordu.

Genç Cumhuriyet, Osmanlı Devleti’nden İstanbul Darülfünunu’nu devralmıştı. Darülfünun, hemen ilga edilmediyse de Cumhuriyet’in kurucu kadrolarının nezdinde bir *ancient regime* sembolüydü. Cumhuriyet’in ilk yıllarından itibaren yeni kurulan Cumhuriyet’e, “İnkılab”a, “Türk devrimi”ne uyum sağlayamamakla eleştirildi ve bu eleştirilerin dozu giderek yükseldi. 1930’a gelindiğinde, tek parti rejimi kurumsallaşmıştı. Cumhuriyet’in

hızla büründüğü bu otokratik duruma uygun bir üniversite yapılanması da *ancient regime*'in son sembollerinden olan İstanbul Darülfünunu'nun kapatılması ile mümkün oldu. Böylece 1 Ağustos 1933 günü çıkan 2252 sayılı Kanun ile İstanbul Üniversitesi kuruldu.³ 31 Mayıs 1933'te TBMM'de üzerine hiçbir tartışma yapılmaksızın oybirliği ile kabul edilen kanun ile İstanbul Darülfünunu lağvedildi ve bünyesindeki öğretim elemanlarının tamamını aynı gün istihdam ilişkisi de son buldu. Bu öğretim elemanlarından 83'ü İstanbul Üniversitesi'nde çalışmak üzere atandı, geri kalan 157'si ise üniversiteden tasfiye edilmiş oldu.⁴

Cumhuriyet'in kanunla kurulan ilk üniversitesi olan İstanbul Üniversitesi büyük bir tasfiye hareketiyle doğmuştu. İstanbul Üniversitesi'nin örgütlenme tarzı hiçbir biçimde bir üniversiteyi andırmamaktaydı. Maarif Vekaleti'nin (Eğitim Bakanlığı) hiyerarşisi içerisinde tamamen bir yüksek devlet okulu, devlet lisesi görünümündeydi. Bu süreçte İstanbul Üniversitesi bünyesinde bir akademik özgürlük alanından bahsetmek ve de üniversitenin ve üniversiteyi oluşturan diğer organların bir kurumsal özgürlük alanına sahip olduğunu söylemek mümkün değildir. Maarif Vekaleti üniversitenin tüm organlarını atama yetkisine ve tüm karar süreçlerini belirleme gücüne sahipken, üniversite emini (rektörü), dekanlar ve üniversiteye ilişkin tüm organ ve kurullar hiyerarşik bir dizilim içinde Maarif Vekili'nin, dolayısıyla siyasi iktidarın hiyerarşik memuru durumundadır.

İstanbul Üniversitesi tek parti dönemi Türkiye'si'nin üniversite manzarasını temsil etmekteyken, aynı zaman zarfı içinde, 1933 yılında Ankara'da bir başka akademik kurum kurulur: Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü. Ankara Üniversitesi Ziraat Fakültesi'nin öncülü olan bu enstitü aynı zamanda Ankara Üniversitesi'nin de önemli öncüllerinden biri olarak kabul edilebilir. Ankara Yüksek Ziraat Enstitüsü'nün kuruluş amacı, tarımsal kalkınmanın sağlanması doğrultusunda AR-GE faaliyetlerinde bulunmak ve tarımın modernizasyonu süreci için gerekli insan gücünü yetiştirmektir. Dolayısıyla İstanbul Üniversitesi'ne yüklenen ideolojik görevlerden büyük oranda azadedir, keza enstitünün kalkınmaya dair pratik sonuçlar üretmesi

Genç Cumhuriyet, siyasal ve ideolojik beklentilerden ziyade teknik-pratik beklentileri olduğu bir alanda özerk ve demokratik bir üniversite ile barışabilmektedir. Ancak ideolojik ve siyasal beklentiler devreye girdiğinde üniversite siyasal iktidarın hiyerarşisi altında bir devlet dairesi olarak örgütlenmektedir.

beklentisi ön plandadır. Bu ayrışıklığın bir sonucu olarak da bambaşka bir üniversite yapılanması karşımıza çıkacaktır. Alman akademisyenlerin görüşleri doğrultusunda Humboldt modelini izleyen bir üniversite teşkilatlanmasına siyasi iktidar sonuna kadar onay verecektir. Kurulan bu yeni enstitünün Maarif Vekaleti ve Ziraat Vekaleti karşısında ciddi bir özerklik alanı vardır. Enstitünün rektörü ve diğer organları, öğretim elemanlarının oluşturduğu kurul ve heyetler tarafından belirlenmektedir. Rektörün belirlenme sürecinde öğretim yardımcıları-asistanlar heyeti dahi etki gücüne sahiptir. Yine üniversitenin karar alma süreçlerinde siyasi iktidarın hukuki bir yetkisi yoktur. Görüldüğü üzere genç Cumhuriyet, siyasal ve ideolojik beklentilerden ziyade teknik-pratik beklentileri olduğu bir alanda özerk ve demokratik bir üniversite ile barışabilmektedir. Ancak ideolojik ve siyasal beklentiler devreye girdiğinde üniversite siyasal iktidarın hiyerarşisi altında bir devlet dairesi olarak örgütlenmektedir.

II. Dünya Savaşı'nın bitişiyle birlikte tek parti rejiminin de sonu gelecektir. Savaşın ardından kurulan yeni dünya

Üniversite özerkliği kavramı, akademik özgürlük ilkesi ile ilişkili bir kavram olarak öne çıkmamış, özerklik konusundaki bu sıçrama akademik özgürlük alanına ilişkin bir sıçramaya sebep olamamıştır. Bunu doğrudan 1948 DTCF tasfiyesi sürecinde de, Demokrat Parti iktidarının üniversite ile olan macerasında da izlemek mümkündür.

düzeninde Türkiye Cumhuriyeti, kendisini "özgür dünya"nın, liberal-demokratik değerler altında bir araya gelen kapitalist dünyanın bir parçası olarak tanımlamak istemektedir. Tek belirleyen bu olmasa da bunun bir sonucu olarak tek parti rejimi daha fazla sürdürülemez duruma gelmiştir. Çok partili siyasal hayata geçilmesi sürecinde yeni bir üniversite örgütlenmesine ise iki sebeple ihtiyaç duyulacaktır: i) Liberal demokratik ilkeler etrafında kendini ifade eden, kapitalist dünyaya entegrasyon sürecindeki Türkiye Cumhuriyeti'nin üniversiteleri modası geçmiş, itibardan düşmüş otokratik-faşist rejimlerin üniversitelerine benzememelidir. ii) Pek yakında çok partili siyasal hayata geçilecek ve muhtemelen halkoyu ile siyasal iktidar değişecektir.

Tek parti iktidarı ile hüküm süren ancak artık geri çekilmek durumunda olan Cumhuriyet eliti için, yakın gelecekte halkoyu ile bir iktidar değişimi kaçınılmaz gözükmektedir. Bu anlamda üniversite yakın gelecekte halkoyu ile iktidar olacak olanlara altın tepside sunulmamalı, aksine halkoyuna dayanan iktidardan özerk bir cephe olarak kurulmalıdır. İşte bu koşullar altında iktidarı devretmeye hazırlanan CHP iktidarı 1946 yılında 4936 sayılı Üniversite Kanunu'nu çıkarır. Bu anlamda siyasal iktidar aslında üniversite üzerindeki tahakkümünü terk ederken, aslında selefi olacak siyasal iktidarın bu alandaki gücünü azaltacak bir hamle yapmaktadır.

İşte 4936 sayılı Kanun ile "üniversite özerkliği" kavramı siyasal tarihimize giriş yapar. Amaçlanan yakın gelecekteki iktidar değişimi sonrasında üniversiteyi halkoyu ile belirlenecek yeni siyasal iktidardan özerk kılmaktır. Bu süreçte ne üniversiteden, ne sivil toplumdaki, ne de piyasadan üniversitenin dönüşümüne ilişkin talepler vardır. Bu sebeple üniversite özerkliği kavramı, akademik özgürlük ilkesi ile ilişkili bir kavram olarak öne çıkmamış, özerklik konusundaki

bu sıçrama akademik özgürlük alanına ilişkin bir sıçramaya sebep olamamıştır. Bunu doğrudan 1948 DTCF tasfiyesi sürecinde de, Demokrat Parti iktidarının üniversite ile olan macerasında da izlemek mümkündür. Soğuk savaşın antikomünist paranovaları üniversiteyi ezip geçmekteyken, akademik özgürlük ile ilişkilendirilmemiş bir özerklik anlayışı hiçbir anlam ifade edememiştir.

Üniversiteye ilişkin özerklik kavramı eksenindeki bu sıçrama, uluslararası ilişkilerde alınan pozisyonun ve gelecekteki muhtemel iktidar değişimine ilişkin bir manevradan ibarettir. Üniversite için özerklik, üniversitenin asli faaliyetlerinin yürütülebilmesini mümkün kılan akademik özgürlük ilkesini hayata geçirecek araçlardan sadece biridir. Özerklik bu anlamda akademik özgürlüğün tesis edilmesini amaçlayan ve akademik özgürlük ilkesi etrafında gelişen bir kavramdır. Ne var ki Türkiye siyasi tarihinde de üniversite kültüründe de özerklik kavramı, akademik özgürlük kavramıyla tanışılmasından çok daha önce, tek parti rejiminin son bulacağı bu evrede kendisine bu bağlamdan kopuk biçimde yer edinmiştir. Türkiye sol-sosyalist muhalefetinde dahi akademik

özgürlük kavramının kullanılmaya başlaması 90'ların sonunu bulacak, üniversiteye ilişkin muhalif-devrimci-demokratik talepler hep özerklik terimi ile ikame edilmeye çalışılacaktır.

1946 tarihli Üniversite Kanunu, Türkiye siyasi tarihinde de, Türkiye üniversite tarihinde de üniversite özerkliğinin ve özerkliği temel alan bir demokratik üniversite modelinin tepe noktasıdır. Tek parti rejiminden sonra halkoyuyla iktidara gelen Demokrat Parti, plebisiter bir diktatörlük inşa etme çabası içinde bu yasayı aşındırmak, devre dışı bırakmak üzere pek çok eylemde bulunmuş ve başarıya ulaşmıştır. 27 Mayıs 1960'ta Demokrat Parti iktidarı askeri bir darbe ile son bulduktan sonra, askeri cuntanın liderliğinde yapılan 1961 Anayasası, 1946 Üniversite Kanunu'nun temel ilkelerini içerecek, üniversite özerkliği böylece anayasal güvenceye kavuşacaktır. Ancak burada yine aynı noktaya dikkat çekmek gerekiyor: Üniversite özerkliğinin anayasal güvenceye kavuşma süreci, üniversitenin içinden, sivil toplumdaki, piyasadan gelen taleplerin bir ürünü değil; siyasal iktidarın biçimlenişine dair devlet içi bir tartışma ve çatışma sürecinin ürünüdür. Bu sebeple üniversite özerkliği, akademik

Üniversite özerkliğinin anayasal güvenceye kavuşma süreci, üniversitenin içinden, sivil toplumdaki, piyasadan gelen taleplerin bir ürünü değil; siyasal iktidarın biçimlenişine dair devlet içi bir tartışma ve çatışma sürecinin ürünüdür.

özgürlük ilkesinin bir aracı olarak değil, halkoyu ile belirlenecek siyasal iktidarı vesayet altında tutması hedeflenen "siyaset üstü" bir kurum olarak üniversiteyi tarif eden bir kavram olarak öne çıkabilmiştir.

Yasal düzeyde Türkiye üniversitelerinin "altın çağı" olan, 1946 tarihli Üniversite Kanunu ve bu kanundaki temel ilkelerin 1961'de anayasal güvenceye kavuşması süreci, 12 Mart 1971 Askeri Muhtırası ile başlayan süreçte ilk darbesini yiyecekti. 12 Mart Askeri Rejimi, üniversite özerkliğini ülkedeki "anarşi ortamı"nın

Fotoğraf: Fatoş Erdoğan

sebeplerinden birisi olarak görecekti. Bundan sonra hem anayasal hem de kanuni düzenlemelerle birlikte özerkliğin budanması süreci başlayacaktı. Nihayet 12 Eylül 1980 Askeri Darbesi ile birlikte 1961 Anayasası tamamen rafa kalkacak, henüz yeni Anayasa yürürlüğe girmeden 6 Kasım 1981'de 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu yürürlüğe girecekti. Hem bu kanunda, hem faşist askeri yönetimin bir ürünü olan 1982 Anayasası'nda, 1946 tarihli Üniversiteler Kanunu'nun ruhuna tamamen aykırı bir otoriter üniversite modeli tarif edilecekti.

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ve 1982 Anayasası'nın çizdiği üniversite modelinde, tüzel kişilik sadece üniversiteye tanınıyor, fakültelerin ve enstitülerin tüzel kişiliğine, özerkliğine ve karar alma yetkisine adeta son veriliyordu. Bilimsel özerkliğe sahip bir üniversiteden bahsediliyorsa da, burada

2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu ve 1982 Anayasası'nın çizdiği üniversite modelinde, tüzel kişilik sadece üniversiteye tanınıyor, fakültelerin ve enstitülerin tüzel kişiliğine, özerkliğine ve karar alma yetkisine adeta son veriliyordu.

özerklik tanınan tek organ üniversite rektörlüğü idi. Böylece akademik özgürlük ile ilişkisi zaten kurulmamış olan üniversite özerkliğine ilişkin tartışmaların merkezine de rektörlük makamı yerleşiyordu. Üniversitenin karar ve temsil makamı rektörlük

üzerinden belirirken, akademik özgürlük ilkesi ile bağları kopmuş olan üniversite özerkliği, rektörün, "tek adam"ın, en geniş anlamıyla siyasal iktidardan değil, Anayasa'dan, hukuktan, temel üniversiter değerlerden ve akademik özgürlük ilkesinden özerkliğinin ve de üniversitenin diğer bileşenleri karşısındaki mutlak hakimiyetinin ifadesi haline gelmişti.

Üniversitenin diğer tüm organları, heyetleri ve kurulları üniversite rektörünün vesayetine ve hiyerarşisine tâbi iken, üniversite rektörleri de Yükseköğretim Kurulu'nun (YÖK) yer yer vesayeti yer yer hiyerarşisi ve tam denetimi altında idi. Hem YÖK üyelerini hem üniversite rektörlerini belirleme yetkisi ise son kertede Cumhurbaşkanı'na tanınmıştı. 12 Eylül'ün ve 1982 Anayasası'nın anlayışı içinde Cumhurbaşkanı ise, halkoyuyla belirlenen siyasal iktidarı denetleyecek, vesayet

altında tutacak, siyaseten sorumsuz, ancak 12 Eylül'ün siyasal anlayışı çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti'nin üstün çıkarlarını, bekasını ve "milli güvenliği" temel alan bir "siyaset üstü" aktör olarak tasarlanmıştı. Bu anlamda 12 Eylül sonrası üniversiteleri, halkoyuyla belirlenen siyasal iktidardan özerk, ancak bir vesayet makamı ve yarı askeri makam olarak düşünülen Cumhurbaşkanı ile temsil edilen milli güvenlik ideolojisi etrafında kurulan siyaset üstü "devlete" göbekten bağlı kurumlar olacaktı.

12 Eylül'ün üniversite modeli 1982'de sivil yönetime geçilmesi ile pek çok açıdan eleştirilmeye başladı. Bu modelde rektör, hakimiyeti altındaki üniversite için adeta diktatöryel yetkilere sahip mutlak bir şef-başkan-tek adamdı. Bu "tek adam" ise Cumhurbaşkanı'na tâbi olan YÖK'ün önerdiği adaylar arasından yine Cumhurbaşkanı tarafından belirleniyor

ve devamında YÖK'ün vesayeti ve kimi zaman hiyerarşisi altında üniversiteyi yönetiyordu. Üniversitenin en alt birimlerinden fakültereye tüm organ, kurul ve heyetlerinin iradesi en nihayetinde adı rektör olan bu "tek adama" tâbiydi. 2547 sayılı Kanun'un yayımlandığı 6 Kasım 1981 tarihinden bugüne, üniversite rektörünün bu mikro diktatör rolünü etkileyen en temel gelişme 1992 yılında DYP-SHP koalisyonu döneminde oldu. 2547 sayılı Yükseköğretim Kanunu'nda yapılan değişikliklerle kamu üniversitelerinde rektörün belirlenme sürecine öğretim üyeleri tarafından yapılan bir aday seçim süreci eklendi. Buna göre üniversite bileşenlerinden yalnızca öğretim üyesi kadrosunda olan ayrıcalıklı seçmenlerin oy verdiği seçimde en yüksek oyu olan altı aday YÖK'e bildiriliyor, YÖK bu altı adaydan üçünün Cumhurbaşkanı'na öneriyor, en nihayetinde Cumhurbaşkanı rektörü belirliyordu.

1992 değişikliği ile gelen rektör belirleme modelinde üniversite bileşenlerinden öğrenciler, üniversite çalışanları, öğretim yardımcılarını herhangi bir biçimde oy hakkına sahip değildi. Bu modelde rektör aday belirleme sürecinde oy verme hakkı sadece öğretim üyelerine tanınmıştı. Ne var ki öğretim üyelerinden en çok oyu alan adayın üniversite rektörü olacağına da hiçbir garantisi yoktu. Yapılan seçimde altıncı sırada olan aday YÖK tarafından önerilecek ilk üç aday arasına girebilir ve belki de bir elin parmaklarını geçmeyecek kadar oy alan bu aday Cumhurbaşkanı tarafından rektör olarak atanabilirdi. 1992'nin rektör belirlenme sürecine ilişkin "büyük reformu" bundan ibaretti. Öte yandan rektörün üniversite bünyesindeki fakülteler, enstitüler, merkezler ve altlarındaki tüm diğer birimler, heyetler ve kurullar karşısındaki hiyerarşik amir pozisyonu, mutlak iktidarı ve "tek adam" karakteri aynı şekilde devam ediyordu.

1992 sonrasında yalnızca öğretim üyelerinin oy verebildiği bu rektör aday seçimi, sadece “köklü” üniversitelerden bazılarında bir anlam ifade etti. Öğretim üyelerinden en fazla oy alan adayın rektör olması, ODTÜ, Boğaziçi Üniversitesi, Hacettepe Üniversitesi, Ankara Üniversitesi ve bir zamana kadar İstanbul Üniversitesi gibi üniversitelerde teamülen işledi. YÖK üyeleri ve cumhurbaşkanları

bu gibi üniversitelerde, öğretim üyelerince en çok oy alan rektör adayını atamayı bir teamül olarak gördüler. Ne var ki bu teamülün süreceğinin de herhangi bir garantisi yoktu. Nitekim bir başka köklü üniversite olan İstanbul Üniversitesi’nde bu teamül 2008’e kadar sürmüştü, 2008’de öğretim üyelerinden en çok oyu alan rektör aday değil, en çok oyu alan ikinci aday rektör olarak atanmıştı.

Üniversite bileşenlerinin tamamının değil sadece küçük bir kısmının oy kullanabildiği, gerçek anlamda bir seçim bile olmayıp YÖK’ün ve Cumhurbaşkanı’nın onayına muhtaç olan bu rektör aday seçimleri, bu “köklü” üniversitelerdeki rektörlerin diktatöryel yetkilerine ayrıca bir de plebisiter bir nitelik kazandırdı. Suların sakın olduğu zamanlarda görünmez

olan bu nitelik, 15 Temmuz sonrası gibi kriz zamanlarında net olarak görünür oldu. Örneğin, 2017 yılında Ankara Üniversitesi’ndeki büyük akademisyen tasfiyesinin faillerinden olan rektör Erkan İbiş, yüze yakın akademisyenin tasfiyesine giden süreçte, oyla “seçilmiş” olduğunu, Ankara Üniversitesi iradesini temsil eden bir rektör olduğunu vurgulamaktan geri durmadı. Akademik

özgürlük ilkesi ile bağını koparmış ve aslında hiçbir zaman kuramamış bu tek adam etrafında şekillenmiş özerklik anlayışı, bu plebisiter nitelikte birleşerek hızla akademik özgürlüğün ortadan kaldırılmasının aracına dönüşebildi. OHAL sürecinde akademisyen tasfiyeleriyle ilgili siyasal iktidar sorumluluğu almaktan kaçınarak kararın alındığı yer olarak YÖK’ü işaret etti. YÖK ise tasfiye kararlarının

alındığı yer olarak rektörleri işaret etti. Rektörler ise öğretim üyelerince “seçilmişti” ve “özerk” üniversitenin iradesini temsil ediyorlardı. İşte burada Ankara Üniversitesi’nin muhalif akademisyen tasfiyesinde neden öncü bir role büründüğünün cevaplarından birisi de bulunabilir. Nitekim tasfiye memuru rektör Erkan İbiş, 2012’de rakiplerine ciddi bir fark atarak birinci

sırada rektör olarak atanmış, 12 Temmuz 2016'da yapılan 1696 öğretim üyesinin oy kullandığı seçimde ise 891 öğretim üyesinin oyunu almıştı. Bu anlamda yalnızca adaylar arasında en çok oyu almış olan aday değildi; yüzde 50'nin üzerinde oya, çoğunluk oyuna sahipti, üniversitenin "genel iradesi"nin temsilcisi olduğu tartışmasızdı. İşte bu durum, Ankara Üniversitesi'nin OHAL sürecinde akademisyen tasfiyesi konusundaki öncü konumunun tek olması da başlıca belirleyenlerinden biridir.

15 Temmuz sonrası OHAL süreci içerisinde, 29 Ekim 2016 tarihli OHAL KHK'si ile rektör atama sürecinde öğretim üyelerinin katıldığı rektör adayı seçim süreci yürürlükten kaldırıldı. KHK 1992 öncesine bir dönüş niteliğindedir. Buna göre kamu üniversitelerinde YÖK üç üye belirleyecek ve bunlardan dilediğini Cumhurbaşkanı atayacaktı. Bu şekilde yapılan atamalar muhalefet tarafından seçilmiş belediye başkanlarının yerine kayyum atanması sürecine benzetildi, bu şekilde atanan rektörlere "kayyum rektör" denildi. Muhafız siyasi partiler rektör seçiminin "yeniden" getirilmesi, 1992 statüsüne geri dönülmesi talebini dile getirdiler, kanun önerileri verdiler. Ancak bu yeni statünün ürünü olan rektörlere kayyum denirken, önceki rektörlerin demokratik yollarla belirlenmiş rektörler olduğu da örtük olarak söylenmiş oluyor, muhalefetin talebi 1992 statüsüne dönülmesinden öteye gidemiyordu.

En nihayetinde 2 Ocak 2021 tarihinde Boğaziçi Üniversitesi'ne, üstelik Boğaziçi Üniversitesi öğretim üyesi dahi olmayan Melih Bulu rektör olarak atandı. Melih Bulu'nun rektör olarak atanması karşısında Boğaziçi Üniversitesi öğrencilerinin ve öğretim elemanlarının protesto eylemleri muhalif cemahtaki ve kamuoyu nezdinde ciddi bir destek buldu ve ülke gündemine yerleşti. AKP-MHP iktidarının, Saray Rejimi'nin otokrasi inşasının karşısında kadın hareketinin eylemlerinin yanı sıra "Boğaziçi Direnişi" de şimdiden önemli tarihsel bir yere sahip oldu. Ancak içinde bulunduğumuz bu süreç, akademik özgürlük, demokratik üniversite ve üniversite özerkliği talebini tartışma, şekillendirme, içeriklendirme ve güçlendirme konusunda yeterli bir olgunluğa erişebilmekten çok uzak. Nitekim eylemler ve taleplerin yanı sıra muhalefetin ve genel kamuoyunun

Kurucu temel ilkesi akademik özgürlük olan, üniversitenin tüm bileşenlerinin, birimlerinin, heyetlerinin ve kurullarının bu temel ilkeyi hayata geçirmek üzere demokratik ve özyönetimci bir anlayışla örgütlendiği bir üniversite modelinde, rektörün üniversite için anlamı sembolik ve seremonik bir alana gerileyecektir.

konuyu tartışma çerçevesi 1992 statüsüne dönme talebine sıkışmış durumda. Oysa ki kurucu temel ilkesi akademik özgürlük olan, üniversitenin tüm bileşenlerinin, birimlerinin, heyetlerinin ve kurullarının bu temel ilkeyi hayata geçirmek üzere demokratik ve özyönetimci bir anlayışla örgütlendiği bir üniversite modelinde, rektörün üniversite için anlamı sembolik ve seremonik bir alana gerileyecektir. Bu anlamda rektörün hangi özneler tarafından nasıl ve ne süreyle seçileceği, belirleneceği meselesi de tali hale gelecektir. Rektörü ve rektörün belirlenme sürecini konunun bu kadar merkezine taşıyan şey, 12 Eylül faşizminin, üniversitenin diğer tüm birimlerinin gücünü elinden alıp rektörü bir güç merkezi olarak, bir "tek adam"

olarak tarif eden üniversite modelidir. Boğaziçi Direnişi ile başlayan bu süreci, bir mikro plebisiter diktatör, bir "tek adam" olan rektörün seçim sürecine dair tartışmanın ötesine taşıyarak, kurum olarak rektörlüğü talileştiren bir üniversite tartışmasına yöneltmek, otokratik Saray Rejimi'nin son bulup demokratik bir inşanın imkânının doğacağı günler için önemli bir hazırlık olacaktır.

Bu süreçte rektörü ve başından itibaren sakat doğmuş olan özerklik kavramını tartışma merkezinden çekerek, üniversitenin kurucu ilkesi olan akademik özgürlük kavramını ve üniversitenin akademik özgürlük temelinde demokratik ve özyönetimci biçimde yeniden kurulmasını tartışmanın

odağına oturtmak gerekiyor. Öte yandan, akademik özgürlük kavramını da sadece temel hak ve özgürlüklerin, insan haklarının özelleşmiş bir biçimine ve bir insan hakları ihlali konusuna indirgeyen Türkiye'ye özgü liberal dar görüşlülüğün de ötesine geçmek şart. Akademik özgürlük ilkesini, sadece ihlal edilmemesi gereken bir hak kategorisi olarak görmeyen ötesine geçerek, kolektif bilimsel üretim sürecinin ve dolayısıyla üniversitenin temel kurucu ilkesi olarak düşünmek; sadece bireye özgü bir hak kategorisi değil, bireye, bilimsel topluluğa, kurumlara sorumluluk yükleyen bir temel ilke olarak ortaya koyarak tartışmayı buradan başlatmak, bize geleceğin üniversitesini kurmanın da zeminini sağlayacaktır.

1 Yükseköğretimleşmeye dair bu süreçlerde, Osmanlı'nın kapitalizme eklemlenen piyasasındaki ve bununla beraber hızla gelişen ve dönüşen sivil toplumundaki ihtiyaçların etkisiz olduğunu söylemek mümkün olmasa da süreci başlatan ve sıçratan temel dinamiğin, ana unsurun devletin ve devlet teşkilatının hızla dönüşümü ihtiyacı olduğu ortadadır. Sivil toplumun ve piyasanın ihtiyaçları da elbette bu dönüşüme eklemlenecektir. Bu ihtiyacın ifade edilme biçimlerinde de hep Batı'nın geldiği aşama ve Osmanlı toplumunun geç kalması önemli bir vurgudur. Yükseköğretim kurumları ile beklenen, Osmanlı toplumunu sarsan bu yeni dünyanın ihtiyaçlarına sadece cevap vermek değil, "hızla" cevap vermektir.

2 Ankara Hukuk Mektebi'nin kuruluşu için görevlendirilen komisyon üyelerinden Süheyy Derbil'in komisyonun ilk toplantısına ilişkin anlattıkları için bkz. Ahmet Mumcu, *Ankara Adliye Mektebi'nden Ankara Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne*, AÜHF Yayınları, Ankara 1977.

3 Bugün İTÜ'den farklı olarak İstanbul Üniversitesi için kuruluş yılı olarak 1933 kabul etmektedir.

4 Tasfiye edilenlerden kimyacı Dr. Cevad Mazhar Bey, kendi ürettiği baryum klörür ile intihar edecekti. Bkz. Şeref Etker, "Dr. Cevad Mazhar Bey Nasıl İntihar Etti?", *Cumhuriyet Bilim Teknik*, sayı: 730, Mart 2011.

Kurucu bir deney olarak karşıt-akademi girişimleri

“Bu suça ortak olmayacağız!” bildirisine imza attıkları gerekçesiyle üniversitelerden ihraç edilen akademisyenler Türkiye’nin dört bir yanında zengin ve öğretici deneyimler ortaya koydular. Bunlardan biri de İzmir’de hayat bulan TİHV (Türkiye İnsan Hakları Vakfı) Akademi. Bu girişimin emektarlarından üç isimle, Nilgün Toker, Serdar Tekin ve Nermin Biter’le gerçekleştirdiğimiz bu söyleşide karşıt-akademik pratik ve deneylerin yaşadığımız çoklu kriz ânındaki anlamını konuştuk.

TİHV Akademi nasıl bir ihtiyaçtan doğdu? Ne türden tartışmaların içinden geçerek bu yola çıktınız?

Nilgün Toker: Ege Üniversitesi’ndeki Barış Akademisyenleri olarak “Bu suça ortak olmayacağız!” bildirisini imzaladıktan sonra başlayan soruşturma sürecinde tanıştık aslında. Çoğumuz birbirimizi biliyorduk belki ama tam olarak birbirimizi tanıdığımız söylenemez. Suçlulaştırma sürecinde bir araya geldik ve dayanışma ile bir grup olduk. Başına bir şey gelenlerin aynı dert üzerinden birleşmesi bu tam da. Bir de tabii etrafımızda sendikalar, partiler, sivil toplum örgütleri, dostlar, avukatlardan oluşan büyük bir dayanışma ağı vardı. O dönemde ihracın bizim üzerimizde yarattığı duygu öncelikle öfke idi, ama eşlik eden garip bir şey vardı. “Siz bizi okuldan attınız da biz vazgeçeriz mi sandınız” duygusu vardı. Şimdi bu vazgeçmeme duygusuna sahip olduğunuzda bir şey yapıyor olmanız lazım. İkincisi Ege Üniversitesi’nden birlikte atılan 11 kişiyiz biz. Dünyaya ilişkin dertlerimiz çok ortak olduğu için dağılmak istemedik. Yani bir arada durmayı hem dayanışmak için hem direnmek için, hem ayakta durmak için hem de birlikte vazgeçmemek için seçtik.

Birlikte nasıl kalacağımızın yolunu ararken bir AB projesine başvurabiliriz önerisi geldi. Ne için başvuracağız? Başımıza geleni araştıralım dedik. İhraçlar nedir? Bu ihraçlar ne tür etkilerle yapılıyor? Hangi türden hak ihlaline giriyor? Hızla

şunu fark ettik ki bizim hiçbir tüzel kişiliğimiz yok. Böyle bir araştırmayı yapabilmek, bir projeye başvurabilmek için tüzel kişiliği olan bir hak örgütü ile çalışmamız lazım. Ben kurucular kurulu üyesiyim TİHV’in ama diğer arkadaşlar da kendilerini daha yakın hissettikleri için TİHV’e başvurduk, onlar da bu projeye kendi çatıları altında başvurmamızı kabul ettiler. TİHV Akademi’yi de vakfın kurumsal kimliği ile ilk buluşmamızda değil projeyi yazma aşamasında oluşturduk aslında.

Projeyi yazma kısmı olağanüstü öğretici ve dönüştürücü bir şeydi. Bu deneyimin kendisini çok önemseydiğim için anlatmak istiyorum. Çok interdisipliner bir grubuz, içimizde halk sağlığı, biyolog, sosyolog, sosyal bilimci, iletişimciler var. Ama çoğumuzun da bilmediği bir alana girmiş olduk. Eğitim-Sen’in bir odasında her gün sabah mesaiye gidiyorduk gibi toplandık. O arada hem projeyi yazdık hem birbirimizi daha iyi tanıdık hem birbirimize sarıldık, bir arada olduk. Bu çok önemli bir şey. Aslında birliktelik hadi yapalım deyince kurulan bir şey değil, ancak bir kolektif üretim içinde oluyor. O dayanışma ve dostluk hissini biz o süreç içinde inşa ettik. Proje kabul edildiğinde kurulmuş bir birliktelik vardı. Bu birliktelik içinden akademiyi ürettik. Buradaki mesele şu: hem akademisyen kalmak istiyorduk hem yaşanan bir hak ihlaline müdahale etmek istiyorduk ve doğal olarak hak savunuculuğu ile akademik ilgilerimiz birleşti.

Serdar Tekin: Proje yazmak için dışsal zorlukları ile ilgili. Birlikte bir şey yapmak istiyoruz, araştırmamızın fonlanması için kaynak bulmamız gerekiyor. Bu, meselenin dışsal tarafı. Akademik olarak bence çok heyecanlı diğer tarafta ise, hakikaten akademik formasyonu bakımından heterojen bir grubun bir işi birlikte yapmak için oturup kafa yorması ve bir sonuca ulaşması. Burada bir irade var. İrade tek başına içsel bir şeydir.

İkili bir irade var burada: Bireysel olarak başımıza gelen, maruz bırakıldığımız duruma bir şekilde karşı çıkma, yani akademisyen olma ısrarını sürdürme iradesi ve de bu yapılan karşı çıkma, yani bir tür direnme iradesi.

Yani sizin içinizde başlar, içinizde biter. İradeniz dünyada görünür olmadığı takdirde başka kimse bilmez iradenizi. Yani sizin bir iradeniz vardır, içinizde bir takım tasdikleriniz de vardır. Ama bunlar dış dünyada görünür olacak ki gerçek bir şey haline gelsin. Başkalarının bildiği şeyler haline gelsin. Dolayısıyla aslında bu iradenin nesnelleşme süreciydi birlikte çalışmak. İkili bir irade var burada: Bireysel olarak başımıza gelen, maruz bırakıldığımız duruma bir şekilde karşı çıkma, yani akademisyen olma ısrarını sürdürme iradesi ve de bu yapılan kolektif olarak karşı çıkma, yani bir tür direnme iradesi.

İzmir dışında da benzer girişimler oldu. Dolayısıyla Dayanışma Akademileri’nin farklı biçimlerinden bahsetmek mümkün. İzmir’deki deneyimin özgünlüğü nedir sizce?

N.T.: TİHV Akademi kurulmadan, biz henüz ihraç edilmeden İzmir Dayanışma Akademisi kurulmuştu. Oradaki esas amaç ya da ilk kuruluş amacı diyelim, kürsüsünü kaybetmiş akademisyenlere kürsü sağlamaktı.

S.T.: Bu aslında Kocaeli’nden başlayan bir gelenek icadı. Yücel Demirel hocamız bu konuyu çok güzel anlatmıştı bir seferinde, dayanışma akademileri gelenek icadıdır diye. Daha İzmir’de kimse ihraç edilmeden, hemen Kocaeli Dayanışma Akademisi’ni takiben İzmir Dayanışma Akademisi’ni kurduk. Zaten bu süreçte bizler devlet tarafından hedef alındığımız için Barış Akademisyenleri olarak toplanıyorduk.

Nermin Biter: Tüm bu aşamaları düşününce sanki çok doğal bir süreçten geçmiştik, bunun öyle olması

Fotoğraf: Fafoş Erdoğan

gerekiyormuş gibi de hissediyorum. Direnmenin bir biçimi olarak dayanışma, yani beraber olma ihtiyacıyla biz yan yana gelmiştik. Yan yana kalmamızı sağlayan şey farklı alanlardan olsak da birlikte bilgi üretme isteği idi. Kamusal alana açık, belli katılımcı sayısı olan bir Göç Okulu düzenledik mesela. Herkes kendi alanından hareketle göç ile ilişkilenecek çeşitli dersler vermişti. Ben de bir biyolog olarak çevre ve göç üzerine bir ders vermiştim. Hatta bu ders vesilesiyle hem bir hak savunucusu hem de bilgi üretmeye gayret gösteren biri olarak iklim krizi ya da ekolojik problemler konusunda bir dönüşüm geçirdiğimi söyleyebilirim. İhraçların artmasıyla birlikte kamuya açık derslerin ötesinde nasıl birlikte bilgiyi üretebiliriz ve bunu başkalarına ulaştırabiliriz diye düşünmeye başladık. Çalışma atölyeleri düzenleyerek ilişkilenecek çalıştık. O yol hâlâ devam ediyor aslında. Çok verimli olmayabiliyor da. Çünkü her birimizin peşi sıra getirdiği bir takım akademik alışkanlıklarımız da var. Hâlâ bir öğrenme sürecindeyiz, bu akademileri nasıl ayakta tutarız diye düşünmeye devam ediyoruz.

TİHV Akademi ile insan hakları alanında mücadele eden bir kurumun ilişkisini nasıl tarif edersiniz? Yani bu türden bir girişimin hak alanında çalışan bir örgütün yapısı altında olmasının anlamı nasıl düşünülebilir? Biraz daha soyut düzeyde ifade edecek olursak, hak mefhumu ile üniversite ya da akademi arasındaki ilişkiyi nasıl ele alıyorsunuz?

S.T.: TİHV Akademi olarak bir modelden bahsetmek çok iddialı olur tabii. Ama öbür taraftan bizim ihraç edilmiş bireyler olarak TİHV'in kapısını çalmış olmamıza yol açan yapısal bir şey var bu süreçte. Barış için Akademisyenler bildirisini imzaladığı için ihraç edilenlerin pek çoğu hak hareketiyle ilişkili insanlardı. Bu, meselenin akademisyenler tarafı. İnsan hakları hareketi de hak alanıyla bilgi üretimi meselesini uzun yıllardır çok kompleks bir biçimde

ihraç süreci, tasfiyeler, insan hakları hareketi açısından, şimdiye kadar üniversitede bulunan ve oradan insan hakları hareketi ile ilişkilenen bir akademisyen grubunun artık üniversitede o pozisyona sahip olmadığı ve eski desteğini sürdürüp sürdürmeyeceğinin kendi bireysel koşullarına fazlasıyla bağımlı hale gelmesi anlamına da geliyor. Dolayısıyla TİHV insan hakları hareketi açısından orta vadede bir kriz öngörüsü yaptı. TİHV'in buradaki müdahalesi gerçek anlamda stratejik bir müdahaledir.

iç içe geçirmiştir. TİHV bunun çok önemli bir ayağı, üstlendiği spesifik işlev nedeniyle. Biliyorsunuz TİHV işkencenin hem fiziksel hem ruhsal etkilerinin giderilmesi, onarılması, rehabilite edilmesi ile uğraşılıyor. Bu tür bir pratik zaten ancak bilgi temelinde şekillenebilir. Dolayısıyla TİHV'in zaten 30 yıldır akademisyenlerle birlikte çalışma pratiği vardı, hâlâ da var. Ama bu akademisyenler üniversitedeydiler. Dolayısıyla ihraç süreci, tasfiyeler, insan hakları hareketi açısından, şimdiye kadar üniversitede bulunan ve oradan insan hakları hareketi ile ilişkilenen bir akademisyen grubunun artık üniversitede o pozisyona sahip olmadığı ve eski desteğini sürdürüp sürdürmeyeceğinin kendi bireysel koşullarına fazlasıyla bağımlı hale gelmesi anlamına da geliyor. Dolayısıyla TİHV insan hakları hareketi açısından orta vadede bir kriz öngörüsü yaptı: Burada üniversitenin atılmış, ihraç edilmiş bir nüfus var ve bu nüfus bizim gönüllümüz, destekçimiz, hak hareketi ile bir şekilde ilişkilenecek insanlar; bunu yeniden üretmenin yollarını bulamadığımız takdirde insan hakları hareketi olarak savunuculuk ve bilgi ilişkisinin sürdürülebilirliğinde bir zafiyetle karşılaşacağız, diye düşündü TİHV. TİHV'in buradaki inisiyatifleri gerçek anlamda bir müdahaledir. TİHV Akademi türünde bir girişime ev sahipliği yapma iradesini göstermiş olması insan hakları hareketinin geleceğine ilişkin kritik ve stratejik bir müdahaledir.

N.T.: İnsan Hakları hareketi ile aslında daha önceden yani üniversitede çalışırken de ilişkisi iyi olan biri olarak, hak mücadelesinin talep ettiği bilgiyi müştereken üretme çabası insan hakları hareketinde her zaman vardı diyebilirim. TİHV'in bilgiyi üretenle ilişkisi ve çalışma alanından kaynaklı akademi ile kurduğu ilişki aşikar. Ancak İHD, İHOP, Yurttaşlık Derneği gibi diğer hak örgütleri de bu tasfiye ile ilişkilenecek durumda kaldı. Hak hareketinin genel olarak, özellikle

Çizim: İsmail Cem Özkan

Barış Akademisyenliği ile gelen ihraçlarla oluşan krize müdahalesi çok tesadüfi değil o açıdan. Mesele, zaten kendisiyle ilişkili olduğumuz sendika ya da hak örgütlerinin önlerinde duran, bir tür kendi çeperlerindeki insanlarla, o bilgiyi üretmeye devam etmenin yeni yollarını aramaktır. O yüzden ben bunun bütün hak örgütleri için bir tesadüften öte bir karar olduğu kanısındayım. Bu çok önemli bir dayanışma örneği idi. Bunu hukuk örgütleri de yaptı. Hukuk mücadelesini bizimle beraber verdiler.

Sizin bu ilişkiye müdahale etme biçiminizi özgün kılan yanlar ne peki?

N.T.: Bu soru hep kafamızda ve ben hâlâ çözülmediği kanaatimde değilim. Bizim insan hakları hareketinin içine bir şekilde giriyor olmamız akademi ve hak hareketi arasındaki bir mükemmel işleyiş olduğu anlamına gelmiyor. İnsan hakları hareketiyle bir şekilde rabatalı da olsa akademisyenler aslında hak savunuculuğunu kendi uzmanlıklarından hareketle hak alanına konuşmak şeklinde yapan kişilerdi. Hak savunuculuğu alanındaki performansları kendi sahip oldukları uzmanlık bilgisini sivil topluma aktarmaktı, yani bir tür yardım taşımaktı. Bir aktivist pratiği içinde olanlarımızın sayısı azdı. Aktivist pratiği derken bir statüden bahsetmiyorum. Hak alanı içerisinde hak ihlallerine müdahale etme, neyi düşünüp neyi tartışacağını bizzat ihlaller alanından öğrenmeyi kastediyordum. Şunu itiraf edeyim: Benim insan hakları alanında çalışmamın tarihi ile hep sahada olagelmış arkadaşlarımızın tarihi aynı değil elbette.

Sürecin başında biz de bir tür akademisyen-aktivist modelinin oluşup oluşmayacağını merak ediyorduk.

Fotoğraf: Hasret Gültekin Kozan

Akademisyen-aktivist nasıl olmalıdır? Bunun cevabını arıyoruz aslında insan hakları hareketinde. Bunların artık konuşulması gerektiği zamanlardayız. Çünkü bir şekilde ayakta kalmayı becerdiysek ve bunu insan hakları hareketi içinde yaptysak, buradaki üretme ve bilgi modellemeleri tarzını da yeniden düşünmemiz gerekiyor.

Akademik bilgiyi aktivist performansı ile birleştirecek bir figürün oluşup oluşmayacağını merak ediyorduk. Mükemmelen sağlandığı kanaatinde değilim kuşkusuz. Bunun önündeki handikaplar da konuşulmalı. Neden dolayı bu tam sağlanamıyor? Aktivist derken neyi kastettiğimizi ve hak alanının ihtiyaç duyduğu bilgi derken neyi kastettiğimizi de netleştirmek durumundayız.

Ben insan hakları hareketi ile olan ilişkimden öğrendiğim bir şeyi kendi aktivizmimin ilkesi yapmaya çalıştım: Kendi bildiğimi aktarmak değil, saha benden ne istiyor onu anlamak, öğrenmek, bilgiyi böyle üretmek. Bu yüzden sahadaki arkadaşlarla birlikte bilgi üretmeye çalışmışımdır. Akademisyen-aktivist nasıl olmalıdır? Bunun cevabını arıyoruz aslında insan hakları hareketinde. Bu türden sorulara yönelik çok net cevaplar yok aklımda. Bunların artık konuşulması gerektiği zamanlardayız. Çünkü bir şekilde ayakta kalmayı becerdiysek ve bunu insan hakları hareketi içinde yaptysak, buradaki üretme ve bilgi modelleme tarzını da yeniden düşünmemiz gerekiyor.

S.T.: Ben bu konuda kimsenin kafasında net fikirler olmasının da mümkün olmayacağını düşünüyorum. Çünkü devam eden, hızla değişen bir süreç. Dolayısıyla net cevaplarımızın olmaması şaşırtıcı değil. Olması şaşırtıcı olurdu.

İnsan hakları örgütleri faaliyetlerini sürdürebilmek için maddi kaynak bulmak

zorundalar. Bu türden bir fon ve proje bağımlılığının da beraberinde getirdiği bir takım handikaplar var. Donör kurumların dar görüşlülüğü bir mesele mesela. Hayli bürokratik mekanizmalar içinden bakıyorlar, ölçülebilir sonuçlar bekliyorlar vs. Sizin gibi bir oluşum için hayli sınırlayıcı sorunlar bunlar. Siz bu türden sorunları nasıl ele alıyorsunuz? Faaliyetlerinizi hangi öncelikler üzerinden belirliyorsunuz?

N.B.: Kendi deneyimim üzerinden bir şeyler söylemek isterim, çünkü biyoloji alanından gelen biri olarak benim için çok dönüştürücü bir dönem oldu bu. Faaliyetleri, araştırmaları aslında kendi isteğinizle şekillendiriyorsunuz. Ama sonra sorunuzdaki etkenler devreye girince bunlar çok bağlayıcı olmaya başlıyor. İnsan hakları hareketi içindediniz, hak savunuculuğu yapmaya çalışıyorsunuz ve bunu da bilgi üreterek yapmak derindediniz. Fon bulma süreçlerinde karşılaştığımız bürokrasinin önünüzü kapatıyor olması hissi bende çok var. Açıkçası çoğu gerilim de bu bürokratik engeller yüzünden çıkıyor. Zamana karşı bir şey yetiştirmeye çalışmak, teslim

Fotoğraf: Fatoş Erdoğan

süreleri, o bütçenin şu işe uygun olup olmaması vb. gibi.

N.T.: Bence orada en önemli mesele şu: Çalışma konunuzu kendiniz belirlemeye başlıyorsunuz. Akademik özgürlük mücadelesi veren bizler, yani hangi bilginin peşinde koşacağına kendinin karar vermesini isteyenler, tam da bu noktada iki sorunla karşı karşıya kalıyoruz. Hem kurumun diliyle bir ortaklaşmaya gitmek ve onun ilgi alanlarına yanıt vermek gerekiyor hem de başlayacağınız projenin sınırlarına uymak gerekiyor. Böylece aslında akademik özgürlük tarifini değiştirmiş oluyoruz biz. En başta bunu kabul etmek gerekir. Üniversiteye neden ihtiyacımız var sorusunu da buradan yanıtlıyorum ben. Bir akademik faaliyet yürüttüğümüz kesin ama bu akademik faaliyet üniversitedeki akademik faaliyet değil artık. Yani bu çalışmanın belirleyicisi tamamen artık biz değiliz. Hem içinde bulunduğumuz kurumun ilgisi ve çalışma alanı hem de fon için başvurduğunuz donörlerin o

konuları algılayış biçimleri ile o orijinal akademik özgürlük içerisinde bir akademik etkinlik yapmadığımızı kabul etmek gerekiyor. Fonlar ve projeler arasındaki bu ilişkiyi tahmin ederek bir tercih yaptık. Ama bu tercihin bizi pür anlamda akademisyen yapıp yapmadığı tartışmalı. İşte o yüzden bu alandakiler akademisyen-aktivist olmak zorunda artık. Üniversitedeki akademisyenden farklı bir akademisyen modeli olması gerekiyor bunun. Yani çalışma alanını sahanın söylediği ya da fonların/donörün belirlediği başka türden bir bilgi üretme modeli bu.

S.T.: Nilgün Toker'in çizdiği genel çerçeveye katılıyorum. Belki şöyle bir karşılaştırma faydalı olabilir. Üniversite ve akademi terimleri ile koşuyoruz. Ama bir de tabii "bilim" var. Akademik araştırma nedir? En genel anlamıyla bilimsel araştırmadır. Bilimi bilim yapan nedir? Yöntemidir. Dolayısıyla da bilimsel yöntemi kullanarak araştırma yapan herkes ister üniversitede ister başka bir

Üniversite dediğimiz şeyin devletin diğer alanlarında, özel sektörde ve sivil toplumda istihdam edilen araştırmacılardan farklı olarak araştırmacıya sunduğu şey akademisyenin kendi ilgisinin peşinden gidebilmesidir. Modern toplumlar böyle bir kuruma ihtiyaç duydukları için üniversite var. Üniversite, kendi ilgisinin peşinden giden, yanılma hakkı olan, yanılmak için deneyebilen bir araştırmacı topluluğunu istihdam eder.

yerde yaptığı araştırmanın geçerliliğini ileri sürebilir. Nitekim de böyle. Yani üniversite dışında bilimsel araştırmaya yatırım yapan, bilimsel araştırmacı istihdam eden devlet kurumları yok mu?

Var. Üniversite ve devlet dışında tamamen özel sektörde bilimsel araştırmacı istihdam eden şirketler de var. Şirketlerin AR-GE birimleri var. Oralarda da bilim yapılıyor.

Sivil toplum bütün bu başımıza gelenlerden önce bunu belli ölçülerde yapıyordu. Dolayısıyla üniversite dediğimiz şeyin devletin diğer alanlarında, özel sektörde ve sivil toplumda istihdam edilen araştırmacılardan farklı olarak araştırmacıya sunduğu şey akademisyenin kendi ilgisinin peşinden gidebilmesidir. Modern toplumlar böyle bir kuruma ihtiyaç duydukları için üniversite var. Üniversite, kendi ilgisinin peşinden giden, yanılma hakkı olan, yanılmak için deneyebilen bir araştırmacı topluluğunu istihdam eder. Şüphesiz öğretim yapar ama modern üniversite araştırma ve öğretimin birlikteliği üzerine kurulu bir yapıdır. Üniversitenin araştırma tarafında akademik özgürlük ile tarif edilen akademisyenin kendi ilgisinin peşinden gitme konusu var.

Bizim kendi örneğimizde durum böyle mi? Tabii ki böyle değil. Böyle olması mümkün de değil. Ben bir felsefe tarihçisi olarak tragedy ve felsefe ilişkisi üzerine üniversitede çalışabilirim. Ama herhangi bir insan hakları örgütünü bu mesele ilgilendirmez. Kurum olarak ilgilendirmez. Dolayısıyla ben orada o kurumun ilgileri uyarınca bir şeyler yapmak durumundayım.

Burada enteresan bir soru var tabii. O zaman sivil toplum temelindeki akademik bilgi üretme süreçleri, örneğin bir Devlet Planlama Teşkilatı'ndan ve bir şirketin AR-GE biriminden farklı mı? Farklıysa ne anlamda farklı? Oralardaki insanlara akademisyen değil araştırmacı diyoruz. Ama biz kendimize akademisyen derken ve sivil toplum temelinde akademik bir iş yaptığımızı söylerken gerçek bir farkımızın olup olmadığı sorusunun sorulması değerli olur diye düşünüyorum. Bu soruya benim yanıtlım bir farkın olduğu doğrultusunda.

Şu da önemli, 2016 sonrasında Türkiye'de oluşan ve sivil toplumla ilişki içinde çalışan akademisyenlerin yaptıkları çalışmalar, buldukları zemin üzerine düşünme, içinde buldukları ya da birlikte çalıştıkları kurumların ilgilerini, yol ve yöntemlerini tartışmaya açma boyutu taşıdığı/taşıyabildiğini

Tümüyle kendi bilgisinin peşinde koşmak akademik özgürlük tarifinin bir kısmı bakımından sıkıntılı olabilir. Ama bilgi peşinde koşmak aynı zamanda dünyayı insan için daha anlamlı hale getirme arzusunun bir ürünü ise bilgi üretenin dünyaya karşı sorumluluğunda temellenmiş bir şey de olabilir.

düşünüyorum. Bu açıdan bana Devlet Planlama Teşkilatı'ndaki veya bir şirketin AR-GE birimindeki bir araştırmacıdan çok farklı bir ilişki biçimi ve şekillenmekte olan model görüntüsü sunuyor. Burada bitmiş bir şeyden bahsetmiyoruz elbette. İnsan hakları hareketi içinde sürdürdüğümüz çalışmaların akademik mahiyeti sadece bilimsel yönüne uygun araştırma yapmaktan ibaret değil, şöyle bir şey de var: Biz bu alanın kendi ilgileri üzerinde düşünme çabasının parçası haline geliyoruz. Bunu DPT'de ya da bir AR-GE biriminde yapamazsınız. Neyi araştıracağınız size dışarıdan verilir. Yani oranın ihtiyacını tespit ve tayin eden bir yöneticiler silsilesi vardır. Demokratik yurttaşlık alanı olarak sivil toplum böyle bir alan değil. Dolayısıyla biz içinde olduğumuz kurumun/organizasyonun/örgütün kendi ilgilerini biçimlendirme sürecinin de aktif parçalarıyız ve bunu ister istemez akademik birikimimizle de yapıyoruz. Bu nedenle akademisyen-aktivist ya da aktivist-akademisyen tanımlaması bana doğru geliyor; bu açıdan burada sadece araştırmacıktan değil bir anlamda akademik ilgi ve o akademik ilginin belirleyici olma kapasitesinden bahsetme şansımız olduğunu düşünüyorum.

N.T.: Bence akademisyen ve kamusal entelektüel arasındaki ayrımı taşımayan figürlerden de bahsediyoruz artık. Dünyada ve Türkiye'de epey süredir akademisyen ve kamusal entelektüel arasında üniversitelerin yeniden biçimlenme sürecinde bir ayrım yapıldı. Bilgi ve hakikat peşinde koşanın kamusal sorumluluğu birbirinden ayrıldı. Bilmenin de özel bir alana çekildiği başka türden bir bilgi üretme hegemonyası oluştu. Akademik-aktivist derken bu ayrımı taşımayan, yani üniversitedeyken de bir

Çizim: İsmail Cem Özkan

tür kamusal entelektüel sorumluluğuyla davranan figürlerden bahsediyorum. Aslında üniversitelerin artık sahip olmadıkları, bilgiye karşı ve bilgiden kaynaklı bir tür akademik sorumluluğu da içeren bir akademik özgürlük tarifini de taşımaya çalışıyoruz. Tümüyle kendi ilgisinin peşinde koşmak akademik özgürlük tarifinin bir kısmı bakımından sıkıntılı olabilir. Ama bilgi peşinde koşmak aynı zamanda dünyayı insan için daha anlamlı hale getirme arzusunun bir ürünü ise bilgi üretenin dünyaya karşı sorumluluğunda temellenmiş bir şey de olabilir. Aslında bizim insan hakları alanında çalışmayı seçmiş olmamız bu sorumluluğun bir ifadesi olarak görülebilir. Belki ne çalışacağımızın bir takım sınırları oluşabilir. Ama bu sınırlarla bizim özgürlük anlayışımızın çelişmediğini söylemeye çalışıyorum. Bizim çalışmayı seçtiğimiz mesele bizim zaten özgürce dünyaya dahil olma tarzımız olarak da görülebilir. Üniversitelerin yeni halinde her akademisyen dünyaya dahil olmanın bir yolunu arayabiliirdi. İşte onlara da kamusal entelektüel figürü diyoruz. Dünyaya dahil olma tarzını bulduğu yolda sürdürmeye çalışanlar olduğumuz için hâlâ akademisyen vasfını sürdürdüğümüz kanaatindeyim. Üstelik de özgür bir eylem olarak bunu yaptığımızı düşünüyorum.

S.T.: Bu zaten sivil toplumun özgünlüğü. Devletten ve piyasadan farklı olarak burada bir tür akademik ilginin kısmi bir otonomisi hâlâ mümkün. Bu dediğimiz konu fon ve proje meselesini değiştirmiyor. Ama dikkat edersek fon meselesi artık özellikle dünyada büyük ölçüde üniversiteler için de geçerli. Fon kaynaklarının araştırmayı belirlemesi meselesi çok evrensel bir sorun. Bu

Fotoğraf: Fatoş Erdoğan

durum üniversitelerde özellikle büyük çaplı araştırmalar için de geçerli. Ben felsefeci olduğum için benim açımdan büyük fark var üniversitede olmakla sivil toplumda olmak arasında. Çünkü ben bireysel çalışıyorum. Ama eğer büyük çaplı bir araştırmanın içindeyseniz, dolayısıyla da o büyük çaplı araştırmayı mümkün kılacak türden fona muhtaçsanız üniversitede olmakla dışarda olmak arasındaki fark azalıyor benim gözümde.

Kendi pozisyonunuzu ve kamusal entelektüelin vasıflarını nüanslı bir şekilde tarif ettiniz. Diğer yandan içine girilen sivil toplum alanının da bunu talep ediyor ya da buna uygun bir işleyiş kuruyor olması gerekir. Sivil toplum alanını bir ekosistem olarak düşünecek olursak ve bunun da dönüştüğünü,

giderek teknokratikleştğini, dolayısıyla bilgiye yüklenen anlamın da değiştiğini akıldan tutacak olursak, siz bu ekosistemin potansiyel ve açmazlarına dair neler söylemek istersiniz?

N.T.: Bu dediğinizi biraz önce Serdar'ın dediği şey ile ilişkilendirmek mümkün. Burada bizzat sivil toplum üzerine düşünme kapasitesine de sahip olan bir grup insandan bahsediyoruz. Sadece TİHV için söylemeyeceğim ama ihraç edilen akademisyenlerle farklı yapılar kurarak ilişkilenebilir çalışan hak örgütlerinin neredeyse tamamı bir karar almak zorunda kaldılar. Bir ilgi genişlemesini, bilgiyle olan ilişkilerini yeniden tarif etmelerini, sonuç odaklı olmayan bir bilginin gerektiği durumlarda bir adım geri çekilmelerini gerektiren yeni bir durum ile karşılaştılar. Bu yeniye ya içerecekler

ya da o yeni girenleri kendi içlerinde başka türlü tarif edecekler. Ben bu handikapı bütün örgütlerin kesin olarak çözebildikleri kanaatinde değilim. TİHV'in bir avantajı vardı. Kendisi içinde epeydir projelendirmeye çalıştığı Travma ve İnsan Hakları Enstitüsü projesinin gerektirdiği bir düşünsel hazırlığı ya da ilgi genişlemesi meselesi vardı. Ama şu açık, TİHV de olsa başka STK'lar da olsa böyle bir karşılaşmanın en azından kendi ilgi ve o ilgileri gerçekleştirme tarzı bakımından bir genişleme, bazen değişim, bazen zorlama yaratacağını kabul ederek başlamaları lazım. Bütün örgütlerin bu süreci bir dönüşümle aşabileceği kanaatinde değilim. Zaten aşamayanların da çok kapsayabildiği kanaatinde değilim. Sürecin ne göstereceğini bilmiyoruz. Bunların her biri birer deneyim. Mesela şu an İHOP

Fotoğraf: Fatoş Erdoğan

içinde İnsan Hakları Okulu var. Bu okul İHOP'un daha önce yaptığı etkinliklerin yanı sıra bir şeyler yapmaya çalışıyor. Ama ayrı mı kalacak, yoksa bir entegrasyon sağlayacak mı göreceğiz. Ben sivil toplum örgütleri ile yan yana çok çalıştım. Daha öncesinde onlar beni çağırırlardı şu konuda çalışalım mı diye. Bu karşılaşmada bile dönüştürücü bir etki vardı. Her karşılaşmanın bir dönüştürücü etkisi var neticede. Ama şimdiki karşılaşmamız epey yapısal bir dönüşüm talep ediyor. Sivil toplum hareketinin kendisine dair bir refleksiyon geliştirmesi gerekiyor, zira unutmayalım dünyada insan hakları rejimi de bir kriz yaşıyor. Krizin içindeki bu karşılaşma kıymetli sonuçlar doğurabilir. Bunu da tecrübe edeceğiz.

S.T.: Bu ekosistem vurgusu bana meseleyi düşünmek açısından kıymetli görünüyor. Bu örneklerin en azından bir kısmı orta vadede başarılı olduğu ölçüde bir fark yaratacaklar. Hatta TİHV dışından örnek verelim. Bu konunun çok başarılı örneklerinden biri de Hafza Merkezi. Hafza Merkezi o iş için gerekli akademik vizyonu, bilgiyi artık dışarıdan su taşı gibi taşıyor değil. Yani başından itibaren akademik kalifikasyonu son derece yüksek bir ekip işi biçimlendirdi ve yapılan işin niteliğinde, derinliğinde bu ciddi bir fark yarattı. Bu tür örnekler arttığında ekosistemde de bir dönüşüm meydana geliyor. Çünkü bir takım kurumların dışardan sağladığı desteği bazı kurumlar belli bir süre sonra artık kendi bünyelerine entegre etmiş ve kendileri için doğal bir tartışma çerçevesi haline getirmiş olacaklar. Dolayısıyla ben bunun uzun vadeli etkilerinin zaman içinde daha fazla görüleceği, başarılı örnekler arttıkça çarpan etkisinin yükseleceği kanaatindeyim. Şu anda hissettiğimiz, gördüğümüz ve kendi çürümümüz ile tartabildiğimiz şey bu konudaki potansiyelin bence gayet küçük bir kısmı aslında.

Sivil toplum alanı dediğimizde hayli geniş ve farklı konuları içeren bir alandan bahsediyoruz. Bu anlamda farklı disiplinlerden gelenlerin zenginleştirici müdahaleler yapabilmesinin koşulları ne? Örneğin bir biyoloğun buradaki yeri ne?

N.B.: Ben bildiriye imza attığımda biyolog olarak tek başımdaydım kendi üniversitemde. Biyolog kelime anlamıyla yaşam bilimcidir aslında. Nasıl tek kalırım diye kendi kendime sormuştum. O çok

Sezgisel düzeyde hareket etmek –bir ihlale karşı da olabilir bu, bir hareketi büyütme üzerine de olabilir– yeterli olmuyor. Sezgisel hareket biçimini değiştirmek üzerine söyleyeceğim bir şey ama aynı şeyi ben akademisyenler üzerine de söyleyebilirim.

sezgisel düzeyde kalan bir serzenişti. İnsan hakları hareketi içine dahil olduğumu düşündüğüm bu süreçte bunu anlayabilmeye başladım. Çünkü aslında Türkiye'de fen bilimleri ile alakalı çalışmalar yürüten çoğu insanın biraz önce tarif ettiğim biyoloji tanımı hakkında bu kadar kapsamlı düşünmediğini, bilgi üretme faaliyetine teknik bir iş olarak baktığını gördüm. Şimdi insan hakları hareketinde yer alırken yapmak istediğim çalışmalar var. Ama bunun koşulları yok. Bir laboratuvarıda epigenetik çalışmalarla işkencenin izini takip edebilmeyi isterim örneğin. Nesiller arası aktarımı gösterebilmek gibi bir çalışmadan bahsediyorum. Olgusal gerçeklikler üzerinden hakikat alanını çoğaltmakla bir alakası var bunun. Sezgisel düzeyde hareket etmek –bir ihlale karşı da olabilir bu, bir hareketi büyütme üzerine de olabilir– yeterli olmuyor. Sezgisel hareket biçimini değiştirmek lazım. Bu bir taraftan aktivistler üzerine söyleyeceğim bir şey ama aynı şeyi ben akademisyenler üzerine de söyleyebilirim. Yani insan hakları hareketinde sadece bilgiyle hareket etme isteği bir yerde kendini çok tanımlayamayan sezgisel düzeyde kalabiliyor.

Burada daha geniş bir arka plan da var kuşkusuz. Üniversitenin krizi aynı zamanda küresel ölçekteki makro dinamiklerle eş zamanlı ilerleyen olay. Bir tarafta otoriterleşme bir tarafta neoliberalleşme ve piyasalaşma bilginin anlamını, işlevini, vasfını dönüştürüyor. N.T.: Kapitalizmin yeni formu, kolektif üretim alanının terkedilip tüketim ekonomisi diye adlandırdığımız formun ortaya çıkışı, bunun ideolojisi olarak neoliberalizm, yani bir tür atomizasyon, ayrışma, hiyerarşizasyon ve bunun sonucunda bilginin büyük statü kaybı...

tüm bunların hakikat kavramını ortadan kaldırdığı, hakikat-sonrası olarak adlandırılan bir çağda hakikat araştırmacıları olarak, hak savunucuları olarak hakikati geri çağırma sorumluluğuna da sahibiz. O yüzden bilginin statüsünü onarmak, hakikati ortadan kaldırma tavrına karşı direnmek için de hem olgusal bilgiye ihtiyacımız var hem de güçlü bir rasyonel söyleme. O yüzden mesele sadece sosyal bilimcilerin meselesi değil. Veli Lök ve Şebnem Korur Fincancı gibi isimlerin Türkiye'de işkencenin olgusal tespitine yönelik katkılarını biliyoruz. Belki TİHV onlara şu anda bir laboratuvar kuramıyor ama birilerinin o yöntemlerle çalışmalarını mümkün kılabilen, olgusal kanıtın varlığına ihtiyacı gösterebiliyor. O yüzden insan hakları alanında üretilen bilgi sadece bir tür söylemsel bilgi ya da hakkın ne'liğine dair diyebileceğimiz teorik bir bilgi değil. Bizim hakikati görünür kılmak için olgusal kanıtlara ihtiyacımız var. Hakikat-sonrası çağda neyin yalan olduğunu söyleyebilmemizin başka yolu da yok.

S.T.: Türkiye'de son beş yılda üç meslek grubu mesleklerini icra etmenin suç olmadığını yüksek sesle söylemek zorunda kaldı. Avukatlık suç değildir. Gazetecilik suç değildir. Akademisyenlik suç değildir. Bunların üçü de birbirinden şüphesiz çok farklı işler olmakla birlikte akademisyen, avukat ve gazetecinin ortak paydası olgusal hakikat iddiasında bulunuyor olmaları. Gazeteci bunu bir türde yapıyor, avukat başka bir türde. Akademisyen de bunu rasyonel ve bilimsel yöntemlerle başka bir düzeyde yapıyor. Dolayısıyla hakikate yönelik saldırının çok boyutlu bir saldırı olduğu ve karşı cevabın da ancak çok boyutlu bir cevap olabileceğini kabul edersek, hak alanı ile bilgi arasındaki ilişkinin gelecekte de süreceğini, bu alanların işçilerinin yan yana duracağını söyleyebiliriz.

N.T.: Çünkü buradan geçmemizin başka bir yolu yok. Dünyada da insan hakları hareketinin yaşadığı kriz biraz bu hakikat-sonrası olayından, yani bilginin görelileşmesinden kaynaklanıyor. İnsan hakları rejimi dünya çapında bir krize yanıt olarak kurulmuştu aslında. Faşizmin yarattığı büyük yıkımın ardından insanlığın bir daha öyle bir kötülüğü yaşamaması niyetiyle doğdu insan hakları rejimi. Büyük iddia buydu. İnsanların, kadınların, işçilerin vs. büyük mücadeleleri ile gerçekleşti bu da. Sonra ne oldu? Yazılan

o büyük kanonik sistem esas iddiasından uzaklaşarak bir tür normatif denetleme ve düzenleme mekanizmasına dönüştü; içerikten bağımsız olarak işleyen bir mekanizma haline geldiğinde, yani tüm hukuk sistemleri gibi kamusal alanla bağları kopunca sistemin kendisi birden bire hak ihlalinin meşrulaştırabilen bir şeye dönüştü. Bütün hukuk sistemlerinde böyle bir handicap vardır. Hukuk sistemini dinamik kılan şey hukuk sisteminin kendisi değil ona içerik kazandıracak kamusal alan ve yurttaşlar arası müzakerenin canlılığıdır.

Aynı durumu insan hakları rejimi de yaşıyor. Sovyetler Birliği'ne karşı verdikleri büyük mücadele ile insan hakları rejiminin genişlediği dönemde kapitalist rejim tam da bir tür galibiyetin tesis ettiği egemenlik diskuru ile normatif bir yapıya dönüştürdü orayı. Aynı zamanda devreye giren güç ilişkileri, devletlerin kendi ilgileri ve çıkarları süreci belirlemeye başladı. Sadece normatif bir düzenleme olarak

Sadece normatif bir düzenleme olarak insan hakları rejimi şu anda insanlığın yaşadığı krizlere cevap verebilir durumda değil. Dünyanın her yerinde insan hakları rejiminin kurulduğundaki melanetlerin hepsi bizzat insan hakları hareketinin gözleri önünde gerçekleşiyor bugün.

insan hakları rejimi şu anda insanlığın yaşadığı krizlere cevap verebilir durumda değil. Dünyanın her yerinde insan hakları rejiminin kurulduğundaki melanetlerin hepsi bizzat insan hakları hareketinin gözleri önünde gerçekleşiyor bugün. Şu anda dünyanın her yerindeki insan hakları hareketleri bu rejimin onlara sağladığı güvenceden de yoksun durumdadır. Çünkü bu normatif sistem BM, AB gibi yapılar aynı zamanda insan hakları mücadelesi veren yapıları güçlendiren ve destekleyen yapılarıdır. Onlar insan hakları hareketinin performansından geri durdukça ve sadece normatif ölçme değerlendirme yapısına dönüştükçe mücadele alanları da desteksiz kalmaya başladı.

Şu anda bir çok şeyi yeniden kurmaya başlamış gibi hissetmiyor muyuz? Eskiden geçtiğimiz yerleri yeniden

Kriz tüm karşıtlarını dışarı atabilir. Dışarıda kalan karşıtlar da başka karşıt mekanizmaları kurma gücünü dışarıda olmanın avantajlarını kullanarak oluşturabilirler. Kriz avantajdır demek istemiyorum ama başka çaremiz yok.

geçmeye çalışıyoruz gibi bir durumun içindeyiz. Rejim sıkıştıysa insan hakları hareketi bu sıkışmaya karşı da bir şey demek zorundadır. O yüzden olgusal gerçekliğe, bu rejimin nasıl bu denli güçsüzleştiğine ve de bizi yeniden güçlendirecek mekanizmaları nasıl kurabileceğimize dair bilgiye ihtiyacımız var. İnsan hakları hareketinin dinamiği olarak da bu krizden çıkmayı düşünebiliriz. Yani bir rejimin sağladığı güvenceden yoksun olan hareket kendi dinamikleri içinden kendisini nasıl güçlendireceğini bilmeli. Bunlar da gerçekten her birimizin tek tek bu alanda bilgi üretmesiyle, bizi sahada önümüze gelen problemleri görmesiyle olacak. Bazı şeyler tesadüfi değil. Kriz tüm karşıtlarını dışarı atabilir. Dışarıda kalan karşıtlar da başka karşıt mekanizmaları kurma gücünü dışarıda olmanın avantajlarını kullanarak oluşturabilirler. Kriz avantajdır demek istemiyorum ama başka çaremiz yok.

S.T.: Bu açıdan üniversite tarihinde orta çağın bitimine benziyor durum biraz da. O dönemde de üniversite dışında bilim dernekleri gibi inisiyatifler vardı. Bunlar 15. yüzyılın ortasından itibaren orta çağ üniversitesinin kötürümleşmesiyle birlikte hümanist girişimler olarak akademik alanı canlandırdılar. Bugün de resmi/kurumsal üniversite alanı dışında başka tür bir ilginin kendine meca aradığını görebiliriz pek çok örnekte. Tabii Türkiye'deki özel politik baskı sonucu ortaya çıkmış durumun daha geniş bir yayılım havzası yarattığını da eklemek gerekir.

12 Eylül darbesi sonrasındaki girişimler de akla geliyor bu noktada.

N.T.: O deneyimle şimdi yaşadığımızın benzerliği de var farklılığı da. Üniversite dışına atılanların akademisyen kalma ısrarı bakımından bir ortaklığı var. Akademisyenler her zaman bir şekilde müdahale etme hevesini korudular. Kamusal ve insana dair meselelere müdahale etme arzusunu yitirmemiş akademisyenleri kastediyorum. Bu

edebiyat olur, sanat olur, her alanda olabilir. Yani müdahale derken sadece özel olarak insan hakları alanına dair bilgi üretmekten bahsetmiyorum. İnsana dair her türlü farklı, üniversitelerin kapsamadığı bilgileri de aktarmaktan bahsediyorum. Marx'ın anlatılmadığı zamanda, anlatılmasının yasak olduğu zamanda, Marx'ı anlatmak gibi. Mesela Özgür Üniversite deneyimi gibi.

Bir ortaklığı daha var bu örneklerin. Ben ihraç edildikten sonra bir seminerde öğrencinin bilme merakının da, bilgiyi talep ediyor oluşunun da üniversiteyi dönüştüreceğini söylemiştim. Bilgi talep etme kanalları tamamen kapatıldığında, öğrencinin talep edebileceği bir alan üniversitede kalmadığında dışarıdaki hareket bu boşluğu dolduruyor. Talep edilen her türlü bilgi üniversite dışında bir yerde üretiliyor ve aktarılıyor. Ve bunun alıcısı da var.

Buradaki mesele bilgi talebi ile bağlantılı. Bir de üniversitelerin hangi bilgileri kapsamakta kötürümleştiğini de gösteren bir şey. Üniversiteyi ferah kılan şey neydi? Modern/demokratik üniversitenin kurulması ne anlama geliyordu? Her türlü bilgiyi ve çoğulluğu taşıyabilmesi. Üniversiteleri tekçileştirdiğinizde ve çoğulluğu dışarı attığınızda çoğulluk kendisini dışarıda organize ediyor. Dönüştürücü etki tam da o çoğulluktan gelebilir. Hak mücadelesi ile olan ilişki de bu çoğulluk meselesinde. Çoğulluğu görme, farkı görme, çeşitliliği görme.

Tabii ki atlamamamız gereken bir nokta da bilginin bir tüketim nesnesine dönüşmesi, neoliberal pazarda bilginin de yer alması var. Online seminerler, webinarlar gibi bilgi satarak para kazananlar da var. Bir tür sofistik bir dünya da var ama sofizm demokrasinin bir karakteriydi unutmayalım. Es geçmeye gerek yok. Bilginin çoğullaşması dediğimiz şey bu tür handicaplara da taşır.

Söylediklerinizden kamusal alanın yeniden inşası bağlamında bu tür deneylerin son derece önemli olduğunu anlıyorum. Peki bu türden partiküler deneylerin ve alanların cemaatleşmeyi pekiştirmesi, fragmentasyonu pekiştirmesi olası değil mi? Bu nasıl aşılacak?

N.T.: Zaten bunu aşamazsak neoliberalizme su taşımış oluruz. Çünkü eğer kamusal alanın kapatıldığını iddia

Fotoğraf: Fatoş Erdoğan

ediyorsak, gerçekten demokratik bir dönüşüm yeniden bir müştereklik, çoğulcu bir ortaklık tesis etme ve bu ortaklık içinde –çatışmalı da olsa– müzakere imkânı açarak sağlanacaktır. Cemaatleşme tam da şu anda yeni rejimlerin ürettiği ve destek aldığı bir durum. Bu hesaplaşmayı sürekli yapmamız ve orayı aşarak ne yapacağımızı düşünmemiz lazım.

Türkiye'de üniversite dışına atılan akademisyenlerin insan hakları alanını seçmiş olmalarını bir şans olarak görüyorum. Başka türden bilgi üreten alanlar da olabilir. Fakat burada mesele şu: Hak mücadelesinin içinde olduğu fragmentasyonu aşamazsak, hak alanları arasındaki müşterekleşmeyi sağlayamazsak, bir arada değiştirme iradesi ortaya koymaktan da uzaklaşmış oluruz. İnsan hakları hareketi de kendi krizini anca bu yolla aşar. Buna da hak siyaseti diyoruz. Buradaki asıl meselenin müştereklik olduğunu düşünüyorum. Bilgi burada özel bir bilgi olarak üretilmediği için kıymetli olabilir.

Yurttaşlık kavramı üzerine de bir şey eklemek istiyorum. Öğretim elemanı olduğunuzda sanki yurttaşlık vasfınızı dışarıda bırakıp üniversiteye giriyormuşsunuz gibi bir üniversite tarifi ya da bir üniversite algısı var. Akademisyenlerin kamuya yapacağı

açıklamaları rektör iznine bağlamalar, araştırma sonuçlarının açıklanma sistemleri gibi uygulamalarla da desteklenen bir algı var; sanki akademisyenler kamu ile olan ilişkilerini dışarıda bırakmış da üniversitede başka bir bireye dönüşmüşler gibi. Barış İçin Akademisyenler davası işte tam da bunu gösteren bir skandaldır. Bizim attığımız imza bir yurttaşlık eylemi idi, akademisyen eylemi değildi. Ama üniversite kendi mensubuna yurttaşlık faaliyeti gösteremezsin dedi, bizim üniversite çalışanları olarak bunu yapamayacağımız iddiasıyla bize soruşturmalar açtı.

Üniversitenin farklı türden bir kamusalılığı var, doğru. Bilgi üretme etkinliği içinde oluşan bir kamusalılık bu. Ama bu kamusalılık ancak o bilgiye dair her şeyi tartıştığı ölçüde demokratik bir kamusalılık olabilir. Boğaziçi'ndeki öğrenciler niye aynı anda sokağa çıktılar? O kampüsün öğrettiği bir şey var çünkü. Sadece derslerden ibaret olmayan bir şey bu. Üniversitedekiler aynı zamanda yurttaş oldukları için dışarı çıktılar ve yurttaşlık bilinci ile davrandılar. O yüzden bu sadece bir Boğaziçi meselesi değil, bu bir demokrasi meselesi. Birden iki kimlik birleşti. Üniversitede akademisyen olmak, öğrenci olmak, idareci olmak zaten böyle bir şeydir. Yurttaşlık kimliğinizi kapıda bırakıp içeri giremezsiniz. Bu üniversiteyi bir teknik meslek okuluna çevirir.

S.T.: Bir eklemeye yapmam istiyorum. Burada mesele bilgi değil. Çok doğru, üniversitelerde bilgi üretilmiyor mu? Üretiliyor. Peki üniversitelerde herhangi bir konu hakkında argümanlar ve karşı argümanların birbirleri ile karşılaştığı ama korkmaksızın karşılaştığı akılcı bir konuşma yapılabiliyor mu? Bugünün Türkiye üniversitelerinde yapılmıyor. Aslında modern kamusal alanın salonlarla, gazeteyle, Aydınlanmayla, bilimle vs. ile iç içe geçmiş tarafı burada. Modern kamusal alan aynı zamanda rasyonel bir konuşma tarzı ile girebildiğin ve girdikten sonra içinde söylediğin şeylerden sorumlu olduğun, argümanlara karşı argümanlarla cevap vermen gereken bir yer.

Daha önce konuştuğumuz hakikat-sonrası meselesi, sosyal medyasından siyasi dilene kadar pek çok mecrada olgusal hakikatin imhası, aynı zamanda rasyonel konuşma tarzının değersizleştiği bir konuşma evreni yarattı. Dolayısıyla kamusal alanın yeniden kazanılması, yeniden inşası mücadelesi bir anlamda akılcı konuşma kiplerinin geri çağırılmasını gerektirir. Akademisyenler bahsine bağlanabileceği önemli bir boyut da bu. Sadece bilgi üretmek değil burada mesele. Bir akılcı konuşma tarzının kendine gündelik hayatın anlamlandırılmasında yer bulabilmesi meselesi. Modern kamusallığın yıpranan ve onarılması gereken, yeniden inşa edilmesi gereken bir boyutu da bu.

MERKEZLEŞEN VE MERKEZİNİ KAYBEDEN TAŞRA'DA "TAŞRAESK" ÜNİVERSİTELER

Giresun Üniversitesi öğretim üyesi İlnur Meşe, bu yazısında yakından deneyimlediği bir alanı, taşra üniversitelerini, tüm çelişki ve açmazlarıyla sarıh biçimde tasvir ediyor. Türkiye'nin yakın zamanda yaşadığı yapısal dönüşümlerle ilişki içerisinde ele aldığı taşra olgusunu ve taşralaşma dinamiğini alışlageldik ikiliklerin ötesine geçerek değerlendiriyor.

Kavramları eşitsiz ikili karşıtlıklar şeklinde düşünmeye alıştırmışızdır. Kadın-erkek, akıl-duygu, birey-toplum, biz-onlar gibi. Bu ikiliğin bir belirleyen/tanımlayan bir de belirlenen/tanımlanan tarafı vardır, bu nedenle aralarında komşuluk ilişkisi değil, güç ilişkisi olduğu tasavvur edilir. Bu kavram ikilikleri soyut düzeyde birbirlerine karşı konumlandırılırken, bireysel zihinlerde ve toplumsal gerçeklik alanında ayrımcılık yaratan türlü bölünmelere de eşlik ederler. Kavram ikilikleri toplumsal olarak belirlenmiş anlam çerçeveleri yaratarak gerçekliği ayırma, temizleme ve sınır çizme yönünden düzenleme gücüne sahip olurlar. Merkez-çevre/taşra arasındaki sosyolojik ve bilişsel bölünmüşlüğü de böyle anlatabiliriz. Fakat keskin bölünmeler, gerçekte aralarında yaşanan sosyolojik kesişmelerin, buluşma noktalarının, hatta su götürmez benzerliklerin olduğu gerçeğini gizler. Öyle ki merkezin ve taşranın kendi içlerinde dahi homojen bir bütün oluşturmadıklarını düşünmeyiz. Hâlbuki merkezler ve taşralar vardır. Bazen merkezler ve taşralar birbirinin uzağında değil, sandığımızdan daha yakın veyahut iç içe de olabilirler. Bu nedenle merkez olarak tanımladığımız yerin yakınında ya da içinde olduğumuzu düşünürken aslında tam da taşranın içinde olabiliriz. Fakat merkez ve taşra kavramlarının istikrarsız ve çoğul yapısı temelde bir tek boyutluluğun ve aralarında bir güç mücadelesinin olmadığı anlamına gelmez.

Bazen merkezler ve taşralar birbirinin uzağında değil, sandığımızdan daha yakın veyahut iç içe de olabilirler. Bu nedenle merkez olarak tanımladığımız yerin yakınında ya da içinde olduğumuzu düşünürken aslında tam da taşranın içinde olabiliriz.

Weber'in ideal tip kavramından yola çıkarak taşra kavramını, somut durumdaki benzerlikleri olduğu kadar sapmaları da belirlemeyi sağlayan analitik bir kategori

olarak kullanmayı öneriyorum. İdeal tip Weber'e göre, gerçekliğin belirli öğelerinden inşa edilir ama hiçbir zaman somut gerçekliğin birebir karşılığı veya tam bir betimlemesi değildir.

Merkez kavramını, Bourdieucü bir anlamda, kültürel, ekonomik, siyasal ve askeri olmak üzere bütün alanları düzenleme işlevine sahip meta alan/ iktidar alanı anlamında kullanıyorum. Osmanlı'dan beri merkez ve onun değerler sistemi paradigma değişimleri yaşamış olmasına rağmen taşra ise din ve dinle örüntülenmiş milliyetçi mukaddesatçı değerler sistemini muhafaza etmiştir. Taşra değerleri 1950'lerden itibaren iktidar alanına doğru taşınmaya başlamış, 1980'lerde daha da ilerlemiş ve bugünün AKP'si ile merkeze oturmuştur. Taşra değerlerinin

Fotoğraf: Fatoş Erdoğan

merkeze taşınma sürecinin 1950'den itibaren sağ siyasetin demokratikleşme süreci adı altında yürütülen otoriter ve popülist politikaların sonucu olduğunu söyleyebiliriz. Ama bu süreci bir demokratikleşme süreci olarak okuyamayız. İktidar alanına hâkim olan değerlerin taşra –ya da halkın– değerleri olması orayı kendiliğinden demokratik hale getirmez; aksine AKP örneğinde gördüğümüz gibi bu, demokrasiyi kendi iktidarı için zaruri bir araç olarak gören ama aslında zihniyet ve uygulamalar açısından otoriter özellikler sergileyen bir yönetimin yerleşik hale gelmesine zemin hazırlamıştır.

Weber'in ideal tip kavramı ahlaki bir bakış açısı dayatmaz, fakat bir ideal tip olarak düşünebileceğimiz taşra kavramına ahlaki bir bakış ekleyebiliriz. Çünkü taşra değerleri olan din (Sünni İslam) ve dinle hemhal olmuş milliyetçi muhafazakâr değerler örüntüsü kendiliğinden kötü değil ama bunların gündelik hayatta performe edilme, kimliği, benliği ve ötekiyle kurulan ilişkiyi belirleme biçimleri bireysel, toplumsal ve politik sonuçları bakımından kötülük üretme potansiyeline sahiptir. Taşra değerlerinin insana ne yaptığını içinde yaşayanlar bilmez. Bilmeleri için eleştirel bir söylemden etkilenmeleri ve o söylemi, başına gelenler üzerine düşünbilme ve başka türlü hareket edebilmede bir araç olarak kullanabilmeleri gerekir. Taşraya dair olumsuz tanımlar ya dışarıda olanlar (hayatının kısa bir dönemini taşrada yaşamış, sonra oradan ayrılmış olanlar) ya da içerideki dışarıklılar tarafından yapılmıştır. Bugün Türkiye'de taşra artık coğrafi bir konuma tekabül etmiyor, çünkü bütün Türkiye bir taşra. Bütün Türkiye taşraysa o halde merkez kim ve nerede? Bugün Türkiye'yi yönetenler eski merkezi yıkarak taşra değerleriyle yeniden tanımlamaya çalıştılar, ama ortaya yeni bir merkez çıkmadı. Eskinin pratiklerini aynen kullanan, simgesel dönüşümlere odaklanan, yazılı ve kurumsal bir kültür yaratamayan, kısacası merkez olma yeteneği ve donanımından yoksun, merkez olamayan amorf bir merkez ürettiler. Merkez ve taşra ayrımını anlamsızlaştıran, merkezleşen ve merkezini kaybeden bir taşralaşma söz konusu olan.

Taşra derken bir tipten, bir düşünme ve eyleme tarzından bahsediyoruz. Bu tarz, kendi değerler sistemini gerçekliğin

dolaylımsız konuşabildiği tek hakikat rejimi olarak sunar; çeşitliliği, çoğulluğu baskılar; insan hayatlarının değerine dair ayrımcı tutum sergiler; hamasî bir dil kullanır; kavramları kutsallaştırarak tarihselliğin dışına atar. Taşra kavramını demokrasinin, eşitliğin, özgürlüğün, herkes için daha iyi bir hayatın önünü kesen birçok şeyi temsil eden bir boş gösteren olarak da düşünürsek onu daha kullanışlı hale getirebiliriz. O zaman hem Türkiye'de hem de dünyada hepimiz için daha iyi bir hayatın koşullarını düşünülemez veya imkânsız kıldıkları için kapitalizmi, sınıfçılığı, ırkçılığı, etnosentrizmi, militarizmi, dinciliği, cinsiyetçiliği, ataerkilliği, demokrasi nefretini ve çevre tahribatını da taşra tanımının içine koyabiliriz. Kısacası, bizi iyi bir hayatın koşullarının yaratılmasının uzağında tutan, kötü bir hayatın tam orta yerine mahkûm eden ve bunu iyi bir hayatmışçasına yaşamaya zorlayan ne varsa taşradır. Edebiyatla anlatacak olursam, taşra en iyi temsilini Kafka'nın babasında bulur. *Babaya Mektup*'ta¹ Kafka'nın "Kafkaesk" dünyasının yaratıcısı olan babası, keyfi, kurasız, tutarsız, aşağılayan, hakaret eden, alay eden, iftiracı, kendini hakikatin tek sahibi gibi gören, adaletsiz, insanda hiç olduğu duygusu yaratan, itaat talep eden, mutlak duyarsız ve despot biridir, ama bütün bunları, karşısında Kafka olduğu için yapabilmıştır. Gücünü onu ezmekten alır. Aslında babası büsbütün Kafka'nın sırtından yaşar. Çünkü Kafka'ya göre babası yaşayla baş edemeyecek kadar acizdir. Fakat bu aciz haliyle kendisine rahat, tasasız ve kendini suçlamadan bir düzen kurabilmesi için Kafka'yı suçlayarak haşere haline getirmesi gerekmiştir. Kafka'nın Kafkaesk dünyasından yola çıkarak üniversiteyi, "taşraesk" bir coğrafyanın taşraesk bir mekânı olarak değerlendirmek istiyorum.²

YÖK'ün 2020 yılı verilerine göre Türkiye'de 129'u devlet üniversitesi, 74'ü vakıf üniversitesi ve 4'ü vakıf meslek yüksek okulu olmak üzere toplam 207 üniversite bulunmaktadır. Yine 2020 yılı itibarıyla 4.538.926 lisans, 3.002.964 önlisans, 297.001 yüksek lisans ve 101.242 doktora olmak üzere toplam 7.940.133 öğrenci bulunmaktadır. Yükseköğretim programlarında doluluk oranı ise yüzde 93,5.³ Bu rakamlar AKP'nin pragmatist ve uzun erimli olmayan popülist politikalarının bir sonucudur. Buna karşın Türkiye'de bu öğrenci yükünü kaldırarak

Çizim: İsmail Cem Özkan

Bizi iyi bir hayatın koşullarının yaratılmasının uzağında tutan, kötü bir hayatın tam orta yerine mahkûm eden ve bunu iyi bir hayatmışçasına yaşamaya zorlayan ne varsa taşradır.

kadar hoca sayısı yoktur. Özellikle taşra üniversitelerinde az sayıda hoca ile birinci ve ikinci öğretim düzeyinde her yıl YÖK tarafından artırılan kontenjanlarla baş etmek mümkün değil. Bunun yanı sıra sadece hoca sayısının azlığı değil, bazı fakülte ve bölümlerin açılmış olmasına rağmen hiç öğrenci alınmaması nedeniyle oradaki hocaların işsizliği, öğrencilerin okudukları bölümlerde örneğin duvara bir harita, laboratuvar, top, raket gibi ihtiyaç duydukları materyallerin eksikliği, kütüphanenin yetersizliği, devlet yurtlarının azlığı, eğitimin kalitesinin düşüklüğü, şehrin öğrencilere sunduğu uygun paraya yeme içme ve barınma imkanlarının azlığı vb. nedenler taşra üniversitelerinin başlıca sorunlarıdır.

Taşra üniversiteleri ilk defa AKP döneminde kurulmadılar. 1980'li yıllardan itibaren başlayan, 1990'larda hız kazanan bir eğilimin sonucular. Bütün Türkiye'nin taşralaşması da AKP ile birlikte olmadı, fakat AKP hiç olmadığı kadar kurumların, düşüncelerin ve duyguların taşralaşmasını sağladı. AKP popülist söylemini ezen-ezilen ikiliği temelinde kurmuştur. "Ezen" Kemalist söylem ve iktidar yapıları, "ezilen" ise

Fotoğraf: Hasret Gültekin Kozan

dindar-muhafazakâr halk ve halkın gerçek temsilcileri olmayı hak eden kendileridir. AKP “yeni” binalar, resmi bayramlar (15 Temmuz Milli İrade ve Demokrasi Bayramı, 26 Ağustos Malazgirt Zaferi), anıtlar (15 Temmuz Milli İrade), millet/çay bahçeleri, tarihsel anlatılar (Yeni Osmanlılık ve mağduriyet anlatısı), arşivler (Atatürk Araştırma merkezi arşivinin yeniden yapılandırılması), yerli modernleşme anlatısı vb. yoluyla yeni bir Türkiye yaratma/yaratıldığı iddiasında bulundu. Bunu kimi zaman eskiyi yıkararak, kimi zaman da eskiyi farklı bir biçimde kullanıma açarak yapmaktadır. Muhtevayı değiştirmeyip sadece simgesel düzeyde değişiklikler yaptıkları için farklı ve yeni iddiasında bulunan kimliğin bu iddiası tutarsızdır. Bu tutarsızlıktan dolayı AKP’nin eskiye dair yaptığı eleştirinin gerçek anlamıyla bir eleştiri olmadığını söyleyebiliriz. Ortaya çıkan tek yenilik ise, eski ile yeni arasında simgesel değiş tokuş yaparak fantazmatik bir farklılık

ve yenilik ideolojisi yaratmak olmuştur. Fakat esasta, eskinin yerine yeni adı altında katılmış, içine kapanmış ve gittikçe kötürümleşmiş, hatta son kertede metruk hale gelmiş kurum ve faillikleri koyarak kötüsünü yaratmıştır. Kapalı bir bütünlük olarak düşünebileceğimiz bu mutlak farklılıklar sisteminin zemini ise, içinde kimlikler ve özneler talep eden ve üreten az gelişmiş demokrasi ve ona bağlı olarak iki kutuplu politik alandır. Laclau ve Mouffe’la (2017) birlikte, söylemlerin iki karşıt sahaya bölünmüş tek bir politik alan kurmaya yöneldikleri yerde popüler mücadelelerden söz edebiliriz, mücadelelerin bir politik alanlar çoğulluğunu ima ettikleri yerde ancak demokratik mücadelelerden söz edebiliriz.⁴ Bu durumda AKP’nin mağduriyet üzerinden verdiği mücadele ne özgürlük ne de demokrasi mücadelesidir. Hatta oluşturdukları mağduriyet mitosu, “mağduriyet”⁵ politikalarının aracı olmuştur. Bu

süreçte ezen-ezilen ilişkisini, farklı ve yeni olanı oluşturma, mağduriyetleri giderme iddiasıyla tersine çevirmeye çalışmışlardır.⁶ Taşra üniversitelerini açmaları bu tersine çevirme işinin bir parçasıdır. Taşrada olan devlet üniversitelerine daha iyi bir yere gidemeyen alt sınıftan milyonlarca genç geliyor. AKP üniversite açarak onlara farazi bir sosyal hareketlilik hissi verdi. Taşradaki üniversitelere düşük puanlarla girmek, devlet okullarındaki başarısızlığın da bir nebze olsun üstünü örtüyor. Taşrada üniversite açma çabaları bu anlamıyla siyasi ve ideolojiktir. Başka saikler de vardır. Buldukları şehir veya ilçelerin ekonomisini canlandırıyorlar. Geçiş garantili yollar, “yolcu garantili” havalimanları, “müşteri garantili” AVM’ler (pandemi boyunca küçük esnaf kısıtlanırken buralar en çok açık kalan yerlerden biriydi) ve “öğrenci garantili” üniversiteler hep birlikte küçük şehirlerdeki istismar ekonomisini

işletiyorlar.⁷ Ayrıca cemaatler ve tarikatlar için yeni müritleri temin ediyorlar ve ilerlemek için göze girmek isteyen rektörler ve akademisyenler tarafından gerekli sadakati ve partizanlığı üretiyorlar. Özellikle sadakati ve partizanlığı nasıl ürettiklerini görmek için 2006 yılından sonra kurulmuş 15 üniversitenin web sitelerini bir hafta izlemeye almak yeterlidir. Atanmış rektörlerin Erdoğan’ın küçük birer temsilcileri olarak bütün bir AKP politikasını üniversitenin web sitesinde nasıl işlettiklerini görebilirsiniz.

Taşrada üniversiteler popülist politikaların sonucu kuruldu. Popülisti kendi başına olumsuz bir kavram olarak görmemek gerek ama AKP politikalarında popülist demokrasi lehine kazanımları artıran bir şeye dönüşmedi. Öğrenciler halen iş bulabilme veya işsizliğini gizlemek için üniversitelere geliyorlar, ama üniversitelerde eğitim nitelsiz, kurumsal zemin zayıf, demokratik işleyiş mümkün

değil. AKP eğitim yoluyla gençleri mobilize de edemedi, aksine gençlerden gelen en ufak bir eleştiriye tahammülsüz politikalar işletiyor. İktidarı zayıfladıkça, ekonomi daraldıkça ve bunlarla ilişkili bir şekilde otoriterleştikçe popülist söylemlerden de uzaklaştı, dışarıya kapalı ve mutlak bir lider etrafında sadakat ve çıkar bağlarıyla birbirlerine ve lidere bağlı küçük bir grubun her şeye karar verdiği bir yönetime evrildi. Erdoğan üniversite öğrencilerine hiçbir şey vademediği gibi, önceleri her diploma alanın iş bulma garantisi beklememesi gerektiğini söylemişti; şimdilerde ise nitelikli olmaları gerektiğini söyleyerek sorunu bireysel kapasiteye indirgemiş, bizzat ufuksuz ve tutarsız politikaların sonucu oluşan sorunları gençlerin üzerine yıkmıştır. Bu durum öğrencilerin partizan kaynak dağıtımından yararlanamayacağı anlamına geliyor. AKP genç diplomalı işsizlerden bir prekarya yaratarak onları kendine daha da muhtaç hale getiriyor, sessizleştiriyor ve eleştiren öğrencileri yurttan atmaktan hapse atmaya kadar varan şiddet politikalarıyla dize getirmeye çalışıyor. Tutarsız politikaları gereği, bir taraftan öğrencilere iş bulabilmeleri için nitelikli olmaları tavsiye edilirken, bir taraftan partiye bir şekilde eklenmiş az sayıdaki gence çalışarak elde edilemeyecek kadar lüks bir hayatı mümkün kılabilen. Yine bir taraftan kurumsallaşma direnen veya kurumsallaşması zaten arzu edilmeyen üniversiteler açarken, bir taraftan da kurumsallaşmış üniversiteleri bölerek, akademisyenleri KHK ile meslekten ihraç ederek, onları ve üniversiteleri itibarsızlaştırarak zayıflatmaya çalışıyor. Her iki halde de arzulanan, parti (Erdoğan)-üniversite birleşmesini tesis etmektir.

AKP kültürel iktidar olamadığını dile getirdi. Buna mukabil İbrahim Kalın “artık kendi hikayemizi yazma zamanıdır” diyerek yeni bir medeniyet anlayışı geliştirme gerekliliğini ifade etti. Ne açtıkları üniversiteler ne sadık rektör ve akademisyenler güruhu bunu başardı; başarabileceklerine dair emareler de taşıyorlar. Bunun acısını karşı kültürü bozarak, yerinden ederek, mümkünse yok ederek, hiçbir şey yapamadılarsa sırf kara çalarak çıkarmaya çalışıyorlar.⁸ Boğaziçi örneğinde gördüğümüz gibi, oluşmuş kurumsallaşma ve onun yarattığı teamüllere karşı bir rektör ataması yapıldı. Kurumların ne kadar içi boşaltılırsa,

yani ne kadar kurlsuzluk ve keyfiyet hâkim olur ve liyakat azalırsa hepimiz o kadar yaralanabilir kılınız ve kişilere muhtaçlığımız artar. Boğaziçi, Lefebvre’in⁹ mekân tanımında olduğu gibi, bir mekân oluşturabilmiş ve bu mekânda öznelmiş akademisyenlere sahip bir kurumdur. Yine Lefebvre’e göre, “mekân kavramı, zihinsel olanla kültürel olanı, toplumsalla tarihsel birbirine bağlar.”¹⁰ Toplumsal ve pedagojik bir mekân olarak üniversite, rutinleri, onayları, kuralları, anlam çerçevelerini, bedeni sunma biçimini, belli bir öznellik ve failliyet ve belli bir pedagojiyi içeren kolektif bir temsildir. Bu anlamda üniversite sadece fiziki bir yapı değildir, aynı zamanda kültürel, toplumsal, zihinsel, tarihsel, hatta politik bir yapıdır. Boğaziçi’nde öğrencilerin ve hocaların korumaya çalıştığı ve itirazlarının kaynağını oluşturan şey budur.¹¹

Karadeniz Bölgesi’ndeki bir taşra üniversitesinde, sosyoloji bölümünde öğretim üyesi olarak çalışıyorum. Üniversitede daha ziyade Karadeniz Bölgesi’nden, kırsal kökenli ve alt sosyo-ekonomik sınıftan öğrencilerimiz çoğunlukta. Sosyoloji bölümünde de durum aynı. Her yıl çeşitli liselerden yaklaşık 60 öğrenci geliyor. Bunların arasında 2018’den 2020’ye kadar İmam Hatip Liseleri’nden –yıl sırasına göre– yaklaşık yüzde 5, yüzde 27 ve en son yüzde 21’e varan oranda öğrenci var.¹² Geleneksel kültürle ve ilkokuldan beri aldıkları test çözmeye dayalı zayıf eğitimleriyle şekillenmiş pedagojik sınırlılıkları nedeniyle akademik bir eğitimin, hele de sosyoloji eğitiminin gerektirdiği okuma, düşünme, tartışma ve yazma gibi mesai gerektiren işlere oldukça yabancı olarak üniversite eğitimlerine başlıyorlar. Onlara dair yaptığım araştırmalar, deneyim ve gözlemlerim doğrultusunda öğrencilerin, Türkiye toplumunda bir şeyleri değiştirebilecekleri duygusuna sahip olmadıklarını, gündelik pratiklerini değiştirme veya sorunlara çözüm üretme konusunda sinik bir tavır sergilediklerini, kişisel ve toplumsal beklentilerinin düşük, gelecekleri konusunda karamsar ve endişeli olduklarını söyleyebilirim. Üniversite okusalar da okumasalar da onları bekleyen derinleşmiş bir işsizlik ve beraberinde yoksulluk var.¹³ Yine de üniversite okumalarının belli kazançları var. Çoğu öğrenci evlerinde, yaşadıkları mahalle veya köyde gözetime, sınırlandırılmaya, yasak koymaya ve

cinsiyete dair toplumsal beklentilerin zulmüne maruz kalıyor. Cinsiyet faktörü ve sınıfsal konum birleşerek baskının şiddetini artırıyor. Bu nedenle bu öğrencilerin gözünde üniversite için başka bir şehre gitmek –bir taşra üniversitesi bile olsa– özgürleşmek anlamına geliyor. Kendilerini üniversitede bir birey olarak hissediyorlar. Özellikle kadın öğrenciler ev işlerinden muaf oldukları, gözetlenme korkusu yaşamadıkları, akşam dışarıda olabildikleri, tek başlarına seyahat edebildikleri için kendilerini özgür hissediyorlar. Üniversite

bu öğrenciler için evden kaçabildikleri, ebeveyn ve mahalle baskısından uzaklaşabildikleri tek yer. Pandemi döneminde uzaktan eğitimde yaşadıkları sıkıntılardan en önemlisi de bu baskıya tekrar maruz kalmaları oldu.

Baskın Oran, insanların “sınıf atlamak” olarak özetlenebilecek taleplerini, muhafazakâr ve karanlık yerler olan kasabalarda/taşrada üniversite kurarak karşılamanın üniversite eğitimi yüksek lise seviyesine indirmediğini, eğitimde kaliteyi düşürdüğünü, bu durumun

üniversitenin taşralaşması sonucunu yarattığını söyledi. Ona göre “üniversite büyük şehirlerde kurulur ki yerel baskılardan mümkün mertebe uzak olsun, mümkün mertebe uygar ortamdan yararlınsın”.¹⁴ Oran’ın uygar ortama sahip büyükşehir ve karanlık yerler olan kasaba/taşra dikotomisinin toplumsal gerçekliğe tam karşılık gelmediğini belirtmek gerek. Ne büyükşehirler o kadar uygar ne de taşra o kadar karanlık. Üstelik bu ifadelerde kullanılan çoğu kavramın izaha ihtiyacı var. Örneğin “büyükşehir”, “taşra”, “kasaba”, “uygar ortam”, “yerel baskı”. Taşralaşma dediğimiz bir gerçekliği bugünün kavramların istikrarsızlaştığı kaygan zemininde basit dikotomilere hapsederek tartışmak doğru değil. Mete Kaan Kaynar ise, meselenin üniversitenin nerede kurulduğu veya bugün 207’ye ulaşmış sayısını olmadığını, sorunun, kanserli bir hücrenin büyümesi gibi, üniversite sayısındaki artışın kontrolsüzlüğü, plansızlığı ve niteliksizliği olduğunu söyleyerek¹⁵ daha yerinde bir tespit yapıyor.

Taşra üniversitelerinin kendine has sorunları var. Öğrencilerin pedagojik sınırlılıkları ve bu sınırları aşmalarını engelleyen, taşra değerleri tarafından işlenmiş pedagojik yatkınlıkları var. Öğrenciler zayıf bir eğitimden ve düşük puanla geliyorlar. Taşra üniversitelerinde iktidara yakın sendikalar ve örgütler daha güçlü. Bunun yanı sıra bugün bütün Türkiye’deki üniversitelerde yaşanan taşralaşmanın getirdiği ortak sorunlar söz konusu: Cinsel istismar,

cinsiyetçi tutum ve önyargılar, üniversite içi iktidar ilişkileri, liyakat eksikliği, kontenjanların yüksek olması, ifade ve düşünce özgürlüğünün baskılanması, Nalbantoğlu’nun¹⁶ ifadesiyle ersatz yuppie’ler veya memur akademisyenler vb. gibi. Peki içinde bulunduğumuz bu koşullarda biz ne yapabiliriz, diye sormak gerekmiyor mu? Üniversiteyi sadece aşılmaz yapısal sınırlılıkları olan, uzlaşmaz çıkarların çarpıştığı, özgürlük düşmanı yerler olarak görmek doğru değil.

Bütün sınırlılıklarına rağmen çatlaklar, boşluklar, kendimize ve öğrencilerimize nefes alınabilecek özgürlük alanları açabiliriz. İnsan hayatını her geçen gün daha da baskılayan, değersizleştiren, güvencesizleştiren ve temel haklarından dahi mahrum bırakan siyasal ve ekonomik güçler karşısında dersliklerimizi yine de demokratik, eşitlikçi, eleştirel öznellikler ve faillikler üretebilecek kamusal alanlara dönüştürmek için çaba gösterebiliriz/ göstermemiz gerekir.

Öğrencilerin gözünde üniversite için başka bir şehre gitmek –bir taşra üniversitesi bile olsa– özgürleşmek anlamına geliyor. Kendilerini üniversitede bir birey olarak hissediyorlar. Özellikle kadın öğrenciler ev işlerinden muaf oldukları, gözetlenme korkusu yaşamadıkları, akşam dışarıda olabildikleri, tek başlarına seyahat edebildikleri için kendilerini özgür hissediyorlar.

¹ Franz Kafka (2016). *Babaya Mektup*, Çev. Regaip Minareci, İstanbul: İş Bankası Kültür Yay.

² Bu kavramı bir metafor olarak ilk kez, Kafka’nın romanlarına hâkim olan, insani eylemi felç eden bir kaygı ve korku uyandırıcı atmosferi ifade etmek için kullanılan “Kafkaesk” kavramından yola çıkarak “Bir Mekân Olarak ‘Taşra Üniversitesi’ ve Sosyolojinin Taşrası: Eleştirel Bir Deneyim Analizi” *Moment Dergi*, 6(1), 2019, s.209-226) adlı yazımda kullanmışım. Taşra üniversitesini tanımlamaya çalıştığım benzer bir yazı için bkz. Taşra üniversitesi nedir? Ne işe yarar?, *Birikim*, sayı 351, 2018, s. 110-117.

³ Bkz. *Yükseköğretim Kurulu 2020 Yılı Yükseköğretim Kurumları Sınavı Yerleştirme Sonuçları Raporu ve İstatistik.yok.gov.tr*.

⁴ Laclau, E. ve Mouffe, C. (2017). *Hegemonya ve Sosyalist Strateji-Radikal Demokratik Bir Politikaya Doğru*, Çev. A. Kardam, İstanbul: İletişim Yay., s. 218.

⁵ TDK Sözlüğü’nde mağdur olmak fiilinin, mağdur olma durumuna işaret eden mağduriyet ve mağdurluk gibi isim halinde kullanımları olmasına rağmen mağrur olmak fiilinin “mağruriyet” şeklinde, mağrur olma durumuna işaret eden isim halinde kullanımı yoktur. Ama Kubbealtı Lügatı’nda mağruriyet kavramı vardır ve mağrurluk olarak tanımlanır. Bu sözlüğe göre, mağrur (sıfat) kelimesinin kökü ğurur “aldatmak”tır. Mağrur, “aldanmış”, kendini beğenen, böbürlenilen, kibirli, gururlu, mutaazzım anlamlarına gelir. Mağrur kelimesinin, “aldatmak” kök anlamından “aldanmış” anlamına gelmesi, tam da AKP’nin söylemlerinin kaynağındaki büyüklük, güçlülük ve üstünlük gibi ruh hallerinin bilinçli bir yanılsama –aldanma– olduğunu anlatmak için kullanabileceğimiz elverişli bir ifadedir. Yani mağruriyet, kendi büyüklüğüne ya da başka bir şeyin/kimsenin büyüklüğüne aldanmışlık halidir. Fakat bu kavram sadece yaşanan bir hale, duygu durumuna vurgu yapmaz, dinsel öğelerle bezendiğinde, bu duygu durumunun, dünyevi olan üzerinde, dünyevi olmayan kaynaklara atıfla, yani özcü ve aşkın bir tutumla otorite tesis etme hakkını da imler.

⁶ Fakat Laclau’ya göre (2000: 88), bu ilişkiyi “basitçe tersine çevirirsek, ötekini (yani bir önceki ezeni, baskı yapanı) aynen ama bu kez ezilen ve sindirilen halinde muhafaza etmiş oluruz; öte yandan, içeriklerin bu şekilde tersine çevrilmesi, baskı/zulüm formunu olduğu gibi yerinde bırakır. Ve henüz özgürlüğüne kavuşmuş gruplar, grup kimliklerini eski hâkim grupların reddi vasıtasıyla kazandıklarından, söz konusu hâkim gruplar, onların kimliklerini şekillendirmeye devam eder. Tersine çevirme işlemi tümüyle eski resmi güç sistemi içerisinde olup biter.” Yani demokrasiye evrilmez. (*Evransellik, Kimlik ve Özgürleşme*, Çev. E. Başer, İstanbul: Birikim Yay.)

⁷ Her yere (il ve ilçe) üniversite açma politikasının bir “eğitim politikası” değil, bir “iktisat politikası” olduğunu ve bunun Türkiye’deki üniversite sisteminin çöküşüne yol açabileceğini, İsmet Parlak ile Mete Kaan Kaynar 2005 yılında yazdıkları *Her İl’e Bir Üniversite: Türkiye’de Yükseköğretimin Çöküşü* başlıklı kitapta gösteriyorlar.

⁸ Örneğin Sakarya Üniversitesi öğretim üyesi Ebubekir Sofuoğlu’nun “üniversiteler fuhuş yuvası” sözü. Dinci gerici ve özellikle eril kesimin fuhuş/fağsa ifadelerini kullanarak yaptıkları suçlamalara sıklıkla rastlanıyor. İmam Hatipler’de deist ve ateist öğrenciler yetişiyor, İstanbul Sözleşmesi aileyi bozuyor, toplumu yozlaştırıyor sözleri ve üniversitelerle ilgili söylenen sözler arasında organik bağlar var. Bu anlayışta toplumsal sorunlara gerçekçi yaklaşma yerine hep bir ahlakçılık taslama ve günah keçisi bulma arayışı söz konusu. Bu türden bir yaklaşımın iki amacı var: Birincisi bitmeyen bir rövanşist tutum gereği, kara çalmak, damgalamak yoluyla kimliklerin kutuplaşmasını ve keskinleşmesini sağlamak, ki bunun iktidarın dindar muhafazakâr tabanını konsolide etmeye yarayan ve kendilerinin belirlediği biçimiyle olması koşuluyla daha fazla “İslami” bir hayat talebini meşrulaştıran belli bir işlevselliği var. İkincisi bizzat kendilerinin de dahil olduğu mevcut sorunların gerçek sebeplerinin ortaya çıkmasını ve tartışılmasını engellemek. Bu anlayışı İstanbul Sözleşmesi bağlamında tartışan yazı için bkz. İlkur Meşe (2021). Dindar muhafazakâr eril söylemden İslami feminist söyleme: İstanbul Sözleşmesi tartışmaları ve feminizm, *Birikim*, sayı 381, s. 82-91 ve İstanbul Sözleşmesi’nin Kaldırılmasının Ardından!, <https://www.mukavemet.org/istanbul-sozlesmesinin-kaldirilmasinin-ardindan/>.

⁹ Lefebvre’ye göre (2014: 413), “bir grup, bir sınıf ya da sınıf fraksiyonu ancak bir mekân doğurarak (üreterek) “özne” haline gelebilir ve kabul görebilir. Uygun bir morfoloji yaratarak (üreterek) mekâna dâhil olmayı başaramayan fikirler, temsiller, değerler, işaretler halinde kurur, soyut öyküler olarak çözülür, hayal mahsulü olur.” (*Mekânın Üretimi*, Çev. I. Ergüden, İstanbul: Sel Yay.)

¹⁰ Lefebvre, age, s. 25.

¹¹ Boğaziçi Bileşenlerinin duyurduğu “Boğaziçi Hasar Raporu”na baktığımızda bunu görebiliriz. Bkz. <https://medyascope.tv/2021/05/05/bogazici-universitesi-bilesenleri-melih-bulunun-rektorige-atanmasinin-ardindan-universitede-yasananlari-duyurdu-bogazicahasarraporu/>.

¹² Bkz. <https://yokatlas.yok.gov.tr/lisans.php?y=104510365#>

¹³ Genç işsizler hakkında daha detaylı bilgi için bkz. gencissizler.org.tr.

¹⁴ SBF Hocaları ile Söyleşi: Türkiye’de Bilimsel Özgürlük ve Üniversite, *Ankara Üniversitesi SBF Dergisi*, sayı 71(1), s. 351-366.

¹⁵ Bkz. <https://www.mukavemet.org/yuksekogretim-istatistikleri-uzerine-dusunceler/>

¹⁶ *Arayışlar-Bilim, Kültür, Üniversite*, İstanbul: İletişim Yay., 2009.

Fotoğraf: Özcan Yaman

AKADEMİK ÖZGÜRLÜKLERİN NERESİNDEYİZ?

Türkiye üniversiteleri tarihsel olarak akademik özgürlüklerin geniş olduğu kurumlar olmadı. Ancak son yıllarda bu bahiste dramatik bir gerilemenin yaşandığına tanık olduk. Dokuz Eylül Üniversitesi öğretim üyesi ve Eğitim Sen İzmir 3 No'lu Şube sekreteri Ümit Akıncı, yazısında bu dönemin detaylı bir dökümünü ortaya koyuyor.

Akademik özgürlükler meselesi hâlâ Türkiye yükseköğretim gündeminin merkezinde olmayı sürdürüyor. Akademik özgürlük kavramının içeriği konusunda birçok farklı yaklaşım mevcut olsa da, bu yaklaşımların önemli bir kısmı sıklıkla 1988 yılındaki Lima bildirgesine gönderme yapar. Lima bildirgesi, akademik özgürlük kavramına “bilgiyi araştırma, inceleme, tartışma, belgeleme, üretme, yaratma, öğretme, anlatma, yazma, geliştirmelerinde ve aktarımındaki özgürlükler” içeriği ile yaklaşır. Akademik özgürlük kavramı –her ne kadar farklı bir kavram olsa da– akademik özerklik kavramı ile birlikte anılır. Akademik özerklik için de farklı tanımlar ve yaklaşımlar mevcuttur.

Kabaca akademinin tüm üyelerinin eşit katılımı ile oluşturulan demokratik özyönetim mekanizmalarının varlığı, yani kurumların kendi kaderini ve işleyişini belirleyebilmesi olarak ele alınabilir. Akademik özerkliğin varlığı, yükseköğretim kurumlarının işleyişlerine, mali işlerine ve yönetimlerine ilişkin demokratik ve çoğulcu karar alma süreçlerinin tesis edilmiş olmasını gerektirir. Bir diğer gereklilik ise eğitim/ öğretim faaliyetlerine, araştırma ve dışa yönelik çalışmalar ile diğer ilgili faaliyetlerde kendi politikalarını oluşturmada devlet ve toplumun diğer tüm güçleri karşısındaki bağımsızlık durumudur. Elbette tüm bu mekanizmalar ve işleyiş, toplumsal sorumluluk

Çizim: İsmail Cem Özkan

içerisinde, topluma hesap verebilirlik ilkesi çerçevesinde oluşmuş olmalıdır.

Akademik özerklik yoksa akademik özgürlükten bahsedemeyiz, özerklik bu anlamda akademik özgürlüklere bir koruma sağlar. Elbette tersi ilişki de mevcuttur: akademik özgürlüklerin olmadığı yerde akademik özerklik oluşamaz, birtakım özgürlükleri olmayan akademi mensupları kendi kurumlarının karar mekanizmalarına katılamaz ve kurumun geleceği konusunda karar alamaz. Yükseköğretim sistemi; üniversiteleri, çeşitli diğer bilimsel kurumları ve denetleme/düzenleme kurumları ile devasa bir sistemdir. Sistem, eğitim/öğretim ile bilim, sanat, felsefe üretimi gibi çok çeşitli faaliyet alanlarının içerir. Akademisyeni, idari personeli, teknik personeli, işçisi ile çok farklı istihdam biçimleri ile çok farklı alanların bilgisini/yapabilirliğini kazanmak üzere gelmiş eğitim/öğretim hizmeti alan öğrencilerden oluşmaktadır. Böylesine devasa bir sistemde üretilen eğitim/ öğretim hizmetinin, bilimin ve sanatın toplumların gelişiminde ve refahında, elbette tartışılmaz bir yere sahiptir.

Bu yazı ile böylesi devasa bir sistemde “akademik özgürlükler akademik yaşamın neresinde durmaktadır?”, “akademik özgürlükler anlamında Türkiye üniversiteleri nerede?”, “akademik özgürlükler alanındaki yakın dönem gelişmeler nelerdir?” gibi soruların yanıtlarını başlıklar halinde vermek istiyoruz. Elbette konuya dair toplum bilimcilerin birbirinden kıymetli çalışmaları mevcuttur. Bu yazı, bir toplum bilimcinin gözünden ve uzmanlığından yaklaşıyor konuya. Bunun yerine,

Fotoğraf: Hasret Gültekin Kozan

yirmi yıldır bir devlet üniversitesinde bilgi üretme, öğretim hizmeti verme süreçlerinde ve üniversitedeki sendikal mücadele içerisinde yer almış bir akademisyenin gözünden konuya dair başlıklar veriliyor bu yazıda.

Türkiye üniversitelerinde akademik özgürlükler meselesinin tarihi aslında bu alandaki mücadelenin tarihidir. Bu alandaki mücadele de yazık ki tasfiyeler ile el ele gitmiştir. İlgili yazında bu konu sık sık incelenmiştir.¹ Türkiye’de akademi tarihi –diğer “gelişmiş” ülkelerinki kadar olmasa da– eskilere dayanmaktadır. Bununla birlikte, akademik özgürlükler konusunda 1980 darbesinin ürünü olan YÖK’ün bir milat teşkil ettiğini yeniden söyleyerek başlamalıyız

Yükseköğretim Kurulu (YÖK)

YÖK deyince ilk elden aklımıza yıllar boyunca defalarca değiştirilmiş, adeta yamalı bir bohçaya dönmüş bir yasa geliyor olsa da, aslında YÖK 1980 darbesi sonrasında akademideki yozlaşan (ve yozlaşmaya devam eden) ilişkiler bütününden başka bir şey değildir. Üniversitelerin yönetim mekanizmalarından yürütülen faaliyetlere, mali hükümlerden disiplin hükümlerine kadar pek çok düzenlemeyi içeren yasanın değişimi incelendiğinde, akademik özgürlükler ve akademik özerklik anlamında Türkiye üniversitelerinin 1980 darbesinden beri hızla geriye gittiği görülecektir. Üniversitelerdeki baskıcı ve otoriter yapı, gün geçtikçe artmış; yaşanan bu olumsuz gidişat gerek öğrenciler açısından, gerekse tüm yükseköğretim sistemini emekleriyle var edenler açısından içinde var olamayacakları bir ortama dönüşmüştür.

**İNTİHAL YAPMAYA BENZEMEZ
DİRENİŞTE KELEPÇE VURMAK!**

Çizim: İsmail Cem Özkan

Türkiye üniversitelerinde akademik özgürlükler meselesinin tarihi aslında bu alandaki mücadelenin tarihidir. Bu alandaki mücadele de yazık ki tasfiyeler ile el ele gitmiştir.

Eğitim öğretim faaliyetlerinde hızla azalan nitelik, hızla artan üniversite sayıları, liyakat gözetilmeksizin yapılan yönetici atamaları, üretilen bilim, sanat ve felsefe etkinliklerinin daha sık “intihal” gibi kavramlarla bir arada anılır oluşu bu gerçeğin göstergelerinden sadece bir kaçıdır. Akademik özgürlüklerin ve özerkliğin gittikçe geriye düşmüş olması, bu sayılanların başlıca sebebi olarak düşünülmelidir. Nitelikli eğitim öğretim, nitelikli bilim, sanat ve felsefe gibi faaliyetler akademik özgürlükler olmaksızın mümkün değildir. İşte bugün Türkiye’de ideal anlamda akademiden az da olsa bahsedebsek, bu ilkeleri savunan ve bu ilkelerin peşinden koşan üniversite çalışanlarının ve öğrencilerinin varlığıdır bunun sebebi.

Akademik özgürlük neden gereklidir?

Özgür bir toplumun, bireylerin kendilerini özgürce gerçekleştirebilecekleri koşullar ile mümkün olabileceğini görmek zor değil. Ancak akademik özgürlükler meselesi bundan daha fazlasını içeriyor. Akademik özgürlükler elbette özgür bir toplum kurgusunda temellenir. Bu kurgu çoğu zaman bir ütopya şeklinde düşünülür. Tarih, bu fikrin peşinden koşan ve bedeller ödeyen insanların yaşamışlıkları ile doludur. Bu ütopya kolay kolay bir kenara bırakılabilecek bir ütopya değildir. Bununla birlikte, bu ütopyayı bir kenara bıraksak dahi, verili olan koşullar altında akademinin işlevini yürütebilmesi için akademik özgürlükler gereklidir. Akademideki üretim süreçleri akademik özgürlükleri şart koşar. İster doğa bilimleri ister toplum bilimleri, ister sanatın kendisinin ya da bilginin üretilmesi olsun isterse felsefe, edebiyat olsun, tarih, tıp olsun fark etmez. Tüm bu uzmanlık alanları altındaki faaliyetler soru sormakla başlar, yanıt arayıp, yanıtları bulup, yeni sorular sormakla

Fotoğraf: Hasret Gültekin Kozan

ilerler. Soru sormak, sorgulamak eylemine sınır getirilen akademi kendi varlığını reddetmiş olur. Akademideki tüm bu üretim olağanüstü kolektif bir süreçtir: birilerinin bir zamanlar bir yerlerde sorduğu sorulara başka birileri başka bir zaman ve mekânda yanıt verir, bu yanıtları bambaşka birilerinin bambaşka yerlerde başka sorular sorması takip eder. Bunun mümkün olabilmesi, akademide üretilenin sınırsızca paylaşılabilmesi koşullarının varlığını gerektirir. Akademinin toplumsal sorumluluğunu, ürettiğini toplumun refahı ve gelişimi için toplumla paylaşması gerekliliğini görmezden gelseniz bile akademisyenin fikrini açıklamasının engellenmesinin, akademide üretilen her ne varsa tümünün üretimini baltalayacağı ortadadır. Soru sormadan, sorgulamadan, yanıt üretip bunu açıklamadan ne bilim, ne sanat üretilebilir, ne de öğretim faaliyetinin tam da kendisi olan bilginin aktarımı gerçekleştirilebilir. İşte bir toplumda

bunlar üretilmiyorsa “akademik özgürlüklerin neresindeyiz?” sorusunu sormak gerekir.

Akademik özgürlüklerin neresindeyiz?

Gün geçtikçe elimizdeki akademik özgürlüklerin daha da geriye gittiğini görmek zor değil. Elbette basın özgürlüğünün olmadığı, kadının özgür olmadığı, emekçinin özgürlüğünün olmadığı bir toplumda akademinin özgür olmasını bekleyemeyiz. Toplumun, bireyleri, üretim süreçlerini, kurumları, görünür görünmez bağlarla birbirine gün geçtikçe daha da sıkı bağladığı günümüzde, herhangi bir kesimde olmayan özgürlük, diğer kesimlerde de önünde sonunda yok olacaktır. Bu nedenle akademik özgürlükler sadece akademisyenin sorunu değil, en başta yükseköğretim sistemini var eden herkesin sorunudur. Nihayetinde akademinin varlığına görünür görünmez

bağlarla bağlı olanların sorunudur, yani tüm toplumun.

Bir gün bir halk sağlığı profesörü sanayinin çevre ve insan sağlığı üzerindeki olumsuz etkilerini kamuoyu ile paylaşır ve o günden beri Türkiye’de akademinin topluma karşı sorumluluğunun, akademik özgürlükler savunusunun yeni bir örneği haline gelir. Onur Hamzaoğlu ve onun 2011 yılındaki “Endüstri yoğun bölgelerde yaşayanlarda ölüm nedenleri: Dilovası örneği” çalışmasından bahsediyoruz. Bilim insanının topluma karşı sorumluluğunun farkında olan ve bunu yaşamında ilke edinmiş, bu nedenle de akademik özgürlükleri savunan Onur Hamzaoğlu, sonrasında da yine çalışmalarının sonuçlarını, düşüncelerini kamuoyu ile paylaşmaya devam eder. 2016 yılındaki KHK (kanun hükmünde kararname) ile üniversiteden ihraç edilen bilim insanlarından birisi olur.² Türkiye’de günümüzde akademik

Akademik özgürlükler sadece akademisyenin sorunu değil, en başta yükseköğretim sistemini var eden herkesin sorunudur. Nihayetinde akademinin varlığına görünür görünmez bağlarla bağlı olanların sorunudur, yani tüm toplumun.

özgürlüklerden görünümünün tipik bir örneğidir Onur Hamzaoğlu olayı. O dönem yaşanan diğer akademik hak ihlalleri de raporlanmıştır.³ Ortaçağ Avrupası’nda bu günkü anlamda modern bilimin temellerini atan nice düşünürün başına gelenler, bugün bize bilim tarihinin

Fotoğraf: Hasret Gültekin Kozan

Bugün 180 binden biraz fazla öğretim elemanı, buna yakın sayıda idari personeli, 8 milyona yakın öğrencisi ile devasa boyutlardaki yükseköğretim sistemi, YÖK ile zapturapt altına alınmaya devam ediyor.

görevlileri, yardımcı doçentler, Rektörler, üniversite mensupları, STK (sivil toplum kuruluşları) ve medya çalıştayları art arda yapılıyordu. 2011 yılının Ekim ayında hazırlanan komisyon taslak önerisi ardından 2012 yılının Eylül ayında “Yeni bir yükseköğretim yasasına doğru” metni çıktı ortaya. 2013 yılında bunu “yeni yasa taslağı önerisi” takip etti bunu. Ardından 2014 yılının Haziran ayında “yeni yol haritası” ortaya çıktı. Bugün hâlâ yeni YÖK yasası yapılamadı. Bununla birlikte mevcut yasa üzerinde birçok değişiklik gerçekleştirildi. Ama YÖK yine bildiğimiz YÖK.

YÖK’te değişen bir şey yok!

Böylesine hareketli bir dönemden sonra YÖK’te değişen bir şey olmadı. Yasa metninde yapılan her değişiklik ardından akademik yaşantımızdaki özgürlükler biraz daha budandı, özerklik biraz daha geri noktalara sürüklendi. Akademisyenler biraz daha kendi kabuklarına çekildi, adı “intihal” ile anılan yöneticilerin sayısı biraz daha arttı, adeta her bir üniversite açılarak 129 devlet ve 74 vakıf üniversitesi sayısına ulaşıldı. Bugün 180 binden biraz fazla öğretim elemanı, buna yakın sayıda idari personeli, 8 milyona yakın öğrencisi ile devasa boyutlardaki yükseköğretim sistemi, YÖK ile zapturapt altına alınmaya devam ediyor. Yasanın verdiği yetki ile idari personelin “görülen lüzum üzerine” değişik birimlere görevlendirilmesi uygulamaları “sürgün” olarak kullanılıyor. En son 17 Nisan 2020’de değiştirilen disiplin hükümleri disiplin amirlerine adeta sonsuz yetkiler veriyor. “Görevi sırasında amirine sözle saygısızlık etmek”, “Taşdığı sıfatın gerektirdiği özen yükümlülüğüne aykırı, genel ahlak ve edep dışı tutum ve davranışlarda bulunmak” gibi, içi disiplin amirleri tarafından keyfi bir şekilde doldurulabilecek hükümler ile akademik özgürlük gereği

sayfalarında kalmış hikâyeler gibi gelse de, Türkiye’de aynı yaklaşım farklı formlarda kendisini göstermeye devam etmektedir. Ancak Onur Hamzaoğlu gibi nicelerinin bu yolda kaybedilmemesi gereken ilkelerin savunucusu olduğu ve bundan sonra da olacağı gerçeği aşikârdır.

Türkiye’nin bilim kurumları, akademik özgürlükler ve günümüzdeki akademik özerklik

Bugün Türkiye’de akademik özerkliğe büyük ölçüde sahip olan herhangi bir yükseköğretim kurumundan bahsedemiyoruz. İster vakıf ister devlet üniversitesi olsun, isterse TÜBİTAK

(Türkiye Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Kurumu) ya da TÜBA (Türkiye Bilimler Akademisi) gibi kurumlar olsun, isterse YÖK(!) olsun, hiçbir yapı ya da kurum topluma, hesap verebilirliği ve toplumsal sorumluluğu çerçevesinde kendi kararlarını alamıyor. Her ne kadar Türkiye üniversiteleri arasında akademik özgürlükler ve özerklik anlamında kimi farklılıklar olsa da, tepeden inme uygulamalar ile (özellikle rektörlerin yukarıdan atanması uygulamasından sonra) tüm üniversiteler hızla aynılaştırılmakta, akademik özgürlüklerin ve akademik özerkliğin olmadığı noktaya doğru hızla sürüklenmektedir.

13.08.1993 tarihli 497 sayılı KHK ile kurulan TÜBA’nın yapısında 2011 yılındaki KHK ve 15.07.2018 tarihli 4 sayılı Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile oluşturulan değişiklikler kurumun özerkliğini geriye götüren düzenlemelerden biri idi. 2011 yılındaki değişiklik ardından TÜBA üyeleri tarafından “TÜBA’nın bir bilimler akademisi olma niteliğini ortadan kaldıracak” ve “bu düzenlemenin Türkiye’yi Dünya bilim camiasından koparacak” görüşü dile getirilmişti. Öyle de oldu... Bu gelişmenin ardından TÜBA’dan istifa eden bilim insanları aynı yıl Bilim Akademisini kurdu.

Elbette, YÖK’ün de özerkliğe sahip bir yapı olmadığını söylemeye bile gerek yok. Akademik özerklik ve özgürlüklerin budanmasındaki en büyük aktörlerden birisi olan YÖK’ün, 2018 yılındaki yasa değişikliğinden sonra 21 üyesinin 14 üyesi doğrudan, kalan 7’si de dolaylı yoldan Cumhurbaşkanı’nca atanıyor. Keza TÜBİTAK da değiştirilen yapı ile Türkiye bilim üretiminin pekiştiricisi, destekleyicisi olma rolünü yitirmiştir.

TÜBA ve TÜBİTAK’taki değişimlere ve olası sonuçlarına, Bilim Akademisi 2017-2018 akademik özgürlükler raporunda genişçe yer verilmiştir.⁴

Yükseköğretim sisteminin en önemli kurumları olan üniversitelerde de durum farklı değildir. Üniversitelerin yukarıdan aşağıya doğru yapılandırılması süreci hızla devam etmektedir. 2006 yılında yayınlanan YÖK Strateji Raporu ve 2008 yılındaki TÜSİAD Yükseköğretim Raporu ardından, Mart 2011’de “Yükseköğretimin yeniden yapılandırılmasına dair açıklama” ile yeni YÖK yasası süreci başlatılmıştı. Türkiye’nin 2001’de dâhil olduğu Bologna Süreci⁵ ardından dilimize yerleşen “paydaşlar” ile toplantılar gerçekleştirilen bir dönemden geçiyorduk. TÜBA’nın sahip olduğu vasfı yitirdiği yıl olan 2011 ve 2012’de YÖK tarafından, araştırma

davranan, akademik özgürlüğü savunan akademisyenler disiplin soruşturmaları ile muhatap ediliyor. Bu gelişmelerden YÖK de rahatsız olmuş olmalı ki, 2019 yılından itibaren yıllık "Üniversite İzleme ve Değerlendirme Genel Raporlarında" daha önceki yıllarda yer alan "açılan disiplin soruşturma sayılarını" çıkardı.

Değişmeyen YÖK bugün hâlâ özellikle toplum bilimcilerin araştırma konularına dair sansürlemeden, liyakati dikkate almayan öğretim elemanı alımına, üniversiteye dair fikri dahi olmayanların yönetici olarak atanmasından, yasaca tanımlanmış kurumsal karar alma mekanizmalarını etkisiz hale getirecek uygulamalarına, öğrencilere açılan soruşturmalardan, atfı çetelerine kadar Türkiye'deki bilimi ve yükseköğretimi gün geçtikçe daha da geri noktalara sürükleyen uygulamaları ile karşımızda.

Peki ya vakıf üniversiteleri?

Yapılan bazı araştırmalar vakıf üniversiteleri akademisyenlerinin kendileri daha fazla özgür hissetmekte olduğunu ve yönetimden daha yüksek oranda tatmin olduklarını gösteriyor.⁷ Ancak bununla birlikte, özellikle akademik hiyerarşide aşağıya indikçe iş tanımlarındaki artan belirsizlik, öğrencilerin "müşteri" olarak görülmesi,

hemen hemen tüm çalışanların sözleşmeli statüde olması ve belirli periyodlarla sözleşmelerinin yenilenme baskısı altında olmaları, akademik özgürlüklerin vakıf üniversitelerinde de yeteri kadar yer bulamaması ile sonuçlanmaktadır. YÖK'ün 2020 yılında üçüncüsünü yayınladığı Vakıf Yükseköğretim Kurumları 2020 Raporunda⁸ vakıf üniversitelerinin reklam tanıtım

harcamaları ile kütüphane harcamaları ya da araştırma proje harcamaları gibi kalemler kıyaslandığında temel motivasyonun ne olduğu görülecektir. Aynı şekilde rapordaki öğrencilere verilen burs vb. harcamaların eğitim gelirlerine oranı da vakıf üniversitelerinin "ticari temelli" olduğu gerçeğini gözlerimizin önüne sermektedir. Raporun giriş kısmında yer verilmiş olunan "Toplum algısında vakıf üniversitelerinin vakıf kavramının değerinden uzak vergisiz ticari faaliyet yapan kurumlar olarak görülmesi olgusu aslında tüm sistem için geçerli değildir" ifadesi her ne kadar "ticari temelin" tüm sistem için geçerli olmadığını söylese de "toplum algısında görülen" yazık ki doğrudur. Barış için akademisyenler⁹ sürecinde kimi vakıf üniversitelerinin sergilediği tavır akademik özgürlükler konusunun bir göstergesi niteliğindedir. Bu süreçte

imzacı akademisyenleri ilk işten çıkararak üniversiteler vakıf üniversiteleri olmuştur. Öte yandan pandemi sürecinde, vakıf üniversitelerinde güvencesiz çalıştırılan özellikle akademik hiyerarşide altta yer alan kesimin ücretsiz izne zorlanması gibi bazı uygulamalarla yüz yüze bırakılması görece daha yüksek olduğu bu üniversitelerdeki durumlardan bir diğeridir.

15 Temmuz ardından

15 Temmuz'un hemen ardından 21 Temmuz 2016'da başlayan OHAL 18 Temmuz 2018 tarihinde sona erdi. İki yıllık OHAL döneminde çıkarılan KHK'lar ile 125.000 kamu çalışanı görevden uzaklaştırıldı. Görevinden uzaklaştırılan kamu çalışanları arasında üniversitelerden 6000 akademisyen ve 1500 idari personel vardı. Darbe ile

Özellikle akademik hiyerarşide aşağıya indikçe iş tanımlarındaki artan belirsizlik, öğrencilerin "müşteri" olarak görülmesi, hemen hemen tüm çalışanların sözleşmeli statüde olması ve belirli periyodlarla sözleşmelerinin yenilenme baskısı altında olmaları, akademik özgürlüklerin vakıf üniversitelerinde de yeteri kadar yer bulamaması ile sonuçlanmaktadır.

Çizim: İsmail Cem Özkan

mücadele adı altında, akademik özgürlük, barış, nitelikli ve kamusal eğitim diyen muhalif akademisyenler de akademiden uzaklaştırılıyordu.

Eğitim Sen'in "Eğitimde ve Yükseköğretimde OHAL Raporu" ve "OHAL Sonrası Türkiye'de Üniversiteler Raporu", Türkiye İnsan Hakları Vakfı'nın 24 Ağustos 2020 tarihli "Barış için Akademisyenler: Güncel Durum Raporu" ve "Üniversitenin Olağanüstü Hâli: Akademik Ortamın Tahribatı Üzerine Bir İnceleme" başlıklı raporlarında bu sürecin ayrıntıları bulunabilir.¹⁰ Ayrıca bu süreçteki akademik özgürlük ihlalleri de ayrı bir rapor halinde sunulmuştur.¹¹

İhraçlar çoktan bitme noktasına gelmiş olan akademik özgürlüklerin iyiden iyiye altını oyuyorken, akademik özerklik KHK'lar ile daha da geriletiliyordu. 29 Ekim 2016 tarihli ve 676 sayılı KHK ile rektörlük seçimleri kaldırılıyor, 6 Mart 2018 tarihli "Yükseköğretim Kanunu ile Bazı Kanun Ve Kanun Hükmünde Kararnamelerde Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun" ile doçentlik sistemi yeniden düzenleniyor, 12 Eylül 2018 tarihli Cumhurbaşkanlığı kararnamesi ile üniversitelere norm kadro uygulaması getiriliyordu.

Zaten kendisi de demokratik olmayan rektörlük seçimlerinin kaldırılması ardından yapılan atamalar sonrasında yapılan bir araştırma, Türkiye üniversitelerinde 68 rektörün uluslararası hiçbir yayınının olmadığını gösterdi.¹² Bu, üniversite yönetimlerinin üniversitedeki bilim ortamını ve akademik özgürlükleri geliştirmek adına ne kadar adım atabileceğini hepimize göstermektedir.

Fotoğraf: Hasret Gültekin Kozan

Boğaziçi Üniversitesi örneği, liyakat gözetilmeksizin yapılan yönetici atamalarını bir kez daha göstermesi açısından değil, Türkiye'deki diğer üniversitelere göre akademik özgürlükler ve akademik özerklik kültürünü daha fazla benimsemiş akademisyenlerin ve öğrencilerin verdiği tepki ile bu ilkelere sahip çıkması bakımından önemlidir.

Tepeden atanan rektörler, onların atadığı dekanlar, dekanların atadığı bölüm başkanları yoluyla üniversitelerin artık tepeden yönetilir durumdadır. Birbirinden bu kadar çok farklı alanların olduğu birimlerin tepeden yönetilmesi, birimlerin kendi kararlarını alamaz hale gelmiş olması, akademik özerklik anlamında ne kadar geri noktalarda olduğumuzu bir kez daha söylemektedir bize. Yazının girişinde değindiğimiz gibi gerileyen akademik özerklik, eldeki akademik özgürlüklerin artık korumasız duruma gelmesi ve ardından onların da kaybolması sürecidir. Tepeden atanan rektör örneğinin sonuncularından birisi Boğaziçi Üniversitesi örneğidir. Ancak bundan önce de aynı sistemle birçok üniversiteye rektör atanmıştır. Boğaziçi Üniversitesi örneği, liyakat gözetilmeksizin yapılan yönetici atamalarını bir kez daha göstermesi açısından değil, Türkiye'deki diğer üniversitelere göre

akademik özgürlükler ve akademik özerklik kültürünü daha fazla benimsemiş akademisyenlerin ve öğrencilerin verdiği tepki ile bu ilkelere sahip çıkması bakımından önemlidir.

Sonuç

Başlarda siyasi iktidarların baskıcı uygulamalarıyla reddedilen akademi bugün akademik yaşam biçiminde içselleştirilmiş olan otosansür ile kendi kendini reddeder hale gelmiştir. Başta siyasi iktidarlarca tırpanlanan akademik özgürlükler artık "akademisyenler"ce tırpanlanmaktadır. Özellikle 15 Temmuz sonrası gelişen, bir otosansür mekanizması olarak "muhabirlik" davranışı üniversitelerde de yer etmiştir. Bu ise uluslararası alanda Türkiye üniversitelerini akademik özgürlükler sıralamasında gittikçe daha da gerilere düşürmektedir. Tüm bunlar, nitelikli bilgi üretilememesi, bilimin yapılamaması, sanatın,

felsefenin gerçekleştirilememesinden başka bir sonuç daha yaratmaktadır: hâlihazırda yükseköğretim sistemi içerisinde bulunan 8 milyon gencin kendi kendini yönetemeyen, özgürlüklerin olmadığı kurumlarda öğrenim görmesi. Yaşamlarının önemli bir evresini üniversitede geçiren bu kesime her ne kadar bir yaşam tarzı olarak "kendi kendini yönetmeme", "kendi kararlarını vermeme", "her düşündüğünü söylememe" hatta "düşünmeme" "sormama" gibi davranış biçimleri verilmeye çalışılsa da sonucun pek de öyle olmadığı örnekleriyle dolu toplumsal yaşamımız. Yine aynı şekilde, akademideki tablo böylesine karanlık olsa da, akademik özgürlüklerin peşinde koşan, akademik özerklik talebini korkmadan dillendiren, hepsinden önemlisi düşünen, soran ve yanıtlarını korkmadan açıklayan akademisyenler hâlâ var.

10 Şubat 2017'de Ankara Üniversitesi Cebeci Kampüsü'nde hafızalarımıza işlenen cübbelerin polis tarafından çığnenmesi sahnesi ardından Eğitim Enternasyonal, Eğitim Sen'in başvurusu sonucunda, ilke kararı olarak 10 Şubat'ı "Dünya Akademik Özgürlük Günü" olarak benimsedi. Önümüzdeki "Dünya Akademik Özgürlük Günü"lerinde akademide özgürlüklerin tesis edileceğine dair umudumuzla...

MAKALE » Öykü Gürpınar

KAMPÜSTEN SOKAĞA, KIZILDAN KARAYA: FRANSA'DA ÜNİVERSİTE VE DİRENİŞ

Öykü Gürpınar bizzat bir parçası olduğu Paris merkezli öğrenci hareketine dair gözlemlerini aktardığı bu yazısında üniversite fikrinin ve idealinin farklı dönemlerde farklı nitelikler kazanan çok boyutlu mücadeleler içerisinde biçimlendiğini tartışıyor.

2020 sonbaharında Fransa Cumhurbaşkanı Emmanuel Macron ile Erdoğan arasında ayrılıkçılık karşıtı yasa tasarısı üzerinden tezahür eden radikal-siyasal İslam ve İslamofobi tartışması, Türkiye'de de gündeme gelerek Fransız yükseköğrenim alanının "kanseri" olarak tarif edilen bir kavramla bizleri tanıştırdı. "İslamo-solculuk" (*islamo-gauchisme*), Fransa'da İslamofobi karşıtı cephenin büyük ölçüde sol tandanslı örgüt ve bireylerden oluşmasından hareketle aşırı sağ kesimin sözlüğünde yer etmiş aşağılayıcı bir kavram. Bu minvalde radikal sol örgütleri İslamcı terör ile işbirliği ile suçlayan bir bakış açısını yansıtır ve Macron hükümetlerinin değişmeyen iki eğitim bakanı Frédérique Vidal ve Jean-Michel Blanquer tarafından da telaffuz ediliyor. Öyle ki tartışmanın geldiği noktada, üniversitelerde solun giderek güçlendiği ve özellikle sosyal bilimler alanında ideolojik bir zeminin hareketle belli çalışma alanlarının, disiplinlerin ve hatta sosyal teorilerin engellenmesine yönelik meclis önerileri sunuluyor, yükseköğrenim kurumlarında bakanlık soruşturması yürütülmesi talep ediliyor. Bu durum, akademik özgürlüklerin Türkiye'de olduğu kadar Fransa'da da yakıcı bir gündem maddesi teşkil ettiğine işaret ediyor. Diğer yandan, Macron yönetiminde kurulan hükümetlerin "temel özgürlüklerin katli" (*liberticide*) olarak görülen bir dizi reform ve yasa tasarısı öne sürmesi karşısında şekillenen toplumsal muhalefet, bu girişimlerle topyekun bir mücadeleye

örgütlerken öğrenci hareketinden büyük destek ve ilham alıyor. Bir başka deyişle, öğrenci hareketi sadece üniversiteyi değil, tüm bir toplumu, sosyal adaleti ve özgürlükleri hedef alan siyasi projeye karşı hem kampüslerden, hem de sokaklardan dalga dalga yükselen itiraza ses katıyor. Durum böyle olunca, üniversitelerde İslamo-solculuk tartışmasının bugün gündeme getiriliyor olmasında akademik özgürlükler kadar öğrenci hareketinin siyasi bir aktör olarak ürettiği söz ve örgütlediği direnişin de rol oynadığı söylenebilir. Bu yazıda bu direnişin elli yıllık geçmişine, taleplerine, evrimine dair kısa bir değerlendirme yaparak, 2018'den bu yana aktif bir parçası olma fırsatı yakaladığım Paris merkezli öğrenci hareketine dair gözlemlerimi paylaşacağım.

Fransa'da öğrenci hareketinin dün ve bugün

Fransa'da öğrenci hareketinin dününden bahsedince akla ilk gelen şüphesiz 68 Mayıs'ı. Küresel yankıları ile birlikte alındığında elbette 68'in ayrı bir yeri var, fakat Fransa özelinde 1960'lardan başlayıp günümüze uzanan süreç, esasen yükseköğrenim alanını dönüştürmeye yönelik bir dizi yasa tasarısı ve reform girişimine karşı şekillenen bir öğrenci hareketi ima ediyor.¹ Yükseköğrenim kurumlarının özerkliği, demokratik ve katılımcı yönetimi, öğrenci hayatına dair hükümet müdahalelerinin tasfiyesi, yükseköğrenime erişimde eşitlik ve sosyal adalet gibi talepler, dün olduğu gibi bugün de öğrenci hareketin temelini

Üniversitelerde İslamo-solculuk tartışmasının bugün gündeme getiriliyor olmasında akademik özgürlükler kadar öğrenci hareketinin siyasi bir aktör olarak ürettiği söz ve örgütlediği direnişin de rol oynadığı söylenebilir.

teşkil ediyor. 20. yüzyılın başında Fransız öğrenci sendikası UNEF'in kurulduğu dönemden bu yana farklı bağlamlarda ve farklı önceliklerle dile getirilen bu talepler, özellikle 1960'lar itibarıyla öğrenci hareketinin siyasi ajandasında ilk sırayı tutuyor. Zira hükümetlerin yükseköğrenim konusunda öne sürdüğü projeler ilk etapta bu temel haklara bir saldırı ihtiva ediyor ve ancak güçlü, örgütlü bir öğrenci hareketinin tepkisiyle karşılaştığı takdirde rafa kaldırılıyor.

Bu minvalde, 68 Mayıs'ına giden yolda, Milli Eğitim Bakanı Christian Fouchet'nin 1966'da sunduğu, özellikle sosyal ve beşeri bilimler alanında disiplinler ayrımını keskinleştiren, uzmanlaşmayı şart koşan ve yükseköğrenime erişimde "gizli" bir eleme mantığını devreye sokan üniversite reformuna karşı örgütlenen kitlesel eylemlilik önemli bir rol oynuyor.² Bu reformun en çok tepki

¹ Cenk Yiğiter, *Türkiye'de Akademik Özgürlük ve Üniversite Özerkliği (1845 - 1961)*, Yayınlanmamış Doktora Tezi, Ankara Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Ankara 2013; Aynur Soydan, *Darülfünundan Günümüze Üniversitede Tasfiyeler*, Toplum ve Hekim, 14(4), Temmuz-Ağustos 1999.

² Cem Terzi, Emel Yuvayapan ve Erkin Başer, *Kapitalizm Kısıncında Doğa, Toplum ve Bilim: Onur Hamzaoğlu Olayı*, Yordam Kitap, 2013.

³ Türkiye'de Araştırma ve Öğretim Özgürlüğü Uluslararası Çalışma Grubu (GITürkiye) *Akademide Hak İhlalleri Dosyası*, Haziran 2012.

⁴ Bilim Akademisi, *Akademik Özgürlükler Raporu: 2017-2018*, <https://bilimakademisi.org/wp-content/uploads/2018/10/8-ekim-akademik-ozgurluk-raporu-2017-18.pdf> (Erişim Tarihi, Mayıs 2021).

⁵ Adnan Gümüş ve Nejla Kurul, *Üniversitelerde Bologna Süreci Neye Hizmet Ediyor*, Eğitim Sen Yayınları, Mart 2011.

⁶ Yükseköğretim Bilgi Yönetim Sistemi, <https://istatistik.yok.gov.tr/> (Erişim Tarihi, Mayıs 2021).

⁷ Engin Karadağ ve Cemil Yücel (ÜniAr), *Akademik Ekoloji: Akademisyenlerin Gözünden Üniversiteler*, <https://www.uniar.net/ekoloji> (Erişim Tarihi, Mayıs 2021).

⁸ YÖK, *Vakıf Yükseköğretim Kurumları 2020 Raporu*, <https://www.yok.gov.tr/Documents/Yayinlar/Yayinlarimiz/2020/vakif-yuksekogretim-kurumlari-2020-raporu.pdf> (Erişim Tarihi, Mayıs 2021).

⁹ <https://barisicinakademisyenler.net/>.

¹⁰ Eğitim Sen, *Eğitimde ve Yükseköğretimde OHAL Raporu*, 19 Temmuz 2018, <https://egitimsen.org.tr/egitimde-ve-yuksekogretimde-ohal-raporu/>; Eğitim Sen, *OHAL Sonrası Türkiye'de Üniversiteler Raporu*, 6 Kasım 2018, <https://egitimsen.org.tr/ohal-sonrasi-turkiyede-universiteler-raporu/>; Türkiye İnsan Hakları Vakfı, *Barış İçin Akademisyenler: Güncel Durum Raporu*, 24 Ağustos 2020 https://tihv.org.tr/wp-content/uploads/2020/08/BAK_Guncel_Durum_Raporu_Agustos_2020.pdf; Serdar Tekin, *Üniversitenin Olağanüstü Hâli: Akademik Ortamın Tahribatı Üzerine Bir İnceleme*, Kasım 2019 <https://tihvakademi.org/wp-content/uploads/2020/02/universiteninolanaganustuhali.pdf>.

¹¹ Demet Sayınta, *OHAL Sonrası Akademik Özgürlük İhlallerini İzleme Raporu*, 2021, <https://insanhaklariokulu.org/wp-content/uploads/2021/02/1%CC%87zleme-Raporu-2021.pdf> (Erişim Tarihi, Mayıs 2021).

¹² Engin Karadağ, *Academic (dis)qualifications of Turkish rectors: Their career paths, H-index, and the number of articles and citations*, Higher Education, 2020.

çeken düzenlemesi, anayasa uyarınca herkese açık ve ücretsiz olması gereken üniversitenin “oryantasyon” kisvesi altında sadece belli bir kesim tarafından erişilebilir hale gelmesiydi.³ Her halükarda karşılaştığı güçlü muhalefet sebebiyle bu reform rafa kaldırılırken, 12 Kasım 1968’de yürürlüğe giren Faure yasası öğrenci hareketinin tarihsel başarısını ilan ediyor; bir yandan öğrencilerin yönetime dahil edildiği demokratik ve katılımcı bir idare modeli geliştirilirken, bir yandan da disiplinlerarasılığı teşvik eden ve üniversitenin özerkliğini garanti altına alan bir çerçeve ortaya koyuyordu. Nitekim takip eden yıllarda Mayıs 68’in yarattığı etki kendisini hissettirmeye devam edecek, yükseköğrenim reformlarını bu çerçeveye sadık kalmaya zorlayacaktır.⁴

Diğer yandan Fransa’da öğrenci hareketi, sadece reformlar ve yasa tasarıları

değil, aynı zamanda Fransız siyasi pratiğinin alameti farikası olan sol-sağ çatışmasından da nasibini alıyor. Bunun ilginç bir örneği, 1980’lerde birbirini takip eden iki yasa tasarısına karşı örgütlenen öğrenci direnişlerinde görülebiliyor. François Mitterrand yönetimindeki sosyalist hükümetin Yükseköğrenim ve Araştırma Bakanı Alain Savary tarafından sunulan ve 26 Ocak 1984’te yürürlüğe giren yükseköğrenim yasası, Faure yasası ile temelleri atılan akademik özerklik ve özgürlüklerin sağlanmasıyla hedefliyordu. Bu doğrultuda pek çok düzenlemesi bugün halen yürürlükte olan Savary reformu, üniversiteyi ve araştırmayı bir “kamu hizmeti” olarak alıp, özel eğitim kurumlarının açılması ve işletilmesi hususunda devlet ile imzalanması zaruri olan sözleşmenin koşullarını netleştiriyor, böylece “laik” Fransa’da sadece özel okul statüsünde faaliyet gösterebilen Katolik Enstitülerini

devlet denetimine tabi hale getiriyordu. Tam da bu niteliği nedeniyle, aşırı sağcı öğrenci hareketinin ciddi bir muhalefetiyle karşılaştı; 1983 yılında örgütlenen bu kitlesel hareket, üniversite işgallerinden kamu kurumlarına yönelik molotof kokteylli saldırılara kadar geniş bir radikal eylem repertuarını devreye sokuyordu. Öyle ki ana akım medyada bu harekete “tersine Mayıs 68 (*Mai 68 à l’envers*)” deniliyordu.⁵ 68 Mayıs hareketinin “negatif bakiyesi”nden muzdarip öğrenci sendikası UNEF’in 1970’lerde yaşadığı ayrışmalar bu dönemde sol cemahta tutarlı bir söz üretmesinin önüne geçerken, sağ cenah ise kendi öğrenci sendikalarını ve örgütlenmelerini kuruyordu. 1984’te “özgür okul (*école libre*)” sloganı altında buluşan bu yapılar, beşinci Cumhuriyetin en örgütlü Katolik hareketlerinden biri olarak tarihe girecek, hükümete geri adım atacak ve sonuçta özel okullarla

ilgili düzenleme yasa tasarısından çıkarılacaktı.⁶

Buna karşılık, 1986’da bu sefer Jacques Chirac yönetimindeki hükümetin Yükseköğrenim ve Araştırma Bakanı Alain Devaquet tarafından öne sürülen yeni bir reform, üniversiteye girişte bir “eleme” sisteminin teşekkülünü yeniden gündeme getirerek solcu öğrenci sendikalarını harekete geçirdi. Bu hareket her ne kadar Mayıs 68 deneyiminden ilham alsada onun değerlerinden, prensiplerinden ve “ideolojisinden” uzak kalıyordu; öyle ki “tersine Mayıs 68” tabiri bu sefer sol içerisinde dolaşıma giriyor, 1986’nın öğrenci hareketini 68’in “tersi” olarak mimliyordu.⁷ Diğer yandan gerek kampüste gerek sokakta karşı karşıya gelen sağ ve sol öğrenci grupları arasında şiddetli çatışmalar yaşanıyor, polis bu çatışmalara müdahale etmediğinden öğrenciler kendi güvenlik

birimlerini (*service d’ordre*)⁸ kuruyordu. 6 Aralık gecesi sabaha karşı Sorbonne Üniversitesindeki işgali dağıtmak için harekete geçen kolluk kuvvetleri Paris sokaklarında motorsikletlerle öğrencileri kovalarken, o esnada bir jazz klubünden çıkan Cezayir asıllı öğrenci Malik Oussekin polis şiddetinin hedefi oldu. Öğrencinin ölümü, günlerce devam eden sessiz yürüyüşler ve akabinde yasa tasarısının geri çekilmesiyle sonuçlandı.⁹ Üniversiteye girişte seçim ve eleme mekanizması tesis etme projesi ancak otuz yıl sonra, Macron yönetimi altında projelendirilen öğrencilerin oryantasyonu ve başarısına dair ORE yasası kapsamında tedavüle girebildi.

Fransa’da öğrenci hareketinin bu iki niteliği, bir yanda reform girişimlerine ve yasa tasarılarına tepki olarak ortaya çıkması, diğer yanda sağ ve sol arasındaki kutuplaşmadan etkilenmesi, bugün

Macron hükümetine karşı örgütlenen öğrenci hareketini kavramak için önemli. Fransa’nın son dört senesine damga vuran direnişler, ister Sarı Yelekler olsun, ister genel grevler, yine öğrenci hareketinde olduğu gibi ilk etapta hükümet reformlarını ve projelerini durdurma amacı taşıyor. Son elli yılda birbirini takip eden bütün hükümetler mutlaka kendi programı ve yaklaşımı çerçevesinde bir dizi reform uygulamaya çalışıyor, fakat Fransa’da bir yasa tasarısının öne sürülmesi ile yürürlüğe girmesi arasında bazen yıllar süren karmaşık bir prosedür uygulandığından, bu esnada tezahür eden bir dizi parlamenter ve kamusal tartışma sayesinde toplumsal muhalefet örgütlenecek, itirazını ve taleplerini şekillendirecek, böylece hükümete geri adım atacak zamanı bulabiliyor.¹⁰ Bu siyasi kültürün örnekleri sadece Macron döneminde değil, 2007-2009 arasında Sarkozy hükümetinin üniversite reformlarına karşı örgütlenen genel grevde, 2016 yılında ise Hollande hükümetinin iş reformuna (*loi El Khomri*) karşı örgütlenen Gece Ayakta (*Nuit Debout*) eylemlerinde de kendini gösteriyor.

Öte yandan reform projeleri hükümetlerin kendi siyasi angajmanlarından uzağa da düşmüyor; bu minvalde sol ve sağ arasındaki gerilimi bütün bir toplumsal muhalefete yayan bir bağlamı beraberinde getiriyorlar. Örneğin Sarı Yelekler, ilk etapta Macron hükümetinin ekolojik programına bağlı olarak akaryakıt ücretlerine getirilmesi planlanan zamma karşı daha ziyade taşrada örgütlenen ve bu sebeple sağcı bir kesimin başı çektiği bir hareket olsa da, özellikle Paris gibi büyük şehirlerde radikal solun eylemlere katılmasıyla önemli bir dönüşüm geçirdi. Öyle ki başlarda “aşırı sağcıların hareketi” olarak sol tarafından küçümsenen bu eylemler, zamanla sendikaların da ilgisini cezbedi ve sadece birkaç ay içerisinde Sarı Yeleklere Macron karşıtı bir hareket niteliği kazandı. Böylece sol ve sağ arasındaki ideolojik ayrılıklar bir tarafa bırakılıp hükümet karşıtı birleşik bir cephe, ya da eylemlerde sıkça dile getirildiği üzere “mücadelelerin birleşmesi (*convergence des luttes*)” tesis edilirken, Macron’un siyasi çizgisi de ister istemez sol-sağ arasındaki kutuplaşmayı derinleştirmeye ve beslemeye odaklanı hale geldi. Nitekim, ayrılıkçılık yasa tasarısı veya üniversitelerde İslamo-solculuk tartışması gibi güncel meseleler

Fotoğraf: Faruk Bilal

tam da Macron'un değirmenine su taşıma amacı güdüyor; böylece öğrenci hareketinin sağ ve sol kutupları arasında 1980'lerde tırmanan gerilim, bugün Paris'in merkezindeki üniversite kampüslerinde yeniden hortluyor.¹¹ Bu noktada öğrenci hareketi, dün olduğu gibi bugün de, daha geniş bir toplumsal muhalefetin müttefiki olarak ortaya çıkıyor, hem kampüste hem sokakta direnişi büyüten bir dinamik ortaya koyuyor.

Bir hareketin anatomisi: Kırmızı Kareler

Peki pratikte öğrenciler bu hareketi nasıl deneyimliyor, nasıl örgütleniyor, ne tür tartışmalar yürütüyor ve eylem repertuarlarında neler bulunuyor? Bu soruya cevap verebilmek için, bizzat katıldığım bir harekete dair deneyimlerimi ve gözlemlerimi paylaşacağım: Kırmızı Kareler.

Her şey dönemin İçişleri Bakanı Edouard Philippe'in 19 Kasım 2018'de ilan ettiği "Bienvenue en France (Fransa'ya Hoşgeldiniz)" projesi ile başladı. Temelde bu proje, Fransız yükseköğretim ve araştırma alanını uluslararası düzlemde özellikle anglosakson akademi ile rekabet edebilecek bir cazibe merkezi haline getirme amacı taşıyordu. Bu doğrultuda "2027'de yarım milyon yabancı öğrenci" hedefini önüne koyan proje, bu hedefe ulaşmak için bir takım düzenlemeler de öngörüyordu. Öğrencilere oturma izni ve vize kolaylığı sağlanması, İngilizce öğrenimin yaygınlaştırılması, Fransa'da öğrenim görmeyi teşvik etmek amacıyla farklı ülkelerde kampanyalar hazırlanmasının yanı sıra, yabancı öğrenciler için "farklılaştırılmış" öğrenim ücretleri getirilmesi de bu düzenlemeler arasında yer alıyordu. Buna göre Fransa'da öğrenim gören yabancı uyruklu öğrenciler lisans için 2770€ ve lisansüstü için 3770€ harç ödemekle yükümlü olacak, bu harç zammına paralel olarak yabancı öğrenciler için burs ve harç muhafiyeti de üç katına çıkarılacaktı. Bu düzenleme, Fransa'da normal öğrenim ücretlerinin lisans için 170€, yüksek lisans için 240€ ve doktora için 380€ civarında olduğu göz önünde bulundurulduğunda, "farklılaştırılmış" harçlar ile birlikte yabancı öğrencilerin on ile on beş kat fazla harç ödemesi anlamına geliyordu. Projenin amacının Fransız yükseköğretimini cazip hale getirmek olduğu düşünüldüğünde, yabancı

öğrencilere daha fazla harç ödetmenin nasıl bu hedefe katkı sunacağına verilen cevap ise Amerika ya da İngiltere gibi ülkelerdeki yüksek harç ücretleri oluyor, öğrenim kredisi bir çözüm olarak sunuluyordu.

Açıklama öğrenciler nezdinde infial yarattı. Takip eden hafta, Paris ve çevresindeki on beş üniversitenin kampüslerinde yirmiyi aşkın genel meclis (*assemblée générale*) düzenlendi; forumlarda buluşan öğrenciler hararetle projenin ayrımcı (hatta ırkçı) niteliğini tartışıyor, genel grev ve eylem çağrısı yapıyor, kitlesel üniversite işgalleri planlıyordu. Hafta boyunca her üniversite kendi içerisinde bir genel meclis yaptıktan sonra haftanın son günü, EHESS'te bir üniversiteler arası genel meclis gerçekleştirildi. Çağrısı Türkçe, İngilizce, Arapça, Portekizce, İspanyolca, Çince ve Korece olmak üzere çok dilli olarak yayınlanan üniversitelerarası genel meclis (kısaca *Interfac*) söz konusu projeyi "Fransa'nın [...] kâğıtsız¹² uluslararası öğrencilere ve işçi sınıfına karşı yürüttüğü ayrımcı, ırkçı, sınıfsal ve kapitalist politikaların bir uzantısı" olarak betimliyor ve "Fransız devletinin üniversitemizi ticarethaneye çevirmesine izin vermeyeceğiz" diye ilan ediyordu.¹³ Genel meclis boyunca en çok tartışılan nokta da buydu: Fransa, zaten zor koşullar altında öğrenimlerini sürdürmeye çabalayan, maddi manevi pek çok sorunla baş etmeye çalışan

Fransa, zaten zor koşullar altında öğrenimlerini sürdürmeye çabalayan, maddi manevi pek çok sorunla baş etmeye çalışan uluslararası öğrencileri bir de daha fazla harç ödemeye zorluyordu. Böylece Fransa'da ikamet eden her yabancıya zaten alışkın olduğu yabancı düşmanlığına ve gündelik ırkçılığa kurumsal bir boyut ekliyor, açıkça el yükseltiyordu.

uluslararası öğrencileri bir de daha fazla harç ödemeye zorluyordu. Böylece Fransa'da ikamet eden her yabancıya zaten alışkın olduğu yabancı düşmanlığına ve gündelik ırkçılığa kurumsal bir boyut ekliyor, açıkça el yükseltiyordu. Her halükarda genel meclisler, hükümetin beklemediği bir farkındalık yarattı; o ana değin uluslararası öğrencilerin kendi ağları dışında pek konuşulmayan, duyulmayan, bilinmeyen bir dizi ayrımcı, xenofobik, ırkçı bürokratik uygulama bir ortaya döküldü.¹⁴ Yabancı öğrenciler her fırsatta üniversite harçları bir tarafa, kendilerini hiçbir zaman "Fransa'ya hoşgelmiş" hissetmediklerinin altını çiziyordu.¹⁵ Diğer yandan, öğrencilerin bu hareketlenmesi Sarı Yelekler ile de çakışmış, iki hareket hemen hemen aynı zamanda start almıştı. Öyle ki öğrenciler harç zammına karşı ilk kitlesel eylemlerini Panthéon Meydanında 1 Aralık Cumartesi günü gerçekleştirmiş, ardından da gruplar halinde Sarı Yeleklere katılmak üzere Champs-Élysées'e doğru yola koyulmuşlardı.

Sonraki birkaç hafta, genel meclisler, eylemler, buluşmalar, dayanışma partileri birbirini izledi; fakat hareket, 20 Aralık geldiğinde bıçakla kesilmiş gibi bir anda son buldu. Bunun sebebi, bir ay kadar sürece olan kış tatili esnasında üniversitelerin kapanması ve büyük çoğunluğun memleketlerine dönmesiydi; fakat Ocak ayı gelip kampüsler yeniden açıldığında hareket bir türlü kaldığı yerden devam edecek dinamiği yakalayamıyordu. Bu noktada Aralık ayı boyunca *Campus France*¹⁶ önünde düzenlenen eylemlere hazırlık amacıyla kurulmuş olan üniversiteler arası meclisin eylem komitesi hareketi canlandırmak amacıyla 9 Ocak 2019 günü için bir toplantı çağrısı yaptı. Bu çağrı, "Kırmızı Kareler (*carrés rouges*)" ifadesinin de hareketi betimlemek amacıyla ilk kez kullanıldığı âni simgeliyordu. Kırmızı kare esasen üniversite harç zamlarını protesto etmek amacıyla 2012 yılında Québec'te başlatılan ve aylar süren öğrenci grevinden geliyordu; anlamını da bu grevin "açıkçası çok öfkeliyiz (*carrément dans le rouge*)"¹⁷ sloganından alıyordu. Aralık 2018'de Fransa'da uluslararası öğrenciler için harç zammına karşı örgütlenen öğrenci direnişinde de bu sembolü benimseyenler olmuştu; fakat sembolün bir harekete dönüşümü ancak eylem komitesinin çağrısı ile toplanan öğrencilerin ortaya koyduğu eylemler ile mümkün olacaktı.

Fotoğraf: Faruk Bilal

Fransa'da vuku bulduğu haliyle Kırmızı Kareler hareketinin önemli birkaç özgün niteliğinden bahsetmek yerinde olur. Bir kere bu hareket, tabandan örgütlenen, bağımsız, siyasi angajmanı olmayan ve çoğunluğu uluslararası öğrencilerden mütevellit bir grup tarafından başlatıldı. Herhangi bir politik örgütlenmeye ya da siyasi partiye üyeliği olanlar dahi harekete ancak bireysel olarak katılabiliyor, eylemlerde ve toplantılarda kırmızı kare dışında herhangi bir başka sembolün taşınmamasına dikkat ediliyordu.¹⁸ İkincisi, daha evvel Québec öğrenci grevinin sembolü olması sebebiyle hareketin uluslararası niteliğine referans veriyor, dünyanın dört bir yanındaki tüm öğrenci hareketlerine selam çakıyordu. Üçüncüsü, öğrencilere ve müttefiklerine bir sembol aracılığıyla siyasi duruşunu beyan etme imkanı tanıyarak, yakasına, koluna, çantasına kırmızı bir kare iliştiirmiş herkesin uluslararası öğrencilere yönelik ayrımcı bir politika olan farklılaştırılmış harç ücretleri projesine karşı olduğunu ima ediyordu. Ayrıca siyasi anlamlarının yanı sıra pratik bir işlev de görüyor, eylemlerde, kampüs koridorlarında,

Bu hareket, tabandan örgütlenen, bağımsız, siyasi angajmanı olmayan ve çoğunluğu uluslararası öğrencilerden mütevellit bir grup tarafından başlatıldı.

sokakta bu harekete mensup ve birbirini tanımayan, hiç karşılaşmamış insanların bir araya gelmesini sağlıyordu. Dördüncüsü, hareketin uluslararası niteliği ve ayrımcı bir politikaya karşı örgütleniyor oluşu Fransa'da yaşayan yabancıların, göçmenlerin, kağıtsızların örgütlediği hareketler ile doğal bir ittifak içerisine girmesine vesile oluyor, bu kapsamda ırkçılık karşıtı ve antifaşist hareketle de dirsek temasını güçlendiriyordu. Ek olarak, "sosyal adalet talebi" üzerinden Sarı Yelekler hareketiyle de ortaklık görüyor, bu minvalde her Cumartesi gerçekleşen eylemlerde bir Kırmızı Kareler korteji kuruluyordu. Son olarak Kırmızı

Kareler bir öğrenci hareketi olduğu kadar üniversiter de bir hareketti; bu doğrultuda öğretim üyelerini, üniversite personelinin ve idari yönetimini de kapsıyordu. Bu minvalde EHESS gibi farklılaştırılmış harç uygulamasına kurumsal olarak karşı çıkan yükseköğretim kurumlarında güvenlik görevlisinden idari personele, araştırmacılar profesörlere çok geniş bir kesim kampüs içerisinde yakasına iliştiirdiği kırmızı bir kare ile boy gösteriyordu.

Ayrıca, uluslararası öğrencilerin harekette baskın olmasının getirdiği özgün koşullar da söz konusuuydu. Öncelikle Fransız ve Avrupalı öğrencilerin sahip olduğu ayrıcalıklar meselesini görünür kılmış, ortaya konan emeğin yine harekette başı çeken yabancı öğrencilerden beklenmesini tartışmaya açmıştı. Sonuçta Kırmızı Kareler hareketi sayesinde, uluslararası öğrencilere talep ettikleri görünürlüğü sağlamanın her işe onların koşmak zorunda olduğu anlamına çıkmadığı, Fransız ve Avrupalı öğrencilerin özellikle angarya işlerde aktif görev alarak sahip oldukları "ayrıcalıkları"

kullanmalarının en somut dayanışmayı teşkil ettiği fikri kabul görür hale gelebilmişti. İkinci bir unsur olarak, Kırmızı Kareler Fransa'da öğrenim gören yabancı öğrenciler için daha önceden sahip olmadıkları bir sosyalleşme zemini teşkil etmiş, farklı tanışıklıkların, bir aradalıkların, dostlukların kurulmasına da vesile olmuştu. Bu doğrultuda yabancı öğrencilerin kültürel ve linguistik farklılıklardan, bazen de gündelik ve banal ırkçılık duvarına takılmaktan ileri gelen yalnızlık ve yalıtılmışlık deneyiminin kırılmasına olanak sağlamış, yeni bir "aidiyet" yaratmıştı. Son olarak, Kırmızı Kareler hareketinin uluslararası karakteri, eylem repertuarında klasik Fransız öğrenci hareketinin başvurduğu üniversite işgalleri gibi pratiklerin dışına çıkılmasını da mümkün kılıyordu. Zira uluslararası öğrencilerin, kağıtsızlar da hesaba katıldığında, Fransa'daki oturma izinlerini riske atacak eylemliliklerden çekinmeleri normaldi; bu sebeple başka eylem biçimleri aramak durumunda kalmaları yaratıcı sonuçlar da veriyordu. Kırmızı Kareler, harekete katılan her uluslararası öğrencinin kendi ülkesindeki deneyimlerden, eylem repertuarından beslenebildiğinden, sayısız olasılık ve olanak tartışılıyor, fikirler müthiş bir çeşitlilik ve zenginlik ihtiva ediyordu.¹⁹ Örneğin, yine 2012 Québec öğrenci grevinden ilhamla, 11 Mart 2019'da bir "cenaze yürüyüşü" düzenlendi; Fransız yükseköğrenimini sembolize eden tabutlar hazırlanarak cenaze marşı eşliğinde taşındı, ellerinde kırmızı güller ile tabutların başında ağlayan yaşlı öğrenciler "bugün özgür ve eşitlikçi üniversiteyi toprağa veriyoruz, acımız büyük" diyorlardı.²⁰ Yaratıcı eylem repertuarına bir başka örnek, uluslararası öğrenciler tarafından sıklıkla çalışma mekanı olarak kullanılan Georges-Pompidou Sanat ve Kültür Merkezinin kütüphanesinde 10 Mart 2019'da gerçekleştirilen korsan eylem gösterilebilir. İki ayrı ekip tarafından eş zamanlı gerçekleştirilen iki eylem söz konusuydu; bir ekip Paris'in sembol yapılarından biri olan *Centre Pompidou*'nun²¹ balkonundan kocaman bir kırmızı kare sarkıtarak megafonla meydanakilere seslenirken, içerideki bir diğer ekip de kütüphanede dolaşarak, kablosuz hoparlörlerden "Fransa'ya Hoşgeldiniz" projesinin absürtlüğünü anlatan bir ses kaydı eşliğinde sessizce bildiri dağıtmıştı.²²

Eylem repertuarının çeşitliliğinde rol oynayan yegane etken uluslararasılık da değildi. Hükümetin öğrenci hareketinin giderek büyümesinden çekinerek projede yaptığı doktora öğrencilerinin uygulama kapsamı dışında bırakılması ya da harç zammının halihazırda Fransa'da bulunan öğrencileri değil, sadece yeni gelecek olanları kapsayacak şekilde yeniden düzenlenmesi gibi değişiklikler, hareketi soğutmakta kısmen başarılı olmuştu. Böylece hareketin kitleselliği ne yazık ki zaman içerisinde zayıflamış, projenin doğrudan hedefli olan yabancı öğrenciler dışında, hatta onlar arasında da mesele önemini ve aciliyetini kaybetmişti. Dolayısıyla az kişiyi vurucu ve ses getiren eylemlilikler ortaya koyma zorunluluğu kendini dayatır hale gelmişti. Bu noktada sıkça başvurulan bir yöntem, Yükseköğretim ve Araştırma Bakanı Frédérique Vidal'in ajandasını kontrol ederek katıldığı etkinliklere sürpriz baskınlar düzenlemek, bildiri dağıtarak, slogan atarak, şarkılar söyleyerek Bakan protestosunu yapmak. Öyle ki Bakan Vidal, bir süre sonra tüm etkinliklere bir polis güruhu eşliğinde katılmak durumunda kalmış, iştirak edeceği etkinlikleri önceden duyurmaktan imtina eder hale gelmişti. Bu sürpriz protestolardan en çok ses getiren, her iki eğitim bakanının, Vidal ve Blanquer'in katıldığı EHESS'te 20 Mart 2019'da gerçekleşen bir etkinlik oldu. Etkinliğin amacı, antisemitizm ve ırkçılık temalı araştırmalar için uluslararası bir platformun açılışını duyurmaktır; bakanlar da konu üzerine Fransa'nın gerçekleştirdiği faaliyetlerden konuşmak için davet edilmişlerdi. Haliyle bir avuç öğrenci de farklılaştırılmış harç ücretleri gibi ayrımcı ve ırkçı bir uygulamayı hayata geçirmeye çabalayan bakanların böyle bir etkinlikte söz almasındaki ikiyüzlülüğe işaret etmek üzere hazırlık yapmışlardı. Fakat daha salona girip slogan bile atmadan üniversite kampüsüne izinsiz giren polislerin engellemesiyle karşılaştılar; yaka paça dışarı çıkarıldıktan,

Hareketin çoğulcu yapısı, özgün karakteri ve alternatif düşünceye kapı aralayan açıklığı, gündelik ayrımcılığa karşı somut siyasi pratikler ortaya konmasına vesile olduğu kadar taleplerin de çeşitlenmesi ve farklılaşmasıyla sonuçlandı; örneğin güvencesizliğe karşı öğrenci maaşı gibi sosyal adalete yönelik somut önerilerin dile getirilmesine olanak tanıdı.

tartaklandıktan sonra ancak EHESS idari personeli, güvenlik görevlilerinin araya girmesi ve bizzat Rektörün kendisi tarafından polis müdahalesine son verilmesiyle protestolarını gerçekleştirebildiler. Polis müdahalesi ve sonrasında kaydedilen görüntüler sosyal medyada görece önemli bir yankı uyandırdı;²³ bunun sebebi, üniversite yönetiminin desteğine haiz olan öğrencilerin normal koşullarda kampüse giriş izni bulunmayan polis tarafından tartaklanmış oluşuydu. Bakanların öğrencilerle yüzleşerek diyalog kurma yoluna gitmeye yerine polisi devreye sokmuş ve anında kampüsü terk ederek her türlü iletişim olanağını bertaraf etmiş olması da tepki çeken unsurlar arasında yer alıyordu.

Sonuç yerine: Kırmızı Karelerin mirası

Neticede Kırmızı Kareler hareketi amacına ulaşamadı; farklılaştırılmış harç uygulaması üniversitelere tanınan iki senelik "geçiş süreci"nin ardından nihayet 2021-2022 akademik dönemi itibariyle tedavüle giriyor. Bugün artık çok az sayıda üniversite, sahip oldukları "öğrenim harcı muafiyeti bütçesi" üzerinden uluslararası öğrencilere farklılaştırılmış harç uygulamasını yürürlüğe koymaktan geri durabiliyor. Geri kalanlar ise yeni harç ücretleri sebebiyle uluslararası öğrenci sayısında ciddi bir düşüş yaşıyorlar. Her halükarda Kırmızı Kareler, Fransa'da toplumsal muhalefetin yükseldiği ve yoğunlaştığı 2018-2019 döneminde öğrenci hareketinin özgün katılımının zemini oldu, üstelik yabancı öğrencilerin nihayet kendi seslerini duyurabildiği bir platform yarattı. Öyle ki Kırmızı Kareler etrafında kurulan ağlar ve iletişim kanalları halihazırda devam etmekte olan başka üniversiter hareketler tarafından kullanılmaya devam ediyor.²⁴ Ayrıca hareketin çoğulcu yapısı, özgün karakteri ve alternatif düşünceye kapı aralayan açıklığı, gündelik ayrımcılığa karşı somut

siyasi pratikler ortaya konmasına vesile olduğu kadar taleplerin de çeşitlenmesi ve farklılaşmasıyla sonuçlandı; örneğin güvencesizliğe karşı öğrenci maaşı gibi sosyal adalete yönelik somut önerilerin dile getirilmesine olanak tanıdı. Kırmızı Kareler hareketi esnasında sık dile getirilen öğrenci maaşı (*salaire étudiant*) fikri, yükseköğrenimin kendisini bir iş olarak alıp, özgün araştırmalar yürüten ve akademiye katkı sunan öğrencilerin de maaşlı çalışan olma hakkına sahip olduğu argümanını öne sürüyordu. Bu fikir, küresel pandemi döneminde düzenli geliri olmadığı için günde en fazla bir öğün yemek yiyebilen ya da yardım kuyruklarında saatlerce bekleyip yurduna eli boş dönmek zorunda kalan öğrencilerin güvencesizliği ve yoksulluğu üzerinden yeniden gündeme gelecekti.²⁵

Kıscası hareketin sadece farklılaştırılmış üniversite harçlarına “karşı olmak”tan ibaret kalmadığı göz önünde bulundurulduğunda, Kırmızı Karelerin amacına ulaşamamış olması bir “başarısızlık” ya da “teslimiyet” anlatsının kurulmasının da önüne geçiyor. Nihayetinde bir hareketin “negatif bakiye” değil de ilham veren, zenginleştiren, çoğaltan bir miras bıraktığını teslim etmek, gelecek mücadelelere kaynak teşkil etmesine de alan bırakmak anlamına geliyor. Bu doğrultuda Macron’un üniversitelerden korkmakta haklı olduğunu da gösteriyor; zira ayrılıkçılık yasası ya da İslamo-solculuk tartışması gibi suni gündemlerle sağ-sol çatışmasından beslenen bir siyasete geçit vermeyen, kendi özgün gündemini üreten ve hükümetin siyasi ajandasına meydan okuyan bir hareketin mümkün olduğunu hatırlatıyor.

Fotoğraf: Faruk Bilal

¹ Öğrenci hareketinin makro politika ile olan ilişkisi bu yazı kapsamında ele alınamayacak kadar geniş bir bağlam teşkil ediyor. Bu sebeple tarihsel analizi hükümet reformlarına tepki olarak ortaya çıkmış ve akabinde sönümlenerek mirasını bir sonraki kuşağa devretmiş öğrenci hareketleri ile sınırlı tuttum. Yine de bu hareketlerin her zaman için dönemin sosyo-politik bağlamıyla hemhal olduğunu, örneğin Cezayir Savaşı sonrasında cereyan eden siyasi kutuplaşmaların 1960’larda öğrenci hareketi içinde alınan konuları da belirlediğini, dolayısıyla homojen, sabit ve değişmez bir karakter taşımadığını not düşmek isterim.

² Laurent Jalabert, “Transformer l’université: La politique pour l’enseignement supérieur avant la loi Faure (1958-1968)”, içinde *La loi Edgar Faure : Réformer l’université après 1968*, Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2016, ss. 25-35.

³ Öyle ki reformun bu niteliği, Bourdieu’nün “kültürel sermaye” konseptine de ilham veriyor. Buna göre Fouchet’in savunuculuğunu üstlendiği türden bir proje, üniversiteyi “elit yetiştirme kurumu” olarak mimliyor ve bu misyonun başarısını kimin hangi türden bir kültürel sermaye ile yükseköğrenime erişebileceğine karar veren bir eleme mekanizmasının teşekkülüne bağlıyor. Bkz. Pierre Bourdieu ve Jean-Claude Passeron, *Les héritiers: les étudiants et la culture*, Paris: Éditions de Minuit, 1965.

⁴ Jean-François Condette, “Mai 1968 en perspective: Ruptures et continuités, accélérations et résistances à la réforme dans le champ éducatif (1968-1975)”, *Histoire@Politique*, 37, Ocak-Nisan 2019, Erişim adresi: <https://www.histoire-politique.fr/index.php?numero=37&rub=dossier&item=342>

⁵ Louis Gruel, Olivier Galland ve Guillaume Houzel, *Les étudiants en France: Histoire et sociologie d’une nouvelle jeunesse*, Rennes: Presses universitaires de Rennes, 2009, s. 115.

⁶ Jacqueline Lalouette, “Enjeux et formes de la mobilisation catholique au XXe siècle: manifestations et meetings (1906-1984)”, içinde *Histoire des mouvements sociaux en France. De 1814 à nos jours*, Paris: La Découverte, 2014, ss. 305-315.

⁷ Guy Coq, “Mai 68 à l’envers”, *Esprit*, 124 (3), 1987, ss. 34-41, Erişim adresi: www.jstor.org/stable/24271437

⁸ Aşırı sağcıların saldırı düzenleme ihtimaline karşı kurulan bu güvenlik birimleri bugün halen feminist hareketten antifaşist harekete pek çok sol eylemlilikte kortejlerin güvenliğini sağlamak amacıyla kullanılıyor. Bununla birlikte bu birimler bazen korteje kimin katılıp katılmayacağını belirleyen bir tür “siyasi filtre” işlevi de kazanabiliyor. 25 Kasım 2018’de düzenlenen Kadına Şiddete Karşı Yürüyüşte tam da bu minvalde bir gerilim yaşanmış, “fuhuşun yasaklanması” talebiyle yürüyen kadınların güvenlik birimi seks işçilerinden oluşan bir korteji alandan uzaklaştırmaya çalışırken arbedeye sebep olmuştu. Buna karşılık seks işçilerinden, Müslüman feministlerden, queer ve lezbiyenlerden oluşan bir başka grup, kendilerini “beyaz feministler”den korumak için güvenlik birimi kurmuş, nihayetinde yürüyüş ancak iki ayrı kortejin tesis edilmesiyle devam edebilmişti.

⁹ Ismaël Halissat, “Le « syndrome Malik Oussekeine » existe-t-il encore?”, *Libération*, 5 Aralık 2016, Erişim adresi: https://www.liberation.fr/france/2016/12/05/le-syndrome-malik-oussekeine-existe-t-il-encore_1533123/

¹⁰ Dahası, hükümet sokağı dikkate almayıp yasa tasarısını geçirse bile, muhalefet hukuki zeminde mücadelesini sürdürerek projenin başarısız olmasını sağlayabiliyor. Örneğin, Laetitia Avia tarafından sunulan sanal ortamda nefret suçlarının engellenmesine dair yasa tasarısının pek çok maddesi, Haziran 2020’de Anayasa Mahkemesi tarafından ifade özgürlüğüne aykırı olduğu gerekçesiyle sansürlendi. Böylece yasa yürürlüğe girmiş olmasına rağmen, hükümetin hedeflediği niteliğini kaybederek, tabiri caizse “güdük” kaldı.

¹¹ Misal, üyesi olduğum ve *École des hautes études en sciences sociales* (EHESS) bünyesinde faaliyet gösteren *La Brèche* adlı otonomist öğrenci örgütlenmesi, 2019 Haziran ayında “İslamo-solculuk” suçlamasıyla Neonazi bir başka öğrenci grubunun sopalı saldırısına uğradı. Yoldan geçenlere dağıttıkları bildirilerde bu grup, bizi aynı anda hem İslam’ın savunuculuğunu üstlenmekle, hem de eşcinsel ve queer “ucubelere” ev sahipliği yapmakla itham ediyor, üniversiteleri bizim gibi “ahlaksızlardan” arındırma sözü veriyordu. .

¹² Kağıtsızlar (*sans papiers*) Fransa’da oturma izni bulunmadan ikamet eden ve çalışan yabancı uyruklular için kullanılan bir tabir. Öğrenim görmek için Fransa’ya gelen öğrenciler arasında da çeşitli sebeplerden dolayı oturma izni alamamış olanlar bulunuyor.

¹³ *Interfac* çağrısının Türkçe tam metni için bkz. <https://www.facebook.com/events/193908754851065/>

¹⁴ Öyle ki devam eden aylarda yabancı öğrencilerin Fransa’da yükseköğrenim deneyimlerini paylaştığı tanıklıklarından oluşan bir dizi video-röportaj yayınlanacak, *#PayeTesFrais* (Harcını Öde) etiketiyle YouTube üzerinden paylaşılacaktı. Bkz. https://youtube.com/playlist?list=PLYxJdQLIP-Bn-NoEYt2BWBmYmaaPB_y

¹⁵ 13 Şubat 2019’da EHESS’te harç zammına karşı gerçekleştirilen bir etkinlikte ben de kendi tanıklığımı sunma fırsatı yakalamıştım. Bu tanıklık, etkinlik tutanağında da tam metin olarak yayımlandı. Bkz. <https://universiteouverte.org/2019/02/21/carres-rouges-a-lehess-un-compte-rendu/>

¹⁶ *Campus France*, Fransa’da öğrenim görmek isteyen tüm uluslararası öğrencilerin geçmek zorunda olduğu resmi bir devlet kurumu. Öğrenciler, Erasmus programı da dahil olmak üzere, Fransa’da bir yükseköğrenim kurumundan kabul aldıktan sonra, Fransa’ya gelebilmek için gerekli olan vize başvurusundan evvel kendi ülkelerindeki *Campus France* temsilciliğine müracaat ederek durumlarını açıklayan belgeleri sunmak, başvuru harcı ödemek ve onay almak zorunda. Söz konusu belgeler ve ödenecek olan harç, ülkeden ülkeye değişiklik gösteriyor; dolayısıyla Fransa’nın bir “eleme” sistemini en azından uluslararası öğrenciler nezdinde zaten işletmekte olduğuna da işaret ediyor.

¹⁷ Taşdığı mecazi anlamlar sebebiyle doğrudan çevirisi güç bir ifade olan bu slogan, argoda “açıkça, dobra dobra” anlamına gelen “*carrément*” kelimesinden kareyi, “aşırı öfkeden her şeyi kırmızı görmek” anlamına gelen “*voir rouge*” deyiminden de kırmızı rengini alıyor.

¹⁸ Öğrenci hareketlerinin “bağımsız” karakteri söz konusu olduğunda siyasi pratikler elbette sola çekiyor, ister istemez otonomist harekete yakın bir zeminde duruyor. Yine de radikal sol içerisinde dahi filizlenmekte olan bir ayaklamaya yön vermek, bir anlamda hareketi “ele geçirmek (*recuperer*)” için çekişmeler yaşanabildiğinden, sadece bireysel temsile izin verilmesi kırmızı karelerin bağımsızlığını koruyabilmesi açısından zaruri görülen bir uygulamaydı.

¹⁹ Öyle ki hareketin tıkanma noktasına girdiği bir dönemde, 26 Nisan 2019 günü EHESS’te uluslararası öğrenci hareketleri temalı bir etkinlik düzenlenmiş, bu kapsamda Québec, Brezilya, Meksika, Türkiye, İran ve Suriye’deki öğrenci hareketlerinin pratik eylem repertuarları üzerine aktarımlar ve tartışmalar yapılmıştı. Amacı Kırmızı Karelere yeni yaratıcı eylem fikirleri vermek olan bu deneyim paylaşımı etkinliğinde ben de Gezi döneminde öğrenci hareketi ile 2014 İTÜ Maden Fakültesi işgal deneyimi ekseninde bir sunum ile katkı sunmuşum. Etkinliğin duyurusu için bkz. <https://www.facebook.com/events/282159129387098/>

²⁰ Eylemin fotoğraflarından oluşan bir seçki için bkz. <https://universiteouverte.org/2019/03/12/marche-funebre-pour-luniversite-ouverte-a-tou%2%b7tes/>

²¹ *Centre Georges-Pompidou* tarihsel ve turistik olarak önem arz eden bir mekan; bu yapı ve çevresinde sayısız sanat çalışması, *happening* ve *flashmob* vuku bulmuş, hatta Kırmızı Karelerin gerçekleştirdiği korsan eylem de izleyenler tarafından sanatsal bir performans zannedilmişti.

²² Eylemin videosu için bkz. <https://youtu.be/R5zhEeEZjk4>

²³ Polis müdahalesini ve öğrencilerin protestosunu içeren videolar Facebook’ta dolaşıma girdikten sonra yüz bini aşkın görüntüleme sayısına ulaştı. Olayın detaylı bir tasvirini ve öğrencilerin yaptığı açıklamayı içeren montaj videoya şuradan erişilebilir: https://youtu.be/7OLrKR8pB_E

²⁴ Bkz. *Université Ouverte* (Açık Üniversite) web sitesi www.universiteouverte.org

²⁵ Öğrenci maaşının “ütöpik bir proje” olmadığı, gelir sahibi olmasalar dahi vergi mükellefi olan öğrencilerin gerçekleştirdikleri faaliyetin bir artı değer ürettiği, bu sebeple asgari ücret bazında bir maaşa muvafık oldukları argümanlarını detaylandıran bir yazı için bkz. <https://universiteouverte.org/2020/04/28/vers-lautonomie-des-etudiant%E2%88%99es-le-salaire-etudiant-comme-outil-de-lutte-contre-la-precarite-comparaisons-europeennes/>

Geçmiş ve günümüz öğrenci hareketinde ortak “meseleyi” aramak: “Benim zamanımda” neoliberalizm

Mayıs ayının bir pazarı 12 Eylül sonrası öğrenci hareketinden gazeteci ve sendikacı Ömer Süvari, Koordinasyon döneminden yazar ve hukukçu Foti Benlisoy, Boğaziçi Üniversitesi Moleküler Biyoloji ve Genetik Bölümü öğrencisi ve BOÜN Dayanışması'ndan Özlem Damla Arık ve Boğaziçi Üniversitesi Sosyoloji Bölümü öğrencisi Hüsnü Beha Yıldız ile buluşup yanıt aradık: Bu birbirinden farklı üç hareketin ortak bir noktası, beslendiği bir miras var mı?

Konuşulanları okuyunca her kuşağın “mesele” kelimesini en az bir kere kullandığını farkedebilirsiniz siz de, ancak en büyük ortaklık bu kelime olamaz. Herkesi “mesele” demeye çağıran bir başka ortaklık da olmalı. Konu devralınan mirasa gelecek böylece. Ortada bir miras yok gibi gözükse de detaylanınca farkediyoruz ki kökler bir arada. Belki artık klasik ve sıkıcı, ama “ortaklık” 2000’lerin başlarında üniversitede okuyan bana da, konuklarıma olduğu gibi coşkuyla göz kırpmıyor: Evet, “mesele” yine ve yine neoliberalizm. Şimdi artık “klasik” ve “sıkıcı” olmasının da bir anlamı var bu söyleşiyi birlikte düşününce. Tam da neoliberalizmin yerleştiği çağda yaşıyoruz çünkü.

“Biz belki ilk üniversitelerin neoliberalize edilmesine karşı ilk direnişleri yapıyorduk, şimdiki arkadaşlar ise son üniversitelerin son direnişleri için çalışıyorlar.” diyor Ömer. 12 Eylül döneminde başlayan

ve Koordinasyon’da kelimelerini bulan üniversitelerin neoliberal dönüşümü tartışması, bugün Boğaziçi Üniversitesine Prof. Melih Bulu’nun atanmasıyla kendisini tamamladığını gösteriyor.

Boğaziçi Üniversitesinden Damla ve Beha, okuldaki öğrencilerin bir kısmı için “apolitik militan” nitelemesini kullanırken, Ömer bu kitleye yakından bakılması gerektiği fikrinde. Foti ise bu “apolitik militanların” zeminini tarifliyor, evrensel öğrenci tanımının yok olduğuna işaret ediyor ve dayanışmacı bir perspektifin kurulabildiği eski kantinlerin yokluğuna da. Yerlerini çoktan AVM görünümü kantinler aldı. Ayrıca öğrenci kimliğinin eski ve güvenli temsili geride kaldı. Foti “Artık CV için yaşamak zorunda kaldığını” hatırlatıyor öğrencilerin. Neoliberalizmin mirası baki, ama çağ da hızla değişti. Üç kuşaktan dört kişi ile birlikte tartışmanın başlangıcı, ortası ve sonunu kendi zaman aralıklarından izliyoruz.

Ömer, öğrenci, hareketine nasıl dahil olduğunu anlatır mısın?

Ömer Süvari: Belki bugünlere bir tür efsane gibi gelir çünkü 80’lerde bize 68 anlatıldığında çok eskide kalmış bir şeylerin anlatıldığı hissiyle dinlerdik. Yani “Bu amca da gelmiş bize 68 anlatıyor” gibi. (Gülerek) Şimdi de biz 80’lerden söz ettiğimizde gençler herhalde “Bu amca da bize 30-35 sene önce olan efsaneleri anlatıyor” gibi bir duyguyla dinleyecekler. Ama koşullar ve muhalefet hareketlerinin dinamikleri çok farklı olsa da benzer yönleri vardır. Ben 14-15 Nisan öğrenci eylemlerinin hemen üzerine, 87’de üniversiteye girdim. İzmir’e gittim ve 9 Eylül İktisat’ta okuyup, yurtta kaldım. İlk yurt eylemlerini örgütlemek, 14 Nisan sonrası Öğrenci Dernekleri sürecini geliştirmek yaptığım şeydi. Zaten lisede arayış halindeydim ve sola, muhaliflere, sosyalistlere, devrimci hareketlere dair ilgi hepimizde vardı ama o ilgiye dair hiçbir şey bulamıyorduk. Tüm toplumda da bu

baskı hissedildiği için –gözlü süreleri 15 gün, basın yayın organları sansürlü– çok az muhalif yayına ulaşabiliyordu.

Şimdiki gibi internet, cep telefonu, iletişim sistemlerine dair hiçbir şeyin olmadığı şartlarda 12 Eylül’ün öncesinden bir kaset bulmak, muhalif müzik bulmak bile ciddi sıkıntıydı. Zülfü Livaneli, Ruhi Su’lardan söz ediyorum bir de muhalif müzik dediğimde. 12 Eylül öncesiyse sonrası arasında ciddi bir fikri, ideolojik kopukluk hatırlıyorum. 90'lara kadar da sürdü aslında bu kopukluk.

Örgütlü politik grupların bir kısmı ayakta idi o dönem yani, TKP, TİP, TSİP 87'lere kadar Kurtuluşçular, Kürt Hareketinin önemli bir kısmı. Ancak

Ömer: Örgütlü politik grupların bir kısmı ayakta idi o dönem ama toplumsal hareketin ana damarları ciddi bir kesintiye uğramıştı, bunu da en çok öğrenci hareketinde hissettik.

toplumsal hareketin ana damarları ciddi bir şekilde kesintiye uğramıştı, bunu da en çok öğrenci hareketinde hissettik. 87'lerde öğrenci hareketi ciddi bir yükselişe geçti, bizlerin de önümüzü görmek için çok ciddi tartışmalar yaptığımızı hatırlıyorum.

YÖK yasasında öğrenci derneklerini kurma/kurmama/üye olmayı düzenleyen,

bir öğrencinin derneğe üye olması için rektörlükten izin alması gerektiğini iddia eden ünlü bir madde vardı. Ana muhalefet eksenlerinden biri de buydu. 86-87 döneminde okullardan atılanlar da gündemdedi. Bir dersi iki kere alıp başarılı olamadığınızda okuldan atılıyordunuz ki bu çerçevede yanılmıyorsam 50 bine yakın öğrenci vardı ve bu da YÖK'ün kuruluşunun 5., 6. yılında ortaya çıkan bir bakıyeydi. 12 Eylül'den sonra YÖK'le birlikte sınav sistemleri değişmişti, çok ciddi bir sınav yükü vardı. O dönem öğrenci hareketinin ana dinamiği 12 Eylül'e karşı muhalefet, YÖK'e karşı mücadele idi, üniversitelerdeki polis işgalinin kırılmasıydı. Ki bu 90'ların ortasına kadar devam etti öğrenci hareketinin ana izleği olarak.

Ömer Süvari

89-90 gibi öğrenci hareketinde yeni arayışlar içinde olmak gerektiğini, üniversitelerin özelleştirilerek paralı hale gelmesini, bilginin niteliğinin değişmesi, üniversitenin sermaye ilişkilerine açılıyor olmasını, yeni üniversiteler açılmasının ilk tartışmalarını yaptığımızı hatırlıyorum. 91'de öğrenci hareketinde bir dönemin bittiğini, hatta 1. dönemin yeniliğiyle sonuçlandığını konuştuğumuzu hatırlıyorum. Sonrası zaten Koordinasyon'a doğru gelişen bir süreç haline aldı. İstanbul'da İzmir,

Ankara'da öğrenci örgütlenmesinin biçimi değişti, öğrenci muhalefetinin ana temaları farklılaştı.

Foti Benlisoy: Abim Yorgo, tam Ömer'in bahsettiği dönemlerde İstanbul Üniversitesi'nde idi. Siyasal bir figür değildi ama daha sonra Dernekler süreci olarak adlandırılan döneme temas etmişti. E. ikiz kardeşin var malûm! İkimizin de siyasal bilinç muhalefetiyle tanışmamız abimin

arkadaşları, o eylemler süreci içindeki tartışmalar, onların bizim eve/haneyeye sirayet etmesiyle oldu. Dolayısıyla 94-95'te İstanbul Üniversitesi Hukuk Fakültesi'ne

girdiğimde zaten geçmiş dönemin tartışmalarına dair bir kulak dolgunluğum vardı.

Amma velakin, Ömer de bahsetti, 91-92 sonrasında bir geri çekiliş söz konusu oldu. O çekiliş üniversitelerde çok barizdi. Kuşkusuz üniversite içerisinde öğrenci hareketlerinin çeşitli imkân ve olasılıklarını tartışan gruplaşmalar söz konusuydu ama bir kesinti oluşmuştu. Üniversite muhalefetinde hep böyle bir "sorun" söz konusu; yani bu kesintiler. Geniş, bazen uzun kesintiler. Belleğin kolektif düzeyde aktarılırken kesintiye uğraması hep bir sorun oluyor.

O dönem tabii, ben de kişisel bir arayış içerisine girmiştim ve hazırdım, kendimi solcu olarak tanımlıyordum. Dolayısıyla kümelerle tanışmam uzun zaman almadı. Senenin yazına doğru harçlara fahiş düzeyde zam geldi. Yüzde 350 oranındaydı yanlış hatırlamıyorsam, dönemin öğrencileri arasında birden bire çok ciddi bir mesele haline geldi bu. Yaz aylarında hızla İstanbul Üniversitesi Koordinasyonu adını alacak bir oluşumun nüveleri oluşmaya başladı ve harç zammının geri alınması için bir imza kampanyası söz konusuydu. Benim öğrenci hareketiyle ilk tanışmam da o süreçte imza toplama faaliyetlerinde oldu.

Ömer'in üniversitede olduğu dönemde öğrenci muhalefeti daha çok 12 Eylül'ün otoriter uygulamalarına, YÖK'e karşı bir izlekten, bizde konu üniversitenin neoliberal dönüşümü, eğitimin metalaşması, ticarileşmesi gibi bir mesele etrafında oluşmaya başladı. Harçlarda da bu kadar yüksek bir zam öğrenci

Beyazıt, 1990. Kaynak: Ömer Süvari

Laleli, Beyazıt, 14 Nisan 1987. Kaynak: Ömer Süvari

Boğaziçi Birlik Şenliği, 1990. Kaynak: Ömer Süvari

Uğur Mumcu'nun cenazesinden, 1993. Kaynak: Ömer Süvari

Merkez bina. Kaynak: Ömer Süvari

Kaynak: Foti Benlisoy

Kaynak: Foti Benlisoy

Foti Benlisoy

Foti: Ömer'in döneminde öğrenci muhalefeti 12 Eylül'ün otoriter uygulamalarına karşı bir izlekleyken, bizde konu eğitimin ticarileşmesi meselesi etrafında oluşmaya başladı.

kitlelerini doğrudan etkileyen bir mesele haline geldi. Dolayısıyla özellikle 95-96 yıllarında çok yaygın bir siyasallaşma söz konusu oldu. Dönemin yaygın sloganı da "Müşteri değil öğrenciyiz" oldu, öncesinde de kantin zamları söz konusuydu.

Koordinasyon'un içinde Üniversite Öğrencileri Platformu ve başka siyasal partilerin yapılanmaları da vardı. Platform mevcut siyasal örgütlenmelerin gençlik aygıtlarının bir koalisyonu şeklinde örgütlenmiş, onların üniversitelerdeki kadrosal birikimini seferber etmeye dönük bir çalışmaydı.

Koordinasyon'un başından itibaren hep bir farklı örgütlenme deneyimi söz konusu oldu, bu önemliydi. O dönem bu tabiri kullanmıyorduk sanıyorum ama yatay bir örgütlenmeydi bu bahsettiğimiz

kuşkusuz. Fakültelerde hemen herkesin karar alma süreçlerine doğrudan dahil olduğu, dolayısıyla karar alma süreçlerinin yatay olduğu cephelerin, adı üstünde bir "Koordinasyonu" şeklinde bir yapı idi bu. Tabii, bu tartışmaların içinde hepimiz parçalı deneyimlerden hareket ediyoruz. Koordinasyon yapısı, o dönem Devrimci Gençlik dergisi etrafında kümelenmişti, fikri örgütleyen bu çevreydi. Ben o çevreyle temasta olsam da, üniversite içindeyken hiçbir zaman tam bir üyesi olmadım. Eski bir tabir ama bizim dönemde yaygındır, ÇBS yani Çizgisi Belli Olmayan Sosyalist/Solcu denilen küme içindeydim.

Ömer: Yok canım, sana hiçbir dönem öyle ÇBS demedik. (Gülüşmeler)

Foti: Örgütlü olmayan solcuların Koordinasyon'da yoğun olduğu biliniyordu. Taban inisiyatifine dayanması nedeniyle, insanların bireysel katılımı –sorunlarla birlikte kuşkusuz– olduğu için bu "örgütsüz", "ÇBS" kesimlerin daha etkin olabildiği bir yapıydı. Bu da Koordinasyon'un örgütsel anlamda geniş öğrenci kesimleri ile daha kolay buluşabilmesini sağlıyordu. Biz "Koordinasyon"un başından itibaren hep bir farklı örgütlenme deneyimi söz konusu oldu, bu önemliydi. O dönem bu tabiri kullanmıyorduk sanıyorum ama yatay bir örgütlenmeydi bu bahsettiğimiz

bir etkiye ulaşmasının nedenlerinden bir tanesi buydu.

1995'in 20 Ekim'iydi sanırım, toplanan imzaların gönderilmesiyle Ankara'da kitlesel bir eylem söz konusuydu. Biz de İstanbul'dan Ankara'ya gitmiştik ve tabii tren istasyonundan çıkarmadılar, çevirdiler etrafımızı orda bir gün boyunca kaldık. Sonra Aralık 1995'te Beyazıt'ta giderek kitleselleşen, binlerle ifadesini bulan çok ciddi eylemler oldu. İstanbul Üniversitesi Platform tarafından işgal edildi. Sanırım aynı gün Meclis'te bir pankart açıldı, o da ses getirmişti.

Tabii öğrenci muhalefetine dönük ciddi baskılar bu dönemde olduğu gibi çok yoğundu. Polisin yoğun baskısı ve faşistlerin saldırısı... Ama bugüne kıyasla "biraz daha" rahat bir dönemdi. Çünkü siyasal güç konsantrasyonu bu düzeyde değildi. Hatırlayın 90'lı yılları; zayıf, güçsüz koalisyon hükümetleri vardı, bunlar hızlı bir biçimde birbirleriyle konum değiştiriyorlardı, öğrenci muhalefeti gücün parçalı olmasından yararlanarak çatlaklara daha rahat sızabiliyordu.

Koordinasyon döneminin iki temel özelliği olduğunu söyleyebilirim; Biri miras

aldığımız, Ömer'in de bahsettiği ve bizden önce de tartışması yapılan, öğretimin neoliberal yeniden yapılandırılması meselesini doğrudan doğruya, kitlesel düzeyde itiraz yöneltten ilk hareket olmasıydı, ama devamını getiremedi. Neden getiremediği de önemli bir tartışmaydı. "Bu yeniden yapılanmanın çok boyutlu halini harç meselesine sıkıştırarak orada takılı mı kaldık?" gibi soruları ayrıca tartışabiliriz. Koordinasyon yani 94-95 sonrası üniversitelerin neoliberal dönüşümü çok hızlı bir tempoyla sürdü, ayrıca tartışmamız gereken bir konu belki de bu.

İkinci özelliği de –ki bu bugüne daha doğrudan, anlamlı ve pozitif bir miras olabilir– yatay, taban inisiyatifine önem veren, katılımcı, birey esaslı hukuka önem veren bu örgütsel miras/örgütlenme anlayışı. Miras dediğim için şöyle bitireyim; yaptığımız bu konuşma önemli çünkü bahsettiğim kesimler dolayısıyla biz bir türlü bu mirası iyisiyle kötüsüyle kolektif düzeyde tartışmadık. Bu toplantıya hazırlanırken Koordinasyon hakkında ne söylendi diye bakmaya çalıştım. Söylenenleri herkes kendi küçük havuzunda söylemiş, yani herkes kendi örgütsel/politik ailesine/camiasına konuşmuş iyisiyle kötüsüyle. Dolayısıyla bu miras meselesini sanırım biraz daha ciddiye almak gerekiyor. 96'nın öğrenci atmosferiyle, bugünün öğrenci atmosferi arasında da bir uçurum olduğuna inanıyorum; bunu da hesaba katarak tabii.

Teşekkürler Foti. Kesintileri tartışıp tartışmayacağımız bir mecraya eklemek gerekiyor belki de. İşin medya tarafı da devreye giriyor bana kalırsa. Damla seninle devam etmek isterim. İki dönemin politik atmosferini oluşturan güçler dengesi arasında ciddi bir fark var diyor Foti. Ömer'in anlattıklarıyla düşünürsek ikisinin birbirine yakın ve tamamlayan bir dünyada yaşadıklarını anlıyoruz. Ömer'in zamanında başlayan tartışmayı Foti miras alıyor. Sizin ailenizde örgütlü biri var mıydı solculuğa bulaşmış olan? İkincisi, Ömer ve Foti'yi dinlemek ne hissettiriyor sizlere? Miras, tanıdık ya da uzak, nasıl hissettiriyor? Özlem Damla Arık: Benim ailemde hiç solcu yok, hiç olmadı. Fakat muhalif bir aile. Klâsik CHP'li, İzmir'li bir aile düşünün ama tutumları daha çok

Damla: Biz Ak Parti iktidarının içine doğduktan sonra gördüğümüz toplumsal bir muhalefet yok, şahit olmadık. Bundan ötürü yaşitlarımız güçlü bir direnişe ya da bir siyasi söz söylemeye alışkın büyümeydi.

"Aman kızım bu tarz eylemlere bulaşma, geleceğini yakma." Özellikle Boğaziçi olayları sırasında böylelerdi. Üniversite döneminde hiç karışmamışlar siyasete, yani bana bir anı kalmadı.

Sorunun "fark var mı?" kısmı dikkatimi çekti. "Hükümet daha çatlaklıydı" dendi ama bence şu an AK Parti hükümeti de güçsüz. Özellikle MHP ile birlikte siyaset yapmaya başladığından beri bir kriz içinde. Çocukluğumuzdan yetişmemize kadar –ki ben 99 doğumluyum– kendimi bildim bileli aynı hükümeti görüyorum. Kendim ancak okumalardan biliyorum önceki hükümete neler olduğunu ama yaşitlarımızın çoğu bunlardan bihaber. Biz AK Parti iktidarının içine doğduktan sonra gördüğümüz toplumsal bir muhalefet yok, şahit olmadık. Bir Gezi olaylarına şahit olduk o kadar. Geriye çekilmiş bir muhalefet var. CHP dahil, 2018'den beri HDP de CHP'ye eşlik ediyor bu siyasetizlikte. Sol örgütler siyaset yapamıyorlar. Siyasetten, barikatların önüne geçmekten korkmadıkları halde siyasi söz söylemeye korkuyorlar. Örgütlerle partileri farklı yerlerde tutuyorum ama demokrasi bloğunun muhalefet yapmadığı ve toplumsal muhalefeti kurmadığını düşünüyorum. Bundan ötürü yaşitlarımız güçlü bir direnişe ya da bir siyasi söz söylemeye alışkın büyümeydi.

Boğaziçi direnişinde çok aktifim ve kitleyi analiz ederken gördüm ki kitleye hiçbir şey yaptırıyoruz çünkü kendisine inancı yok. Boğaziçinde 2018'den bu yana her yıl yemekhane zamları oluyor. 2018'de 2 buçuk lira olan yemek şu an 4 buçuk lira. Yemekhane zamlarına karşı iki kere boykot yapılmaya çalışıldı ki Boğaziçi üniversiteler arasında en rahat eylem/siyaset yapabileceğiniz yerdi. İstanbul Üniversitesi'ni biliyorum, afiş asılmıyor artık. O tarafta faşistler var ama Boğaziçinde sağcı olmak utanılacak bir şey. Buna rağmen öğrenciler o kadar apolitik, o kadar çekingen, tepki

Özlem Damla Arık

vermemeye o kadar alışkın ki! Kendilerini "Biz eğitimli ailelerin eğitimli çocuklarıyız, ülkenin geri kalanı cahil, eğitilmemiş" dünyasına inandırmışlar. Ankara'nın doğusu onlar için hiç yok, var bile olmamış belli politik çevreler harici. Bunu Boğaziçi Direnişi'ne bağlayacağım çünkü kitlenin böyle olmasına rağmen bu direniş nasıl ilerledi? İşte ben burada hükümetin güçsüzlüğünü görüyorum.

Hızlı başladık, direkt bir tepkiyle başladı ve ilk motivasyonu şuydu; "Bir rektör atanıyor, antidemokratik bir politika var" değil, "Nasıl AK Parti'li biri rektör olur?". Üzücü bir şey söyleyeyim; Eski rektör Mehmet Özkan da kayyumdu, o da atanmıştı ama üniversite içindendi. Bu nedenle kabul edildi.

Eski kayyum yerini Bulu'ya bırakmak üzere binadan indiğinde Güney Kampüs'te alkışlandı ama bu adama da yıllar içinde kampüsteki belli başlı politik öğrenciler sırtını döndü, belli başlı hocalar Mehmet Özkan yüzünden işten ayrıldı. Özkan yüzünden aslında özgür bir Boğaziçi ortamı yoktu. LGBTİ+'lar iki senedir ciddi hedef gösteriliyorlar BİSAK (Boğaziçi İslam Araştırmaları Kulübü) tarafından, ama herkes bir anda unuttu Mehmet Özkan'ın yaptıklarını. Önce bunu anlattık arkadaşlara "Sorun liyakat değil, sorun Boğaziçili olmak değil, sorun tanımak değil. Burada antidemokratik bir uygulama var."

İlk haftamızı gerçekten Boğaziçillere siyaset yapmanın kötü bir şey olmadığını anlatmak için harcadık. Okul yurtlarında

Özlem Damla Arık

kıyametler koştuk, bin kişilik Whatsapp gruplarında insanlar birbirine girdi ama apolitik öğrencileri orada bir şekilde baskılayabildik.

kırıcılık yaptıkları için o gün de bizim önümüze geçtiler, etten duvar ördüler işgal etmeyelim diye. Boğaziçi öğrencileri ne kadar politikleşse de hocasına tepki

Damla: Ben de solun hangi noktalarda ve nasıl ayrışabileceğini canlı bir şekilde tecrübe ettim. 90'lardaki politik filmlere bakıp öğrenci hareketini okuyorum ve o kadar benzer tartışmalar görüyorum ki. Aynı şeyleri tekrar yaşıyor gibiyiz.

koyabilecek bir kitle değil. Ben çok sevdiğim hocalarımın üstüne yürüdüm, ama bir döndüm arkamı kitle çoktan dağılmış "Haklısınız hocam" diyorlar. Ama o gün yine de ablukaya aldık rektörlüğü, "Madem işgal etmiyoruz hesap verene kadar gitmiyoruz" dedik. Orada gerçekten saat 9'u geçmesine rağmen bir çok insan vardı, ki zaten okula polis girdi, 51 kişi gözaltına alındı.

Sonra ilk büyük eylem oldu ve o eylemde herkes vardı. Heterojen bir kitleydik ama direnişin doğasından dolayı Kâbe resimleri olayında BİSAK'lılar aradan çekildi, biz HDP kayyumlarını da arada geçirmek için direttiğimiz için faşistler çekildi, sonra LGBTİ+ bayrakları sorun haline geldi. Bunu da utanarak söyleyeceğim ama şu oylandı ilk bildiri için: LGBTİ+ kelimesi geçsin mi, geçmesin mi? 16 bin kişilik Facebook grubuydu bu ve hayır sonucu çıktı.

İktidarın nereye saldıracağını biz biliyorduk, çünkü kayyum dediğimiz iktidarın üniversitedeki eli. Devlet memlekete ne yapıyorsa, kayyum da üniversiteye aynısını yapacak. O yüzden neden kayyumları sahiplenmemeliyiz, neden LGBTİ+'ları sahiplenmeliyiz iki arkadaşımız tutuklandığında, BÜLGBTİ+ Kulübü kapatıldığında gördük. Tutuklamanın ertesi günü, 1 Şubat'ta kitleyi ilk defa çok sinirli gördüm. Okula girdik ve rektörlüğü işgal etmek gibi sözleri ilk defa bu kitleden duydum. Kitle kapıya dayandı, "Çık, işgal edeceğiz, gitmiyoruz" diyor ama tabii hemen hocalar araya girdi, sürecin en başından beri eylem kırıcılık yapıyorlar zaten.

Hocalar kapıya sırtlarını dönüyorlar ama kendi söyledikleri şey "Biz öğrencilerle iş yapmayacağız, slogan dahi atmayacağız. Biz nöbetteyken siz de slogan atamazsınız, kitlesel eylemlere gitmeyin". Yani hocalar da başından bu yana eylem

Kaynak: Hüsnü Beha Yıldız

Biz BOÜN Dayanışması içinde yaşamıyoruz ama okulda bu örgütlenme konusunda ciddi sıkıntılar var. Sol siyaset yapan, kayyuma karşı siyaset yürütmek isteyen ve 12. Cumhurbaşkanı yazdığı mektup yüzünden de en öne çıkan inisiyatif okulda şu an. Fiziksel eylemlilikleri biz sürdürüyoruz, siyasi sözleri biz söylüyoruz ama üniversite tarafından çok linçleniyoruz. Okul öğrencileri tarafından hedef gösterildim mesela.

Bizdeki fark faşistlerin saldıramaması, çete gibi gezememesi ve bir de Boğaziçi öğrencisi olma rahatlığı. Örgütlü bir Boğaziçi öğrencisi olsan bile fark var. Zaten hükümet de bunu kullanmaya çalıştı, o yüzden Kadıköy eyleminden alınan arkadaşların hiçbiri Boğaziçinden değildi ve hepsi örgütlüydü. O yüzden tutuklamaya sevkettiler. "Örgütlüler, provokatörler geliyor, dışardan eylemleri karıştırıyor" diyebilmek için.

Tabii BOÜN Dayanışması heterojen bir toplam. Ben de solun hangi noktalarda ve nasıl ayrışabileceğini canlı bir şekilde tecrübe ettim. 90'lardaki politik filmlere bakıp öğrenci hareketini okuyorum ve o kadar benzer tartışmalar görüyorum ki 80-90'lara göre. Aynı şeyleri tekrar yaşıyor gibiyiz. Bu bizim iş yapabilmemizi zorlaştırıyor, bir tweet için 4-5 saat tartıştığımız oluyor. Solun birbirinden böylesine aynı noktalara gelmesi bir noktada kötü.

Kişisel fikrim bu direnişin miadını doldurduğu yönünde, ama hocalar sırtını dönmeye devam ettikçe sürecek. Biz BOÜN Dayanışması olarak şunu örmeye çalıştık: "Bulu'nun tepesindeki gitmeden, kendisi gitmez. Aynı silüet, aynı insan, aynı uygulamalar. Ülkenin en büyük sorunu BOÜN, Melih Bulu değil, o yüzden biz siyaset yapalım, örgütler, partiler de buna destek versin". Bunu yapmak için çok çabaladık. Ama olmadı, kitlesellik değil sadece, öğrenci hareketi örülmek istendi. Bu da HDP, CHP gibi partilerin siyasi tutumundan kaynaklanıyor tamamen, onların bileşenlerinin tutumundan kaynaklanıyor.

Hüsnü Beha Yıldız: Ben sünni Müslüman, hetero bir ailenin izmirli çocuğuyum, babam imamdı; toplumun diğer muhalif kesimleriyle temas etmem çok uzun bir zaman aldı, bu da örgütlü bir deneyimim olmadığı anlamına geliyor. Kendim de ortaokul ve lise dahil –nasıl adlandıracağız bilmiyorum ama– FETÖ/cemaate ait kolejlerde okuduğum için politik bilincimin oluşması biraz daha geç oldu.

İlk günden beri Boğaziçi direnişinde aktif rol alıyorum ve bizi şu anlatılanlardan farklı kılan iki nokta var. Birincisi, Foti de söyledi, miras ve ne kadar tartışıldığı meselesi. Türkiye solunda bu eksik ve bunu tespit ediyorduk. Türkiye solu tartışmıyordu ve hareket yoktu ne yazık ki uzun bir süredir. Damla da "Bir tek Gezi vardı" dedi. Boğaziçi direnişiyle birlikte sol siyasetleri tartışmaya, polemige çektik. Lenin "Ne Yapmalı?" da yazıyor işte, "Tartışın, tartışılan bir yerde canlılık vardır" diye. BOÜN Dayanışması sol siyasetleri bir etkinlikte topladı ve direnişe nasıl baktıklarını tartıştı. Zoom'un kendi yapısı nedeniyle diyaloga açık değil monolog gibi ilerliyor ama solun kendi içindeki sessizliğini kırmaya çalıştı ve insanların neler düşündüğünü anlamaya, tartışma ortamı yaratmaya çalıştık.

Hüsnü Beha Yıldız

Aslında BOÜN direnişi kavga kıyamet sürüyor. Sabahları polisle cebelleşiyoruz, akşamları 3-4'lere kadar Zoom'larda, gruplarda birbirimizi yiyoruz laf anlatmak için. Üç saatlik uykuyla, herkesin gözü kavga etmekten mosmor olmuş, çıldırışız...

Evet, belki harç meselesi gibi bir miras şu an tarih olduğu için çok konuşmuyoruz ama o mirasın etkileri bizim içimizde de tartışma olarak sürüyor. Bulu'nun Boğaziçine atanması, neoliberal dönüşümün belki de en son ve en vurucu örneklerinden. Silah sanayii, rekabet çalışıyor ve "Bir şehre girsek orayı dümdüz ederiz" gibi açıklamalarıyla Erdoğan ve Soylu'nun ağzından çıkanları neoliberal tonda akıtan bir hali var. Ortada aslında bir Melih Bulu değil, bir Erdoğan-Soylu meselesi var. Bunları düşündüğümüzde, BOÜN'ün bilim üreten halinden ziyade sosyal bilimlere dışlayan bir yerdeler. Neoliberal düzenin gerektirdiği gibi savaşa, silaha yönelik bir şekilde gelişmesini istiyorlar. Dolayısıyla harç meselelerinden çok daha büyük bir dönüşümün etkisi bu ve neoliberal açıdan nasıl değişimler yaşadığımızı kendi içimizde tartışmamız gerekiyor.

Bizde Foti ve Ömer'in anlattıklarından ziyade şu var; onların döneminde bir kimlik etrafında kalıp, orayı sahiplenebilme lüksü olmuş. Bizde maalesef bu lüks yok, çünkü neoliberal düzen Erdoğan-Soylu

Beha: Melih Bulu kalsın, onunla çok da bir derdimiz yok. Hatta bence kalsın, gitmesin sakın! Çünkü nasıl Erdoğan Bulu'yu piyon olarak kullanıyorsa biz de onu bir şekilde muhalefet örebilmek için kullanmak istiyoruz.

tüm oyunlarını üzerimize oynuyor. Her gün 2-3 farklı olay oluyor ve biz bu yüzden kendi içimize bakıp “Biz neyi savunuyoruz, çizgiyi nereden kuracağız, nereden muhalefet edeceğiz” gibi konularda zorlanıyoruz, çünkü sabit kalamıyoruz. Şu an içinde direniş meselesini de çalıştığımız bir ders alıyorum. Onun sayesinde kendimi biraz mesafelendirip bakabiliyorum. Gerçekten neoliberalizmin oyunları üzerimizde oynanırken kimlik etrafında sabitlenememe hali bizi belki de sönmülendiriyor ve eylemin devamını getirtmiyor.

Ama farklı inisiyatiflerle birlikte şunu söyleyebiliyoruz: Melih Bulu kalsın, onunla çok da bir derdimiz yok. Hatta bence kalsın, gitmesin sakın! Çünkü nasıl Erdoğan Bulu'yu piyon olarak kullanıyorsa biz de onu bir şekilde muhalefet örebilmek için kullanmak istiyoruz, çünkü kendisi vasıfsız bir insan. İlk atandığı zaman asgari ücret 2 bin 800 lira olarak belirlenmişti ve kendi kendime şöyle sinirleniyordum; “Şu vasıfsız adamı konuşuyoruz 2 bin 800 liraya mahkûm edilen milyonlarca insanı konuşmaktansa.” O yüzden derdimiz artık bir biçimde Erdoğan'ın çekilmesiyle ilgili, bunu örgütlemek istiyoruz.

Şu an öğrenci hareketinde benim gözlemlediğim şey, Foti ve Ömer'in söylediğine ek olarak, çeşitlilik söyleminin artmış olması. Boğaziçi kitlesi Yeni Akit'in lanse ettiği gibi artık eskisi kadar elit değil. Artık Türkiye'nin çok farklı yerleri ve geçmişlerinden gelen insanlar var. Elit de değiliz, madun da değiliz. Bu ikisi arasında orta sınıf denebilecek bir yer var ama orta sınıf da yok oluyor gittikçe. Burada da bir sınır var bizim içimizde.

Bahsettiğim kitle aynı zamanda şu ana kadar polisle hiç teması olmayan insanlar. Hatta hâlâ da olmuyor, çünkü Güney Kampüs'te yine Damla ile ben yanyana oluyoruz bir sivil polisle kavga ederken

ya da polis gökkuşağına saldırırken İlçe Emniyet Müdürüne ben bağıryorum. Kitlenin hâlâ polisle temas eksikliği var ama yine de bir şekilde yan yana durabiliyoruz. Dolayısıyla bu çeşitliliğe sahip çıkmamız gerekiyor, öğrenci hareketi bu nedenle iyi iş yapıyor.

Feminizm ya da LGBTİ+ hareketlerini “Bunlar burjuva ideolojisi” diyerek ekarte etmeye çalışan, beton sol dediğimiz çok fazla insan da var sol siyaset içinde. Ama hayır, kayyumlar LGBTİ+'lara karşı iş yapıyor, Kürtlere karşı da. Yani bunlar her biçimde iç meselelerimiz ve burjuva ideolojisi değil. İşçilerin de LGBTİ+ olabileceği, BİMEKS işçilerinin feminist mücadelesi gibi unsurlar birbirlerinin içinde olabildiği için o çeşitlilik geçmiş öğrenci hareketlerine bakınca çok gelecek vadeden bir yerde. Şu an okuldaki LGBTİ+'lara baktığımda herkesin fellik fellik Kürtçe öğrendiğini gözlemliyorum, ben de dahil, hatta Damla da. Okulumuzda en ilerici tartışmalara bir şekilde vesile olan kulüp BÜLGBTİ+ kulübüydü. Ve bir şekilde işçi ve Kürt hareketleriyle de yakından temasımız söz konusu, bence bu çok değerli. Bu bize Erdoğan'ın silah dayayıp yaptırabileceği değil, organik bir şekilde Melih Bulu'nun başımıza gelmesiyle, birbirimizin yanında durarak oluşturabileceği bir şeydi.

Beha: Feminizm ya da LGBTİ+ hareketlerini “Bunlar burjuva ideolojisi” diyerek ekarte etmeye çalışan, beton sol dediğimiz çok fazla insan da var sol siyaset içinde. Ama hayır, bunlar iç meselelerimiz ve burjuva ideolojisi değil.

Dinledikleriniz size ne hissettiriyor, ne çağırıyor sorusunu bu kez Ömer ve Foti'ye sorarak bu çemberi tamamlamak istiyorum. Ömer seninle başlayalım mı? Ömer: İyi hissettirdiği yanlar da var, iyi hissettirmedeği yanlar da. Aynı tartışmaların, duyguların, çok sonuç vermeyen bazı tartışmaların da şu anda sürdürdüğünü görmek bir yanı sıra işareti yaratıyor en azından. Öğrenci hareketiyle ilişkim 90'ların sonuna kadar sürdü ve sonra memur hareketiyle ilişki kurmama rağmen 98-99'a kadar olan öğrenci hareketi sürecini izledim. Boğaziçi Üniversitesi neydi diye baktığımda ve en

son okulda direniş patladığı zaman “Allah Boğaziçine mi kaldı öğrenci hareketi” dedim. Bizim için Boğaziçi öğrenci hareketinin son vagonuydu.

Boğaziçi dendiği zaman benim aklıma 1990'da İÖDF'nin (İstanbul Öğrenci Dernekleri Federasyonu) düzenlediği birlik şenliği gelir örneğin. Boğaziçi öğrenci hareketinin en rahat hareket edebildiği, solun, sosyalistlerin, anarşistlerin, farklı türden muhalefet biçimlerinin yanyana gelebildiği, üniversite yönetimiyle de bir şekilde ilişkinin sürdüğü, her türlü muhalif hareketin yüzebileceği bir yerdi. Sert, çatışmalı durumların olmadığı, olmayacağı bir okuldu.

İzmir, Ankara ve İstanbul'un hiçbir yerinde olmayan öğrenci örgütleri Boğaziçinde vardı. 1990'da Körfez Savaşıyla çıkan savaş karşıtı hareketin de öğrenci hareketinde yarattığı bir etki vardı. O süreç 92 Boğaziçi işgali ile sona erdi. Zaten sonraki süreçte kampüs bazlı cephe çalışmaları ve sonradan da Koordinasyon'u üreten süreç aslında bu.

Bugünün tartışmalarına baktığımızda bugünkü arkadaşların bizim zamanımızın tartışmalarından çok uzak olduklarını görüyorum. Bizim ana tartışma gündemlerimizden biri öğrenci nedir, üniversite nedir, öğrencinin, üniversitenin toplumla ilişkisi nedir üzerineydi. Bugünkü öğrenci muhalefeti içinde bu tartışmalar çok az. Beha bir parça anlattı; Kürt hareketiyle LGBTİ hareketi arasındaki irtibatlar arasındaki ilişki bütünüyle sol örgütler aracılığıyla kuruluyormuş gibi geliyor bana. Biz üniversiteyle ilişki kurmaya odaklanırdık.

Damla da Beha da “apolitik öğrenci hareketi” diye bir kavram kullandı. “Apolitik öğrencilerin oluşturduğu hareket mi var? Bir hareket mi var orada? Ne var?” diye yakından bakmak isterim, bu apolitikten ne kastediliyor diye.

İstanbul Üniversitesi'ndeki merkez binada “Üniversiteler bizimidir” sloganıyla yapılan polis karşıtı kampanya üniversiteyi ayaklandıran ve polisin atılmasıyla sonuçlanan bir kampanyadır. Polisi attık ve 2 yıl uzak kaldı. Böyle stratejik hedefleri üretme, bunları konuşma yaklaşımı var mı yok mu? Bana fazla kimlik odaklı bir öğrenci siyaseti tartışması egemen gibi geliyor. Siyasal iktidar, öğrenciyi bu kimliğe sürüyor.

Fotoğraf: Fatoş Erdoğan

“Facebook'ta LGBTİ kelimesi kullanılsın mı kullanılmasın mı?” konusunu tartışmaya zorlanıyor kitle, ama üniversite adına söz söyleme fikrini geliştiren kitle muhalefetinin de gelişme şansı var çünkü “neoliberal üniversite” diye tartıştığımız şey, tamamlanmış bir süreç aslında. Şu an yaşadığımız da onun krizi ve üniversiteyi bu krizden çıkaracak bir öğrenci hareketi üretilebilir mi? Biz belki ilk neoliberalize edilen üniversitelerin ilk direnişlerini yapıyorduk, şimdi arkadaşlar son üniversitelerin son direnişlerini yapmaya uğraşıyorlar. Bunun sorunlarını konuşmak lazım.

Beha: “Öğrenci nedir, üniversite nedir?” tartışmalarının daha çok yapılması gerektiği fikrine katılıyorum. Kişisel olarak hocaların cüppeleriyle

rektörlüğe arkalarını dönmelerini doğru bulmuyorum çünkü o cüppenin yarattığı hiyerarşi devletin bizim üzerimizde yarattığı hiyerarşiden çok da farklı değil. Direnişin başlarında bu tartışmaları yapıyorduk ve bizler aynı zamanda eski Boğaziçi Üniversitesini de istemiyorduk. Çünkü öğrencilerin, çalışanların, bileşenlerin rektör seçimine dair iradeleri yoktu. Melih Bulu geldi ve bakışımızı şöyle değiştirdik “Tamam seçim yapılınsın ama sadece hocalar olmasın, mezunlar da, çalışanlar da, öğrenciler de girsin bu seçime” dedik. Bunun üzerinden meclisleşme gündemimiz de vardı hatta. Kimlik siyasetinin bizi ittiği yerde değil, bir kaç komisyon şeklinde çalışılabilecek düzeyde olmasını hayal ediyorduk ama söylediğim gibi, çok fazla saldırı yaşadığı için o tahayyül oturtmadık.

Beha: Ben de kimlik siyasetine sıkıştırılmanın iktidar dilinin pratiklerinin yeniden üretilmesi anlamına geldiğini düşünüyorum ama bunun bizi politize ettiğini de gözlemliyorum.

Ben de kimlik siyasetine sıkıştırılmanın iktidar dilinin pratiklerinin yeniden üretilmesi anlamına geldiğini düşünüyorum ama bunun bizim üzerimizde şöyle bir etkisi var; LGBTİ+ siyasetin hedef gösterilmesinin de insanları politize ettiğini gözlemliyorum.

Fotoğraf: Fatoş Erdoğan

Apolitik Boğaziçili derken neyi kastettiğimi açmak isterim; Erdoğan'a karşı söz üretmeyen, biraz daha 2023'ü bekleylim tayfası bu kişiler. Öğrenciler orada tonlarca güzel iş yaparken hocaların videolarını gözyaşları içinde paylaşan ve "Hocalarımız da hocalarımız" diyen kitle o politik sözü üretmekten geri duruyor.

Damla: Direnişin ilk ayları içinde diğer üniversitelerle çok sayıda dayanışma kuruldu. Onlarla koordineyiz, her hafta toplanıyoruz düzenli bir şekilde ve hangi okullarda ne çeşit eylemlilikler yürütülüyor öğreniyoruz. Bunların hepsi bir ara çok kuvvetli bir şekilde gitti

zaten. Tüm dayanışmaların dahil olduğu "Bundan sonrası hepimizde" isimli bir kampanya da örüldü ama o ara o kadar fazla eylemlilik ve tutuklama oldu ki kampanya hiç öne çıkamadı. Ondan sonra da tam tersi bir duraklama dönemi oldu, kampanya yine öne çıkamadı. Aslında bizim Kadıköy'de yaptığımız son eylem, BOÜN Dayanışması'nın ördüğü değil, tüm dayanışmaların eylemiydi. Onu kesinlikle ilerletmeye çalışıyoruz çünkü Melih Bulu direnişi zaten sonlanacak, ama buradan bir öğrenci hareketiyle çıksak mükemmel olur.

Ben "apolitik militanlık" tabirini kullanmıştım. Bunun tehlikeli olma

sebebiyse örneğin biz bir eylem koyuyoruz ve siyasi söz söylemeye de özen gösteriyoruz. Ama Boğaziçi kitlesi oradaki siyasi sözü söylemek istemiyor. Bu daha önce playstation alıp şu an alamayanların hayıflanma siyasetiyle, hiçbir zaman playstation alamayanların siyasetini yapan insanların ayırımından başlıyor. Evet herkes politik, bizim yaşitlarımız da öyle. Sadece ekonomi bile iktidardan rahatsız olmayı sağlıyor, ama bu insanlar siyasi söz öremiyorlar. Mesela alkol yasaklandı, o gün Twitter inliyordu, "Nasıl satmazlar, ben alacağım" diye ama kimse de çıkıp "Birleşelim gidelim reyolların önünde duralım" demedi.

Damla: Bu daha önce playstation alıp şu an alamayanların hayıflanma siyasetiyle, hiçbir zaman playstation alamayanların siyasetini yapan insanların ayırımından başlıyor. Evet herkes politik, bizim yaşitlarımız da öyle. Sadece ekonomi bile iktidardan rahatsız olmayı sağlıyor, ama bu insanlar siyasi söz öremiyorlar.

Benim annem babam da demedi. Bu da imamoğlucu siyaset bence çünkü dediğim gibi biz muhalefet olarak sadece CHP'yi gördük, HDP'nin muhalefeti çok farklıydı çünkü uzun bir süre kimlik üzerinden ilerledi ve şimdi HDP de imamoğlulaşma, demokrasi bloğu kurma derdinde. Boğaziçi kitlesi de böyle yetiştiği için "Biz toplumun hassas noktasına basmayalım" diyor.

Foti seni atlamış olduk ama Damla ve Beha araya girmeden önce onların anlattıkları ile ilgili sana da hislerini sormuştum, onların son anlattıkları da hem Ömer'e bir yanıt hem de bir tür

tamamlıycıydı. Sen ne dersin?

Foti: Konuşurken kafam iki dönem arasında sürekli mukayese yapmaya çalışıyor. İlk başta "Bizim işimiz daha kolaydı" demiştim. Ama kastettiğim rahatlık biraz daha farklı bir şey. Benim dönemimde de, Ömer'in döneminde de üniversite daha evrensel bir deneyimdi. Tabii ki iyi üniversite, kötü üniversite ayrımı vardı ama üniversitede okuyan insanın fakültesi ne olursa olsun üniversite deneyimi kabaca ortaktı ya da çok ortaklığı vardı. Bu bugün parçalanmış durumda. Yani Boğaziçinde okumakla, Okan Üniversitesi'nde okumak; İstanbul Üniversitesi'nde okumakla Sabahattin Zaim Üniversitesi'nde okumak arasındaki farktan söz ediyorum. Taşra-merkez, araştırma, kamu, vakıf, merdivenaltı üniversitesi... Üniversite eğitimi o kadar yaygınlaşmış ve dolayısıyla parçalanmış durumda ki... İşte bunun yarattığı bir sorun alanı var. Tabii tüm evrenseli kapsayamaz ama kapsama iddiasında olan bir öğrenci hareketi mümkün mü, olası mı? Bütün bu deneyimleri, parçalanmışlığı bünyesine katabilecek bir hareket mümkün mü? Bu illa bir dezavantaj değil, artıya da dönüşebilir.

Hatırlayın 60'lar 70'lerdeki öğrenci tiplemesin temel meselesi şuydu: Yarı aydın karakteriyle üniversite öğrencisinin memlekete ilim irfan getirecek, memlekete aydınlatacak bir toplumsal figür olarak öne çıkarılması. Hakim ideolojinin bu yönü tamamiyle parçalanmış durumda. Boğaziçi öğrencisi de dahil olmak üzere, üniversite öğrenciliği imtiyazlı olmaktan çıkmış durumda. Nasıl oldu bu? Benim dönemimde de üniversite öğrenimi görmek toplumsal statü kazanmanın garantili bir yolu, şimdi böyle bir şey yok... Bizzat Erdoğan "Her üniversite mezunu iş bulacak diye bir şey yok" dedi, anlattığım parçalanmayı da düşünün. İşsizliğin yapılaşması var, emeğin güvencesizleşmesi, esnekleşmesi söz konusu. Dolayısıyla öğrenci daha üniversiteye girer girmez bunun basıncını daha yoğun hissetmeye başlıyor. Bu basınç hissedildiği için çift anadallar yapılıyor, CV yazar gibi yaşıyorlar.

Bizim dönemimizde öğrenci olmakla çalışmak arasından bir bariyer vardı, bunlar iki ayrı deneyim biçimi. Şimdi eğitim görmekle çalışmak arasındaki bariyer kalkmış durumda, bütün dünyada olduğu gibi yani, okurken çalışıyorsun. Bu bizim dönemimizde daha istisnaiydi,

ama artık çok genelleşmiş durumda. Hatta günümüzde göçmen emeği, kadın emeği diye bir şey varsa, öğrenci emeği diye bir emeğin de tipi, fon rengi var. Daha güvencesiz ve hizmet sektörünün alt vasıflı kademelerinde çalışan öğrenci emeği var. Dolayısıyla öğrencilik o “imtiyazlı”, özgüvenli alanından çıkmış durumda. Bunun getirdiği bir sorunla karşı karşıyayız. Apolitikliği bu bağlamda da düşünmek istiyorum.

Ömer de bahsetti, biz 12 Eylül, Özal kuşağı, solun yenilgisi, geri çekilişi dolayısıyla apolitik kuşaklar yaratıyor diye düşünüyorduk. Ama düşününce insan farkına varıyor ki kimse apolitik değil, herkes politika yapıyor, herkes her zaman politika yapar. Sadece biz yapılan politikayı beğenmiyoruz ve benimsemiyoruz. Neoliberalizm sadece bir iktisat politikası değil, bir öznellik biçimi de yaratıyor. “Yarın ben nasıl istihdam edileceğim?” diye bakan, “Yarın iyi bir iş olanağı bulabilecek miyim, şimdiden bunun çalışmasını yapayım, sosyal, toplumsal sorumluluk projesine yazılıyım CV’mdede iyi gözüksün” diyen bir tiplere yaratıyor. Bildiğimiz, klasik bir apolitizm değil bu, başka değerleri var yani siyaseten.

Üniversite hızla bir mekân olmaktan çıkıyor, derslik haline geliyor. Hatta pandemi ile birlikte uzaktan eğitim yaygınlaşacağı için derslik olmaktan da çıkacak ve üniversite bir sınav yeri haline gelecek. İnsanların sınav olmaya gidip geldiği, dersleri de evden takip ettiği, dolayısıyla bir kamusalığın oluşmadığı bir yer. Bu kamusalık zaten yitmişti. Boğaziçili öğrenciler belki bilir, benim zamanımın orta kantini nere, şimdinin orta kantini nere? Arada dağlar kadar fark var.

Zincir markalara benzeyen ya da onlar tarafından devralınmış kantinler, AVM’lere benzer üniversite kampüsleri, reklam panoları var her yerde. Dolayısıyla sermayenin kolonize ettiği bir üniversiteyle karşı karşıyayız. Bu beraberinde bir önceki dönemde öğrencilerin dayanışmacı, muhalif toplumsallıklar üretmesine olanak sağlayan kamusalığın yitimiyle karşı karşıya bırakıyor bizi. Boğaziçinde bu hâlâ mümkün ama Nişantaşı Üniversitesi’nde ne kadar mümkün bilmiyorum, hiç de olmayabilir. En başta söylediğim gibi, Ömer’le benim dönemimiz başka bir tarihsel zaman sanki, şimdiki başka bir

Foti: Zincir markalara benzeyen kantinler, AVM’lere benzer üniversite kampüsleri her yerde. Bu öğrencilerin dayanışmacı, muhalif toplumsallıklar üretmesine olanak sağlayan kamusalığın yitimiyle karşı karşıya bırakıyor bizi.

tarihsel zaman. Ömer de ifade etti, bu neoliberal dönüşüm bitmiş durumda aslında. Başka bir üniversite, başka bir öğrenci tiplemesi yarattı. Bunları bir tür karamsarlık anlamında söylemiyorum asla. Başka bir dönem, başka ihtiyaçlar, dolayısıyla başka stratejiler, başka taktikler başka örgütlenme biçimleri...

Bu toplumsal tipin avantajı şu: Bizim zamanımızda öğrenci muhalefeti emekçilerle net dışsal bir dayanışma içerisine girebilirdi. Bunlar yanyana gelebilirdi kuşkusuz, bu istenirdi, arzu edilirdi ama iki başka dünyaydı. Şimdi belki de bunlar aynı dünyanın parçası. Dolayısıyla öğrencinin işçiye giderken başka bir dünyadan geliyormuş gibi davranmasına gerek yok belki de, çünkü artık o da işçi ya da işçi adayı. Belki bir aradalık, ortak talepler etrafında örgütlenme –kolay bir şey olduğu anlamında söylemiyorum– dünden daha kolay. Belki bu yüzden kimlik diyoruz ya, belki daha fazla kimlikçi olmak zorunda tam da bu yüzden. Çünkü artık sadece öğrenci olarak davranamaz. Belki o bütünleşmeler, eklemlemeler, ittifaklar, adına ne dersek diyelim daha kolay. Bu bir avantaja dönüşebilir.

Ömer de sorduğu için de ben de sormak istiyorum: Kimisi üniversitede okuyor, garsonluk yapıyor ya da başka bir işte çalışıyor, üniversiteye sadece sınav olmaya gidiyor ya da bazı derslere katılıyor, bunun dışında üniversiteyle ya da toplumsallıkla hiçbir alakası olmayan bu kadar parçalı bir deneyimi yan yana getirmek mümkün mü? Biz hep “Sol geri çekildi, öğrenci hareketi geri çekildi, öğrenci hareketi apolitikleşti.” diye düşündük ama hayır, öğrenciliği deneyimleme, yaşama biçimi, dolayısıyla üniversite öğrenciliğinin ne olduğu değişti. Bu değişimlerle senkronize olabilecek bir öğrenci hareketi mümkün mü?

Damla ve Beha “apolitik militan” ya da “apolitiklik kötüdür” gibi bir yerden girmiş oldu çok kabaca ve Foti ile Ömer de bu apolitiklik meselesinin zeminine dair konuştu. Kim bu apolitikler ve mücadeleye zarar mı verirler gerçekten?

Damla: “Apolitiklik kötü”den kurmak doğru mu, apolitik demek de doğru mu emin değilim, ama siyasi sözden kaçmak diyebilirim. Bu da korkmak değil, siyasi bir strateji anlattığım gibi. Aslında AKP’nin gölge siyasetini yapmanın daha doğru olduğunu düşünüyor arkadaşlar. Ermeni soykırımını meselesinde de bunu Twitter’da açılan bir sohbet odasında 600 kişi konuştuk, Boğaziçililer olarak tartıştık. Hiç siyaset yapmayalım demiyorlar ama “AK Parti’nin gölgesinde kalsın, hassas noktalara vurmayalım, tüm Türkiye’ye hitap edecek daha milli, merkez sağa yakın bir siyaset yapalım” diyorlar. Yapılması istenen milli siyaset. Apolitik militanlıkta da polisi dövelim, kıralım, dökelim gibi çıkışlar var ama bu eylemin bir altyapısı yok. Yani burada apolitik olan kısım bence bu, diğer kısmı ise apolitik diye nitelendirmem belki de doğru değil, başka bir tür siyaset amacı gütmek diyebilirim.

Beha: Damla’nın 24 Nisan örneğine şunu ekleyeyim; Bir toplantımızda “LGBTİ+ bayraklarıyla Türk bayraklarını yanyana Taksim’de sallandıralım” önerisi gelmişti. Ama bu, o bayrağın altında zulüm görmüş, ezilmiş insanların deneyimlerini kullanmak oluyor. Apolitikliği “Git, bir daha aramıza gelme” diyerek değerlendirmiyorum. Çünkü içinde doğduğumuz koşullar cahil olmak değil, cahil bırakılıyoruz belki. Bunun etkileriyle söz yanlış yerden kuruluyor.

Ben de okulda yemekhane eylemine gidiyordum, alternatif yemekhanede yemek dağıtıyordum ama bunları ne kadar politik bilinçle yaptım, bilmiyorum. Direnişle siyasete angaje olabilme, politik bir söz üretebilmeyi öğrendim alanda. Geçen dönem iki ders verebildim sadece, alandaydım, derslere giremiyordum. Bir tanesinden kalarak geçtim diyelim, diğerinden de BA aldım ama bir benim için zaman kaybı mıydı? Asla. O kadar çok şey öğrendim ki alandan, değer. Foti de söyledi, insanlar okurken çalışıyorsa nasıl düşünebilsin bunların üzerine peki? İşte o belki niyet meselesi. Ben de, Damla da çalışıyoruz ve siyaset üretmeye de çalışıyoruz. Oradaki niyet belki de önemlidir. 🌱

